

Raamatukogu

ISSN 0235-0351

*

*

*

1/ 2005

RK

EESTI RAHVUSRAAMATUKOGU
EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING

1/2005

Toimetuse kolleegium:

JANNE ANDRESOO
MALLE ERMEL
KATRIN KAUGVER
GERDA KOIDLA
AIRA LEPIK
VAIKE MÄNDMAA
REET OLEVSOO
ÕIE TAMMISSAAR
TIIU VALM

Tegevtoimetaja / Editor ENE RIET
Toimetaja MAIRE LIIVAMETS
Toimetaja ELLEN ARNOVER
Makett KERSTI TORMIS
Kaanel: Elva Linnaraamatukogu. Foto:
Ilmar Jalas

Aadress / Address:

15189 Tallinn

Tõnismägi 2

Eesti Rahvusraamatukogu

«Raamatukogu» toimetuse

tel. (0) 630 7128

faks (0) 631 1410

elektronpost: ajakiri@nlib.ee

koduleht eesti ja inglise k.:
[http://www.nlib.ee/anded/rk/](http://www.nlib.ee/anded/rk/indexrk.html)

[indexrk.html](http://www.nlib.ee/anded/rk/indexrk.html)

<http://www.nlib.ee/anded/rk/iiindexrk.html>

ISSN 0235 - 0351

Ilmub 6 korda aastas

Kultuuriministeeriumi toetusel

Tere, kolleeg!

Kuigi raamatukogudes leidub modellivälimusega töötajaid, on raamatukoguhoidja rahva silmis, sealhulgas ilukirjanduses ja kinolinal, prillide ja juuksekrunniga rangevõitu vanem naisterahvas. Oleme selle kujutelma püsimisele kõvasti kaasa aidanud ja paistab, et see isegi meeldib meile (vaata möödunud aastal ilmunud raamatukogunaljade raamatukese kaaneillustratsiooni!). Ometi on selge, et nii kiiresti, nagu muutuvad lugejate vajadused, muutuvad ka raamatukoguhoidjale esitatavad nõudmised ja teiseneb tema imago.

Eriala maine kujunemisel on oluline raamatukoguhoidja suhtumine endasse, tema teadmised ja oskused, mis meie arvates peaksid selle ametiga kaasas käima. Need on kirja pandud kutsenõudeis. Keeruline on aga erialakoolituses arvesse võtta kutsenõudeid nii, et eri ametikohtadel oleks vajalik hõlmatud. Kuidas ühitada külaraamatukoguhoidjale ja kõrgkooli digitaalse teadusraamatukogu arendajale koolituskavas pakutav? Kuidas sobitada nende nõuetega veel tööandja soovid? Raamatukoguhoidjate ja koolitajate arvamused võivad siinkohal täielikult lahku minna. Ühed arvavad, et kutsenõuded tuleb üle vaadata, teisi on raamatukogude tööpraktika veennud kutsekoolituse põhjaliku ümberkorralduse vajaduses.

Et tulevane raamatukoguhoidja ei pettuks, peaks ta enne ametisse kandideerimist vaatama soovitavas töökohas ringi, mida seal tehakse, ning mõtlema järele, kas see on just see, mida tema teha tahab.

Nimetasin siin vaid mõne 2005. aasta esimeses ajakirjanumbris tõstatatud probleemi.

Kindlasti on teil tähelepanekuid, kuidas raamatukoguhoidja amet paistab kas eriala seest- või väljastpoolt vaadatuna. Kas näete võimalusi maine parandamiseks?

Kirjutage meile ja tehke seda niisama julgelt nagu Olga Einasto ja Marju Rist!

Ene Riet

SISUKORD

■	AVAVEERG	
	Kõik, mis on hästi, on tavaline	Meeli Veskus 4
■	MÄLUASUTUSED	
	Mäluasutused on valmis ühistööks ja uuteks ülesanneteks	Krista Aru 5
	Digitaalne elukorraldus mäluasutustes	Mihkel Reial 6
■	E-RAAMATUKOGU	
	Digitaalne teadusraamatukogu kõrghariduse kontekstis	Sirje Virkus, Silvi Metsar 8
■	RAAMATUKOGUNDUSHARIDUS	
	Viljandi Kultuuriakadeemia 2004. aastal lõpetanute diplomitööd	11
	<i>Quo vadis</i> , kutsekoolitus?	Mati Muru 12
■	RAAMATUKOGUHOIDJA	
	Raamatukoguhoidja imago: sinisukk või kõhutantsija	Olga Einasto 14
	Tulevasele kolleegile tööintervjuuks	Marju Rist 19
■	RAHVARAAMATUKOGU	
	Kultuuriministeeriumi IT-alased tegevused raamatukogunduse valdkonnas	Indrek Eensaar 20
	Elva linna aasta tegu	Imbi Härson 25
■	PANE TÄHELE!	
	Rahvusvaheliste kataloogimis põhimõtete deklaratsioon	21
■	ERIALARAAMATUKOGU	
	Veebiküsitlus andis ülevaate erialaraamatukogudest	Katrin Gottlob 26
■	BALTI- JA PÕHJAMAADE RAAMATUKOGUD	
	Fookuses on ilukirjandus	Piret Lotman 28
■	RAAMATULUGU	
	Kolm kuulsat eesti naist	Helle Remmelt 29
■	ARVUSTUS	
	Kilde ja tervik	Ilkka Mäkinen 31
■	EESTI RAAMATUKOGUHOIDJATE ÜHING	
	Tagasisivaade sügisseminarile	Katrin Gottlob 32
	Koostööootus	Sirje Bärge 33
	Friedrich Puksoo auhind 2005	Ene Riet 35
■	MEENUTAME	
	Bibliograaf ja kodu-uuri Hiljar Kattai	Helle Valgus 36
■	SÕNUMID	
	Õie Tammissaar Virumaale direktoriks	36
	Monumendid ja müüdid	Tiina Ritson 37
	Veeuputus Pärnus	Kersti Jalas 37
	Õnnitleme: Rikas elu. Kaja Noodla	90
	Kustumatu jälg kultuurilukku. Endel Annus	90
	“Raamatukogu” 2004. aasta koondsisukord	Anne Valmas 39
	SUMMARY	Margit Stamm 40
		43

KÕIK, MIS ON HÄSTI, ON TAVALINE

MEELI VESKUS

KM-i raamatukogunõunik

Tegelikult on õnnestumisi väga palju, kuid eestlasliku suhtumise tõttu, et kõik, mis on hästi, on tavaline ja normaalne, jäävad need tihti tähelepanuta.

Sirvisin ajakirja “Raamatukogu” eelmise aasta numbroid ning hea meel on märkida, et ajakiri on muutunud huvitavamaks ja informatiivsemaks, on häid ülevaateid raamatukogudest mujal maailmas, huvitavaid intervjuusid, kirjandusülevaateid ja ka kirjutajate ring on oluliselt laienenud.

Meeldivalt tõdesin, et väga palju pühendatakse ajakirja ruumi rahvaraamatukogudele ning rahvaraamatukogude töötajad jagavad ajakirja vahendusel oma mõtteid teistega oluliselt rohkem kui varem.

Jäi silma, et varasemate aastatega võrreldes oli vähem nurinat raamatukogude rahastamise kohta, kuid taas kord tõstatati noorkirjanike poolt rahvaraamatukogude komplekteerimise küsimus. Kahtluse alla seati küll raamatukoguhoidjate pädevus, küll riigipoolne suutmatuse komplekteerimispoliitika väljatöötamisel. Ja üleüldse ootetavat maksumaksja raha eest raamatukogudesse vaid madala väärtusega ajaviitekirjandust.

Arvan, et suures osas põhinevad need ütlemsed emotsioonidel ja üldistusi ei tohiks teha ka üksikute näidete põhjal. Raamatukogud jälgivad kogude täiendamisel kindlaid komplekteerimise põhimõtteid, mis nüüdseks fikseeritud ka uuendatud “Rahvaraamatukogu töökorralduse juhendis” (kultuuriministri määrus nr. 9 12.07.2004). Ei ole põhjust kahelda komplekteerimise kvaliteedis, sest kõikides maakondades toimub komplekteerimine maakonna keskraamatukogu kaudu, kus sellekohane pikaajaline kogemus ja pühendunud töötajad.

Peamine mure on aga endiselt selles, et teavikute hind on kõrge ja raamatukogu suudab osta tavaliselt vaid ühe eksemplari igast tellitavast nimetusest. Siinjuures on hea meel märkida, et alates 2003. aastast on riigipoolne toetus teavikute ostmiseks igal aastal tõusnud, käesolevaks aastaks on see summa 31 860 000 krooni, pea kõikidele maakondadele jagub sellest kuni 30 krooni elaniku kohta.

Viimastel aastatel on Kultuuriministeerium suure tähelepanu all hoidnud maaraamatukogude arendamist: lõpule hakkab jõudma rahvaraamatukogude internetiseerimise põhietapp, toetatud on nii elektroonilise keskkonna arendamist kui ka raamatukogude ehitamist. Häid koostöönäiteid jagub igast

maakonnast, loodetavasti jätkub see kuni kõik raamatukogud on saanud omale uue kena kodu.

Järjest sagedamini võtavad ajakirjas sõna ülikoolide juhtkondade esindajad (RK nr. 1, 3, 5). Alates 2001. aastast on teadus- ja arhiivraamatukogude tegevus korraldatud vastavalt “Teadus- ja arendustegevuse korralduse seadusele” (TAKS), mille kohaselt neid raamatukogusid finantseeritakse teadusinformatsiooni hankimiseks Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) eelarve kaudu. Kui 1999. a. oli selleks otstarbeks lisaraha 1 miljon krooni, siis eelmisel aastal oli see summa 30,3 ja käesoleval aastal 40,5 miljonit krooni.

Et ressursi võimalikult otstarbekalt kulutada, on nimetatud teadusraamatukogud ja Rahvusraamatukogu välja töötanud ühtse komplekteerimiskava. Siiski välistab TAKS praegusel kujul kahe riikliku ülikooli – Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Muusikaakadeemia raamatukogu rahastamise teadusinformatsiooni hankimiseks nimetatud eelarverealet. HTM-i juures tegutsev teadus- ja arhiivraamatukogude nimetamise taotlemiseks laekunud taotluste läbivaatamise komisjon on teinud haridus- ja teadusministrile ettepaneku kvalifitseerida teadusraamatukogude nimetusele kõikide avalik-õiguslike ülikoolide raamatukogud.

Kooliraamatukoguhoidjad on murelikud, sest ei tea, millise ministeeriumi poole peaksid oma probleemidega pöörduma (RK nr. 5). Sellele küsimusele vastuse saamiseks arenes pikem kirjavahetus kooliraamatukogude sektsiooni esindajatega, kuid seisukoht on selline, et igal arutelul peab olema ka konkreetne väljund. Vastandumisel pole mõtet, oluline on ju küsimustele vastuste saamine ning kitsaskohtade lahendamine. Kindlasti saab vastuseid nii Kultuuriministeeriumist kui ka Haridus- ja Teadusministeeriumist.

Paljudes artiklites jäid kõlama märksõnad koostöö ja koordineerimine. Seda nii raamatukogude endi vahel kui ka riiklikul tasandil. Vastavalt ERÜ juhatuse ettepanekule on Kultuuriministeeriumi tööplaanis uuring selgitamiseks vajakajäämisi raamatukoguvõrgu toimimises. Tulemustest edaspidi.

Seniks aga soovin kõigile mõistvat suhtumist üksteise tegemistesse ja tulemuslikku koostööd.

MÄLUASUTUSED ON VALMIS ÜHISTÖÖKS JA UUTEKS ÜLESANNETEK

KRISTA ARU

Eesti Kirjandusmuuseumi direktor

MÄLUASUTUSED

Rääkides mäluasutustest, räägime me ühtaegu nii raamatukogust, muuseumist kui ka arhiivist, jättes seejuures loomulikult ja teadlikult kõrvale nende asutuste juriidilise kuuluvuse, neile eriomased ülesanded ja alluvussuhted.

Samas eeldabki raamatukogu, arhiivi ja muuseumi koondamine ühise nimetuse alla, nende ühisosa nägemist ja tunnustamist. Esmapilgul näib, et see ühisosa seisneb vaid kõikide nimetatute tegutsemises suhteliselt sarnases valdkonnas ja küllalt sarnase eesmärgiga, nimelt nende püüdes võimalikult täielikult ja mitmekesiselt koguda, säilitada ja tulevastele põlvetele edasi anda teadmisi toimunust ja toimuvast.

Kunagi see ju võiski nii olla, et iga asutus kogus ja korraldas omaette ning kõik tehtu oli tähenduslik, kuid 21. sajandil kohustab mäluasutuste ühisosa meid hoopis enamaks: kohustab ühistööks rahva enesetunnetuse teadvustamisel ja eneseteostuse julgustamisel. Seda eelkõige seetõttu, et just mäluasutusel on üha virtuaalsemaks muutuvas elus võimalus üksikisikule, sotsiaalsele grupile ja ühiskonnale tervikuna pakkuda pidepunkte. Pidepunkte, mis annavad tunnistust igaveste väärtuste kestmisest ja aitavad teha valikuid, tagades võimaluse toetuda aegade kogutud tarkusele.

Tundub, et enda ühisosa, suurt rolli ja vastutust, on mäluasutused alles avastamas ja sõnastamas. Hilise "ärkamise" põhjus näib olevat eelkõige selles, et ühistöö, töö ühise eesmärgi nimel, oli kaua aega nagu abitegu, mida küll tegemata ei jätud, sest nii lihtsalt ei kõlvanud, aga mille nimel ka eriliselt ei pingutatud, sest tulemus ähvardas jääda ei kellelegi kuuluvaks ja ebamääraseks. Pealegi oli ühiskond läbi aastakümnete ühistöö vastane: nõukogude võim kartis seda ja esimesed iseseisvusaastad kulusid peaaegu kõigil hoopis ellujäämise ja enese vajalikkuse tõestamisele. Alles nüüd, mil oleme vabad tunnistamaks, et meie kõigi tähtsaim ülesanne on üheskoos hoida, kaitsta ja kättesaadavana säilitada eesti kultuuri kui ainulaadset ja kordumatut osa maailma mälust, oleme ühistööd väärtustamas.

Kinnitused sellest on kõnekad ja usaldusväärsed.

Kultuuriministeeriumi juures nõuandva organina juba viis aastat tegutsenud Kultuuriväärtuste Säi-

litamise Nõukogu (KSN) on püüdnud nii praktilistes ettepanekutes (nt. ühtse säilitusalase terminoloogia väljatöötamine ja rakendamine) kui ka hinnangutes ja seisukohtades lähtuda eesti rahvuslikust kultuuripärandist kui tervikust, sõltumata selle kuuluvusest või omandivormist. 2004. aasta lõpuks jõudis nõukogu olulise tulemuseni ja Kultuuriministeeriumi juurde moodustati erinevate asutuste ja organisatsioonide esindajaist komisjon. See komisjon peab kõigile arusaadavalt ja üheselt mõistetavalt lahti harutama sõnapaari "rahvuslik kultuuripärand", et sellest saaks kindel ja selge alus Eestis seni puuduvale ent äärmiselt vajalikule riiklikule kokkuleppele rahvusliku kultuuripärandi kui terviku kaitsmiseks.

Omamoodi teerajajaks riikliku säilitusalase kokkuleppe väljatöötamisele on 2003. aasta oktoobris valminud "Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia".

See eelkõige digitaalsena sündinud ja/või digitaalseks töödeldud kultuuripärandit fookusesse tõstev strateegia on põhimõttelise tähtsusega nii kõikidele mäluasutustele kui ka kultuuriavalikkusele ja riigivõimu teostajatele.

Mitte ainult seepärast, et piiratud rahaliste võimaluste tõttu seab strateegia tegevuskava mäluasutuste ette uued ja senistest keerulisemad ülesanded (valida, digiteerida ja digiteeritult säilitada esmajärjekorras see osa kultuuripärandist, mis on hävimisohus, ainueksplaarne, kasutajatele vajalik), vaid ennekõike sellega, et tegevuskava täitmiseks on vaja tarkust ja ühishuvi dega arvestamist, usaldust ja kokkuleppeid.

Aastal 2005 on mäluasutused selliseks koostööks valmis.

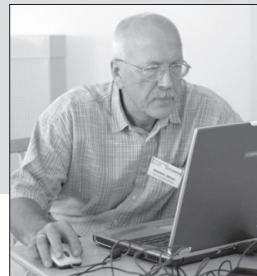
Õnnitleme!

Krista Aru pälvis Eesti Kultuurkapitali 2004. aasta peapreemia tulemusliku töö eest eesti humanitaarkultuuri arendamisel, Eesti Kirjandusmuuseumi juhtimisel ja kujundamisel teaduse tippkeskuseks.

DIGITAALNE ELUKORRALDUS MÄLUASUTUSTES

MIHKEL REIAL

RR-i tehnoloogiadirektor

Kui televisioon või filmitegija tahab kujutada mõnda mäluasutust – raamatukogu, arhiivi või muuseumi, kasutavad nad tavaliselt stereotüüpset pilti pikki riiuleid täis hoidlatest.

Tõsi ju on, et aegade jooksul on kindlaks määratud ja rahvusvaheliselt standarditud tingimused, kus vastava asutuse ainestu kõige paremini säilib, ning meetodid, kuidas seda ainestut paigutada ja kirjeldata, et iga ese või dokument oleks hõlpsasti leitav.

Enamik raamatukogutöötajatest kujutab selgesti ette, mismoodi toimib üks mäluasutus, veelgi enam – pea kõik puutuvad mingil eluperioodil mõnega neist kokku ja saavad seal suurepäraselt hakkama.

Kui nüüd paluda kirjeldada, mismoodi peaks toimima digitaalne raamatukogu või -arhiiv, siis saaksime erinevaid nägemusi. Digitaalse ainestu käsitlemisel on kasutusel palju tehnoloogiaid. Enamik asutustest, kus toimub informatsiooni tootmine või töötlemine, kasutab digitaalset tehnoloogiat, mille väljundit on lihtne võrgus üles riputada, selle informatsiooni pikaajaline säilitamine neid aga enamasti ei huvita ning paraku ei vastuta selle eest ka keegi.

Nii ongi tekkinud vajadus luua elektrooniline arhiveerimiskeskond, mis suudaks vastu võtta digitaalseid materjale ja säilitada neile pikaajalise juurdepääsu. See on aga võimalik ainult ühtlustatud ja standarditud digitaalse ainestu korral.

2004. aasta alguses valmis Kultuuriministeeriumi eestvedamisel raamatukogude, arhiivide, muuseumide ja Eesti Raadio esindajatest moodustatud töörühma kirjutatud dokument “Kultuuripärandi digitaalse säilitamise strateegia 2004–2007” (vt. www.kul.ee/failid/Digistrateegia_final.pdf). Raamatukogusid esindas töörühmas ELNET Konsortsiumi ettepanekul artikli autor.

Strateegias püüdsime kirjeldada, kuidas piiratud ressurssidega mäluasutused suudaksid säilitada oma keskse koha infovahendajana, samal ajal säilitades informatsiooni oma varadest ka tulevastele põlvetele. Selleks et täpsustada eesmärgini jõudmist, lisasime strateegiale tegevuskava.

8. aprillil 2004 moodustati kultuuriministri käskkirjaga töörühm, mis kannab nime kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu (edaspidi diginõukogu). Selle ülesandeks on tegevuskavas toodud tegevuste kavandamine ja koordineerimine. Digi-

nõukogu moodustati strateegia koostanud mäluasutuste esindajatest, laiendades seda televisiooni, filminduse ja uurimisinstituutide teaduskogude esindajatega, kuna ka nendele on delegeeritud mäluasutuse funktsioonid. Samuti võtavad diginõukogu tööst osa Kultuuri- ja Haridusministeeriumi ning Riigikantselei esindajad.

Niisiis on diginõukogu töö aluseks kinnitatud tegevuskava. Et jõuda digitaalse arhiivi loomiseni, tuleb lahendada mitmesuguseid ülesandeid. Kõigepealt täpsustas diginõukogu oma tegevuskava esimeseks kaheks aastaks. See on jaotatud seitsmeks tegevusvaldkonnaks:

- koordineerimine ja koostöövõrgustiku loomine
- normatiivse aluse korrastamine ja metaandmete ühtlustamine
- kultuuripärandi inventeerimine ja hindamine
- kooolitus ja teavitamine
- registri ja veebilehe koostamine ja ülalpidamine
- infrastruktuuri täiustamine
- digitaalse arhiivi loomine.

Kaks viimast tegevust vajavad väga keerukat ettevalmistavat tööd ja mahukat finantseerimist. Kultuuriministeeriumi ja diginõukogu üks põhilisi ülesandeid on riiklikult rahastatava programmi käivitamine 2006. aastal digitaalse arhiivi loomiseks ja mäluasutuste digiteerimisprojektide toetamiseks.

Millest peaks alustama mäluasutuste digitaalse elu korrastamist? Mis rolli saab kanda diginõukogu olukorras, kus kultuuripärandi omanik või omandiõiguste kandja on seda koguv, kirjeldav ja vahendav mäluasutus?

2004.–2005. aastaks seadsime oma prioriteetideks koostöövõrgustiku loomise, eri valdkondade metaandmete süsteemi ühtlustamise ja kooolituse ning teavituse süsteemi loomise. Loetletud tegevuste kompleksi tulemuseks on konsensuse saavutamine edasiseks arendustööks.

Koostöövõrgustiku aluseks on Eesti mäluasutuste esindajatest-ekspertidest töörühmade moodustamine ühelt poolt ja ühinemine rahvusvahelise digiteerimise koostöövõrgustikuga MINERVA (vt. www.minervaeurope.org) teiselt poolt.

Sarnaselt Euroopaga on loodud diginõukogu veebileht, millest peab kujunema keskne infoallikas kogu meie mäluasutuste võrgu digiteerimisspetsialistidele (vt. digi.kul.ee).

Kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu:

Esimees:

Anton Pärn, KM, kultuuriväärtuste asekanstler

Aseesimees:

Mihkel Reial, RR, tehnoloogiadirektor

Liikmed:

Martin Aadamsoo, Eesti Filmi Sihtasutus, peadirektor

Marika Ahven, KM, infotehnoloogiabüroo peaspetsialist

Krista Aru, Eesti Kirjandusmuuseum, direktor

Veiko Berendsen, Riigikantselei, dokumendihalduse osakonna nõunik

Indrek Ensaar, KM, infotehnoloogiabüroo juhataja

Merike Jürjo, ETV, säilitusfondi juht

Indrek Kuuben, Rahvusarhiiv, Ajalooarhiivi direktor

Reesi Lepa, HTM-i teadus- ja kõrghariduse osakonna teadustalituse peaekspert

Erki Russow, Ajaloo Instituut, arheoloogia osakonna teadur

Kriste Sibul, Ennistuskoda "Kanut", direktor; muuseuminõukogu liige

Mari Siiner, RR, säilitus- ja ennistusosakonna juhataja; Kultuuriväärtuste Säilitamise Nõukogu esinaine

Hannes Valdma, Eesti Raadio, arendusnõunik

Väga edukalt on oma tegevust alustanud metaandmete töörühm. On valminud tööversioonid kolmele digitaalse kultuuripärandi metaandmete standardloetelule: tehnilised, administratiivsed ja juurdepääsu metaandmed.

2005. aastal on kavas välja töötada ühtne kataloogiandmete standardloend. Töö koolitamise ja teavitamise valdkonnas toimub kahel tasemel. Diginõukogu korraldab seminare, teabepäevi ja spetsialistide koolitusreise välisriikide kompetentsikeskustesse.

2004. aastal korraldati kaks koolitusseminari: märtsis välismaa ekspertide osalusel digitaalkogude haldamisest ja mäluasutuste koostööst selle korraldamisel, detsembris Eesti mäluasutuste digiteerimisalase tegevuse tutvustamiseks. Enamikule osalejatest oli üllatuseks nii mitme huvitava projekti edukas käivitamine. Toimus ka Eesti mäluasutuste digiteerimisspetsialistide õppereis Soome, Mikkeli digiteerimiskeskusesse.

Teiseks oluliseks koolituse vormiks on seminaride korraldamine nn. valdkondlike kompetentsikeskuste juures. Lõppkokkuvõttes vastutab ju mäluasutus kultuuripärandi säilitamise eest, seal toimub digiteerimine, digitaalse ainestu kogumine ja esitlemine, sinna koguneb sisu käsitlemise oskusteave, toimub arendustegevus ja kasutajate koolitus.

Samal ajal on Eestis spetsialistide arv, kes digiteerimisega professionaalselt tegelevad, suhteliselt väike, ka on raha digiteerimistegevuse arendamiseks piiratud – seega on oskusteave koondunud eelkõige suuremate keskuste juurde. Konsultatsioone ja ekspertarvamusi küsitakse ikkagi kitsa ringi isikute käest, samad isikud osalevad ka erinevates töörühmades. Seega on otstarbekas kõikvõimalike hinnangute saamist, ekspertiise, spetsialistide koolitust ja valdkonnasisest teavitamist korraldada kompetentsikeskuste kaudu.

Iga mäluasutus, kellel on digiteerimisalase töökogemusega ja oskustega eksperte ning kes on valmis oma oskusteavet konsultatsioonide ja koolituse vormis teistega jagama, võib taotleda kompetentsikeskuse staatust. Seni on esitanud taotluse neli asutust – Ajalooarhiiv, Ennistuskoda "Kanut", Eesti Raadio ja Eesti Rahvusraamatukogu.

Rahvusraamatukogus leidub oskusteavet järgmistes valdkondades:

□ mikrofilmide digiteerimine

□ ajalehtede digiteerimine

□ virtuaalsed näitused

□ veebi arhiveerimine

□ digitaalkollektsioonide haldamine ja metaandmete kirjeldamine.

Kuna ma eespool olen viidanud ressursivajadusele, pean ilmselt nüüd selgitama, kui palju on kasutatud raha tegevuskava täitmisel. Allpool toodud arvud on umbkaudsed, kuna möödunud aasta täpsustatud arvutusi pole veel esitatud ning ka 2005. aasta plaanilisi kulutusi pole ametlikult kinnitatud.

Rahastamine toimub kahest allikast: Kultuuriministeriumi infotehnoloogia rahastamise eelarvest ja Euroopa Liidu koostööprogrammi MINERVA kaudu.

Esimesel tegevusaastal plaaniti kulutada ligikaudu 950 000 krooni. Kuna reaalne töö tegevuskava täitmiseks algas alles augustis, suutsime 2004. aastal kasutada ainult poole – ligikaudu 460 000 krooni. Enamik rahast kulus metaandmete korrastamiseks ja koolituseks (seminaride korraldamine, lähetused, materjalide tõlkimine). Ka maksis veebilehe loomine.

2005. aastaks on esialgsetel andmetel Kultuuriministerium eraldanud töö jätkamiseks veidi üle 700 000 krooni, Euroopa projekti MINERVA kaudu on Eestile eraldatud 250 000 krooni.

Raha läheb põhiliselt 2004. aastal alustatud tegevuste jätkamiseks:

□ rahvusvahelise konverentsi ja seminari korraldamine

□ materjalide tõlkimine ja avaldamine

□ välislähetused MINERVA üritustele ja kompetentsikeskustesse

□ metaandmete töörühma tasustamine.

Lisandub kompetentsikeskuste rahastamine, eelkõige koolituste korraldamiseks.

Diginõukogule laekus ka viis katseprojektide rahastamise taotlust. Esialgu on need taotlused ootel, kuni selgub täpsem ministeriumi rahastamiskeem.

Juhul kui programm saab raha juurde, kuulutab diginõukogu välja konkursi digiteerimisprojektide rahastamiseks.

Raamatukogud peaksid minu arust siin seljad kokku panema ja algatama ühise kollektsooni-põhise projekti rahastamistaotluse. Julgustavaks näiteks on edukalt toimiv vanade ajalehtede digiteerimisprojekt DEA. Hävimisohus olevate ning kultuuriliselt ja teaduslikult oluliste rahvusteavikute digitaalne kollektsoon (näiteks Rahvustrükise Punase Raamatu nominentide põhjal) võiks olla väärikas kandidaat riikliku toetuse saamiseks.

DIGITAALNE TEADUSRAAMATUKOGU

kõrghariduse kontekstis

SIRJE VIRKUS

TPÜ / Manchesteri Metropoli Ülikool

SILVI METSAR

TPÜ / RR

*Kõrghariduse uus
paradigma
on tekitanud
vajaduse
raamatukoguhoidja
rolli ja kohustuste
ümberhindamiseks.*

Käesolev kirjutis käsitleb muudatusi ja uuendusi kõrghariduses ning nende mõju teadusraamatukogude tegevusele.

Paljud maailma riigid liiguvad tänapäeval teadmis-
tepõhise ühiskonna suunas, kus olulisim ressurss on
teadmised.

Tänapäeva ühiskonda nimetavad teadlased eri-
neval viisil: infoühiskond (Masuda, 1980), riski-
ühiskond (Beck, 1992), tarbijaühiskond (*consumer so-
ciety*) (Baudrillard, 1998), õpiühiskond (*learning so-
ciety*) (Menou, 2001) võrguühiskond (Castells, 1996)
jne.

Infoajastu tuntuim teoreetik Manuel Castells väi-
dab, et ühiskond on jõudnud oma arengus infor-
matsioonilisse arengufaasi (Castells, 1996). Inglis *et al*
(2002: 17) märgivad, et käesolevat perioodi ise-
loomustavad järgmised tunnused: muutuste dünaa-
milisus ja järjepidevus; muutuste suunda määratle-
vate ja ennustavate teooriate (nt. marksism) eba-
õnnestumine; sotsiaalsete muutuste pigem ette-
arvamatu kui evolutsiooniline areng; sotsiaalsete,
majanduslike ja poliitiliste ilmingute kõrvutamine
ning TV-kujundite ülekandumine igapäevaellu.

Haridus ja koolitus on ühiskonnas toimuvate
muutuste võtmelemendid ning peamine teadmis-
põhise majanduse arengujõud. Ühiskonnas toimuvad
protsessid esitavad haridusele uued nõudmised ja
eeldavad uusi lähenemisviise. Rõhutatakse "õppi-
mise uusi reaalsusi" ja vajadust "ümber mõtestada
kogu õppeprotsess", et areneda globaalseks teadmis-
põhiseks ühiskonnaks. Koos ühiskonna teiste sekto-
ritega on ka haridus ülemineku- ehk siirdeperioodis.
Seda iseloomustavad ümberkujundamine, ratsio-
naliseerimine, ümberstruktureerimine ja ümber-
mõtestamine vastamaks nüüdisaegse ühiskonna
vajadustele ja koolitusnõudlusele (Inglis *et al*, 2002).
Mitmed teadlased rõhutavad, et viimasel kümnendil
on tehnoloogia, globaliseerumine ja konkurents
avaldanud kogu maailmas mõju haridusele, esitanud
väljakutsed rahvuslikele piiridele ning teinud kohati
küsitatavaks au sees olnud traditsioonid, müüdid jne.
(ACE, 2002: 7, Virkus ja Wood, 2004a).

Raamatukogu on ülikoolilinnaku ehk kampuse
osana otseselt seotud muudatustega akadeemilises
keskkonnas, st. raamatukogule avaldavad mõju nii
muutused ülikoolis kui ka muutused ühiskonnas

(CETUS 1997: 3). Muutused kõrghariduses, õppija-
keskne paradigma ja uued lähenemisviisid õppi-
misele ja õpetamisele on loonud vajaduse raamatu-
koguhoidja rolli ja kohustuste ümbervaatamiseks ja
-hindamiseks.

Muutused/suunad kõrghariduses

Kogu maailmas on ülikoolid korrigeerimas oma
arengusuundi kuues peamises valdkonnas: kõrg-
hariduse osatähtsuse tõus elukestva õppe kontekstis,
hariduse ja teadusuuringute rahvusvahelistumine,
ülikoolide ja tööstuse ühistevõtte väljaarendamise
vajadus, teadmiste "tootmise" tormiline kasv,
teadmiste reorganiseerimine, uute võimaluste ilm-
sikstulek (European Commission, 2003, Virkus ja
Wood, 2004a).

Mitmed autorid on seostanud hariduses toimu-
vaid protsesse paradigmade muutustega. Näiteks
Kathy Tiano iseloomustab kõrghariduse (KH) vanu
ja uusi paradigmasid järgnevalt:

KH vana paradigma	KH uus paradigma
võta vastu, mida pakutakse kursused vastavalt nõudmisele	akadeemiline kalender
akadeemiline kalender	aastaringne tegevus
ülikool kui linn	ülikool kui idee
lõpptähtajaga õpe	elukestev õpe
ülikool kui elevandiluu- kindlus	ülikool kui partner ühiskonnas
18–25-a. üliõpilased	üliõpilaste vanus limiteerimata
peam. õppevahend raamat	info vastavalt vajadusele
alaline ametikoht	ametikohtal jätkamine
ühikordne toode	seotud turundusega
üliõpilane kui nuhtlus	informatsiooni taaskasutamine
klassiruumi / auditoriumi	üliõpilane kui klient
domineerimine	levitamine kõikjal
multikultuurne	üleilmne
tellised ja mõrt	bitid ja baidid
üksikdistsipliin	multidistsipliin
institutsioonikeskne	turukeskne
riiklikult finantseeritav	turusuhete kaudu finantseeritav
tehnoloogia kui kulutus	tehnoloogia kui eristaja

*Kõrghariduse paradigmad (Kathy Tiano,
avaldatud Inglis et al, 2002: 22)*

Euroopa kõrgharidust iseloomustavad järgmised arengusuunad:

- kõrgharidust andvate institutsioonide arvu pidev kasv;

- info- ja kommunikatsioonitehnoloogia tugev mõju nii õppetegevuse organiseerimisele kui ka õppekavade kujundamisele ja läbiviimisele;

- kõrgharidusmaastiku mitmekesistumine (lisanud on uued tegijad);

- kõrgharidusturu tekkimine nii rahvuslikul, regionaalsel kui ka globaalsel tasandil;

- kasvav vajadus akadeemilise kõrghariduse ühtsete kvaliteedinõuete, akrediteerimise ja kvalifikatsiooni tunnustamise kokkulepeteks – ühtse Euroopa võrgustiku loomise järele;

- vajadus välja arendada kvalifikatsioonivõrgustik, mis on suunatud õppetsüklite sarnasele järjestusele, hinnetele ning võimalusele nende ülekandmiseks ECTS (*European Credit Transfer System*);

- vajadus motiveerida kõrgharidusinstituute innovatiivsusele ja ettevõtlikkusele (samal on kõrghariduse eelarveline finantseerimine kahanevas);

- vajadus vähendada erinevusi arenenud riikide ja üleminekuperioodi riikide kõrghariduse arengutes;

- elukestva õppe programmide väljaarendamine ja vahendamine.

Kõrghariduses läbiviidud uuendustest tuleb pidada oluliseks:

- uute tehnoloogiate kasutuselevõttu;

- õpetamisprotsesside õppijakesksust;

- traditsioonilise kõrghariduse innoveerimist uute ja alternatiivsete õppimisvõimalustega, nt. e-õppe rakendamist;

- mittetraditsioonilistele õppijatele võimaluste loomist uute programmide ja kursuste loomisega, nt. avatud ülikool, täienduskoolitus;

- info- ja kommunikatsioonitehnoloogia vahendite toel koosõppimise ja õpetamise juurutamist.

Ülalloetletud uuenduste rakendamise katsetest hoolimata väidavad Collis ja van der Wende, et traditsiooniline õpetamismetoodika on säilitanud kõrghariduses oma põhiolemuse ja infotehnoloogia pakutavaid võimalusi kasutatakse vaid täiendava vahendina (Collis ja van der Wende, 2002, Virkus ja Wood, 2004a).

Teadusraamatukogu roll kõrghariduse kontekstis

Kõrghariduses toimuv kajastub otseselt ka ülikoolide raamatukogudes. Neid on mõjutanud info- ja kommunikatsioonitehnoloogia arengud, digitaalinformatsiooni pealetung, uued õppimis- ja õpetamiskontseptsioonid, majandusmudelid ning digitaalinformatsioonile juurdepääsu õiguslik võrgustik.

21. sajandi ülikoolide ja teadusraamatukogude tegevuses väljenduvad uued stsenaariumid. Suurbritannia teadlase Peter Brophy arvates on nendeks üliõpilaskonna koosseisu mitmekesistumine, e-kirjastamine, digitaalressursside levitamise ja kasutamise intensiivistumine, kasvav vajadus/nõudmine

traditsiooniliste inforessursside järele, uued õppimismeetodid ehk kaugkoolitus, e-õpe; digitaalsete ressursside taaskasutamine (Brophy, 2001: 25).

Uus õppijakeskne paradigma ja uued lähenemised õpetamises ning õppimises on loonud vajaduse raamatukoguhoidja rolli ja kohustuste analüüsiks. Kirjanduse osakaal, kus diskuteeritakse bibliograafiliste juhendite, kasutajakoolituse ning kõige sagedamini infokirjaoskuse üle, kasvab pidevalt.

Kahjuks arutletakse nende teemade üle valdavalt vaid kitsas, raamatukoguhoidjate ja infospetsialistide, ringis ning harva haridustegelaste ja poliitikute tasandil (Behrens, 1994; Town, 2002; Homann, 2003; Skov ja Skörlbak, 2003; Audunson ja Nordlie, 2003; Virkus, 2003b).

Kasutajakoolitus on teadusraamatukogudes olnud olulisel kohal pikka aega. 1970-ndatel ja 1980-ndatel aastatel tegid paljud Suurbritannia, Kanada, Ameerika Ühendriikide, Saksamaa, Austraalia ja Skandinaavia maade raamatukogud algust kasutajakoolituse programmidega. Need kujutasid endast raamatukogu kasutamise lühikursusi, inforessurside ja kataloogide tutvustusi esimese kursuse üliõpilastele ja infokirjaoskuse kursusi bakalaureuse ja kraadiõppuritele (Fjällbrant, 2000; Homann, 2001; Virkus, 2003b).

Traditsioonilist kasutajakoolitust võib pidada infokirjaoskuse eelkäijaks, kuid infokirjaoskus on märksa laiem mõiste. Võib öelda, et viimase kümne aasta jooksul on infokirjaoskus tõusnud kogu maailmas infoteadlaste huvikeskmesse ja see on sagedane termin kirjanduses. Levinuim ja kõige enam viidatud on Ameerika Raamatukoguassotsiatsiooni (*American Library Association/ALA*) definitsioon: “Selleks, et olla infokirjaoskaja, peab isik ära tundma, millal informatsiooni vajatakse ja ta peab oskama määratleda informatsiooni asukohta, hinnata ja kasutada vajaminevat informatsiooni” (ALA, 1989: 1).

Kasutajakoolituses, mis on läbi teinud silmanähtava arengu, moodustab olulise osa koolitus inforessurssidele juurdepääsu osas. Selle hulka kuuluvad juhiste koostamine inforessursside kasutamiseks ja hindamiseks, juhendmaterjalide esitamine näidistundides, kursuste loomine ja levitamine arvutivõrkude vahendusel – näiteks infootsingu näidiskursused, üliõpilaste ja õppejõudude toetamine kirjanduse loetelu koostamisel, sidusõppe kursuste väljatöötamine, infokirjaoskuse ainekursuse lülitamine õppekavadesse, programmidesse, kursustesse jms. Paljud autorid on seisukohal, et integreeritud lähenemine infokirjaoskuse õpetamisel annab paremaid tulemusi kui üksikud eraldiseisvad kursused (Wilson, 2001). Mitmed institutsioonid on avaldanud nn. “hea praktika” juhendeid, kuidas peaks infokirjaoskust õppetöösse integreerima (Bruce, 2001; Wilson, 2001; ALA, 2003). Peamiste iseloomulike joontena domineerivad nendes juhendites tõhusa koostöö arendamine õppejõudude ja raamatukoguhoidjate vahel, infokirjaoskuse rolli teadvustamine eri administratiivsetel tasanditel, raamatukoguhoidjate ja õppejõudude teadmiste ja oskuste

tõstmine koolituse kaudu ning infotehnoloogia võimaluste ulatuslik kaasamine.

Info- ja kommunikatsioonitehnoloogia areng pakub raamatukoguhoidjatele uusi võimalusi hinnata kriitiliselt, kuidas vahendada informatsiooni ja pakkuda infokirjaoskuse koolitust üliõpilastele ja õppejõududele nende vajaduste järgi. Infosüsteemide ja inforessursside kasutamise keerukuse ning informatsiooni kiire kasvu tingimustes asetuvad raamatukoguhoidjad üha enam konsultandi rolli. Raamatukoguhoidjatel on pädevus inforessursside kasutamisel valikute tegemiseks (CETUS, 1997).

Mitmed autorid on käsitlenud raamatukoguhoidjate uusi rolle õppimise- ja õpetamise kontekstis. Esile on tõstetud

- partnerlust teaduskondade ja erialaspetsialistidega info edastamiseks ja infokirjaoskuse koolitusse integreerimiseks;

- informatsioonile juurdepääsu tõhustamiseks juhendkursuste loomist;

- üliõpilaste ja õppejõudude koolitamist hõlbustamiseks juurdepääsu informatsioonile ja info hindamist;

- konsultatsioone inforessursside kasutamisega esilekerkivate probleemide osas;

- ülikooli infopoliitika väljaarendamises osalemist ja selle mõjutamist;

- vajalike töövahendite loomist informatsioonile juurdepääsuks, informatsiooni valikut, selekteerimist ja organiseerimist;

- kasutatavate infotehnoloogiate tutvustamist ja nende efektiivse kasutamise tagamist (CETUS, 1997; Virkus, 2004b).

Uute rollide täitmine nõuab raamatukoguhoidjalt uusi pedagoogilisi teadmisi, tehnoloogilisi oskusi, intellektuaalomandiga seotud teadmisi, suhtlemis- ja läbirääkimisoskusi (Peacock, 2000). Paljud autorid on eelneva taustal kahtluse alla seadnud raamatukoguhoidjate pedagoogilise pädevuse ja kvalifikatsiooni (Brophy, 2001; Asher, 2003). Peter Brophy esitab küsimuse: "Ehk / võib-olla oleks parem ja otstarbekam, et / kui hoopis õpetajad arendaksid oma informatsiooni-alaseid teadmisi?" (Brophy, 2001: 8)

Peacock (2000: 29-30) identifitseeris neli barjääri, mis takistavad raamatukoguhoidjal täitmast pedagoogi rolli:

- ebapiisav arusaamine, et infokirjaoskus on osa vajalikest üldteadmistest ning raamatukogudel on selle arendamisel täita tähtis roll;

- ei teadvustata raamatukogu aktiivset rolli õppeprotsessis;

- vastuseis lülitada raamatukogu partnerina õppeprojektidesse ja ülikooli projektidesse;

- ebapiisav koosteguvuse julgustamine ja motiveerimine ning finantseerimine.

Kuigi infokirjaoskusest on raamatukoguringkondades räägitud alates 1970-ndatest aastatest, leiavad mitmed autorid, et tulemused on selles valdkonnas siiski tagasihoidlikud. Johnston ja Webber (2003: 338), analüüsivad infokirjaoskuse olukorda Ameerika

Ühendriikide kõrghariduses, täheldasid, et vaadatamata viimasel kümnendil infokirjaoskuse arendamisele pööratud tähelepanule, pole isegi Ameerikas märkimisväärsed tulemusi ette näidata (Virkus, 2004b).

Kokkuvõtlikult võib märkida, et kõrghariduse uus paradigma on tekitanud vajaduse raamatukoguhoidja rolli ja kohustuste ümberhindamiseks. Selles kontekstis on infokirjaoskuse temaatika saavutamas teadusraamatukogude tegevusstrateegiates järjest suuremat osakaalu ning omandamas rolli kõrghariduses. Suunad iseloomustavad uusi arenguid ülikooliraamatukogu ja teaduskondade partnerluses ja koostöös, integreeritud infokirjaoskuse programmide väljatöötamist, info- ja kommunikatsioonitehnoloogia võimaluste efektiivset kasutamist ning aktiivõppe meetodite laialdast levikut. Sellegipoolest tuleb nentida, et tulemused infokirjaoskuse arendamisel on olnud tagasihoidlikud. Infokirjaoskuse juurutamine / elluviimine sõltub mitmetest faktoritest: rahvuslikust ja institutsionaalsest poliitikast, õppimise ja õpetamise käsitlustest, teaduskonna ja üliõpilaste vahelistest suhetest; rahalistest, inim- ja ajaressurssidest.

Kasutatud kirjandus

ACE (2002). The Brave New (and Smaller) World of Higher Education: a transatlantic view. American Council on Education, European University Association. <http://www.acenet.edu/bookstore> (01.11.04)

ALA (1989). *Final Report*. Chicago: American Library Association. Presidential Committee on Information Literacy.

ALA (2003). *ACRL Best Practices Initiative: characteristics of programs of information literacy that illustrate best practices, working edition*. American Library Association. <http://www.ala.org/acrl/nili/criteria.html> (01.11.04)

Audunson, R. and Nordlie, R. (2003). Information Literacy: the case or non-case of Norway? *Library Review*, 52 (7), 319-325.

Baudrillard Jean (1998) *The Consumer Society* London Sage Publications

Beck, U. (1992) *Risk Society*, London: Sage.

Behrens, S. J. (1994). A Conceptual Analysis and Historical Overview of Information Literacy. *College and Research Libraries*, 55 (4), 309-22.

Brophy, P. (2001). *The Library in the Twenty-first Century: new services for the information age*. London: Library Association Publishing.

Bruce, C. (2001). Faculty-Librarian Partnerships in Australian Higher Education: critical dimensions. *Reference Services Review*, 29 (2), 106-15.

Castells, M. (1996). *The Rise of The Network Society: vol.1 of the information age: economy, society and culture*. Oxford: Blackwell.

CETUS (1997). *The Academic Library in the Information Age: changing roles*. (Discussion Series). Consortium for Educational Technology for University Systems, California State University, City University of New York, State University of New York. <http://www.cetus.org> (28.06.04)

Collis, B. and van der Wende, M. (2002). *Models of Technology and Change in Higher Education: an international comparative survey on the current and future use of ICT in higher education*. Report, December 2002. Twente, Center for Higher Education Policy Studies (CHEPS).

European Commission (2003). *The Role of the Universities in the Europe of Knowledge*. Commission of the European Communities. Brussels, Com(2003) 58 Final. http://europa.eu.int/eur-lex/en/com/cnc/2003/com2003_0058en01.pdf (28.06.04)

Fjällbrant, N. (2000). The development of Web-based programs to support information literacy courses, In Bruce, C. and Candy, P. (eds). *Information Literacy Around the World: advances in programs and research*. Wagga Wagga, NSW: Charles Sturt University, 25-36.

Homann, B. (2001). Difficulties and New Approaches in User Education in Germany. In *Proceedings of the 67th IFLA Council and General Conference, August 16-25, 2001*. The Hague: IFLA. www.ifla.org/TV/ifla67/papers/072-126e.pdf (28.06.04)

Homann, B. (2003). German Libraries at the Starting Line for the New Task of Teaching Information Literacy. *Library Review*, 52 (7), 301-18.

Inglis, A., Ling, P. and Joosten, V. (2002). *Delivering Digitally: managing the transition to the knowledge media*, 2nd edn, London, Kogan Page.

Johnston, B. and Webber, S. (2003). Information Literacy in Higher Education: a review and case study. *Studies in Higher Education*, 28 (3), 335-352.

Masuda, Y. 1980. The information society as post-industrial society. Bethesda: World Future Society.

Menou, M.J. 2001b. *Educating citizens of the global learning society*. Cooperation South, (UNDP/TCDC). No. 1, 2001, pp. 82-91. Accessed: http://www.tcdwide.net/tcdweb/coop_south_journal/2001_oct/index.html.

Osburn, C. (1979). *Academic Research and Library Resources: changing pattern in America*. Westport: Greenwood Press.

Peacock, J. (2000). Teaching Skills for Teaching Librarians: postcards from the edge of the educational paradigm. *COMLA Seminar 2000: User Education for User Em-*

powerment. Christchurch, New Zealand 19-20 October, 2000.

Skov, A. and Skrbak, H. (2003). Fighting an Uphill Battle: teaching information literacy in Danish institutions of higher education. *Library Review*, 52 (7), 326-332.

Town, J. S. (2002). Information Literacy and the Information Society, In Hornby, S. and Clarke, Z. (eds) *Challenge and Change in the Information Society*, London: Facet Publishing, 83-103.

UNESCO (2003). Report on Trends and Developments in Higher Education in Europe. *Meeting of Higher Education Partners*, Paris, 23-25 June 2003. European Centre for Higher Education (UNESCO-CEPES).

Virkus, S. (2003a). Changes and Innovations in School's Activities: module one. In *School Self-Evaluation and Quality Assurance: a course book with ICT tool. E-instruments for school self-evaluation procedures*. Kaunas, TTI, 1-103.

Virkus, S. (2003b). Information Literacy in Europe: a literature review. *Information Research*, 8(4). <http://informationr.net/ir/8-4/paper159.html> (01.11.04)

Virkus, S. and Wood, L. (2004a). Change and Innovation in European LIS Education. *New Library World*, 105 (9/10). (in press).

Virkus, S. (2004b). Information Literacy and Learning. In Brophy, P., Fisher, S. and Craven, J. (eds). *Libraries Without Walls 5: the Distributed Delivery of Library and Information Services. Proceedings of an International Conference held on 19-23 September, 2003, organized by CERLIM, MMU. London: Facet Publishing, 97-109.*

Wilson, L. A. (2001). Information Literacy: fluency across and beyond the university. In Dewey, B. I. (ed.). *Library User Education: powerful learning, powerful partnership*. London: The Scarecrow Press, 1-17.

VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA 2004. AASTAL LÕPETANUTE DIPLOMITÖÖD

Kivja, Virve. Leonhard Niilus / juhendaja Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 58 lk., lisad 12 lk.

Käärrik, Kerstin. Pärsti raamatukogu ajalugu / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 54 lk.

Laos, Ülle. Eestikeelne vanem raamat Viljandi Muuseumis 1739-1870 / juh. Eedo Jõesaar. - Viljandi, 2004. - 156 lk.

Lember, Krista. Raamatukogundus väikesaartel Abruka raamatukogu näitel / juh. Vallo Kelder. - Viljandi, 2004. - 57 lk.

Loopre, Ülle. Sindi raamatukogu ajalugu / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 55 lk.

Meesak, Krista. Jaan Lintropi publitsistlik tegevus / juh. Eedo Jõesaar. - Viljandi, 2004. - 63 lk.

Mälk, Jana. Suislepa raamatukogu ja Edgar Tutt aastatel 1916-1980 / juh. Eedo Jõesaar. - Viljandi, 2004. - 60 lk.

Mändmets, Merje. Tallinna kalendrid 1918-1940 / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 121 lk.

Punab, Reelika. Villem Reimani asutatud Kolga-Jaani koguduse raamatukogu : bibliograafianimestik aastatest 1820-1964 / juh. Vallo Kelder. - Viljandi, 2004. - 132 lk.

Rahno, Helery. Pokud eesti lastekultuuris aastatel

1994-2004 / juh. Vallo Kelder. - Viljandi, 2004. - 86 lk.

Rajalo, Triin. Raamatukogunduse ja infoteaduse diplomiõppe õppekavad Saksamaa erialaõppe-asutustes / juh. Aivi Sepp. - Viljandi, 2004. - 105 lk. + CD

Saveli, Katrin. Kehtna raamatukogu ajalugu / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 71 lk.

Seepter, Cessy. Raamatukogud Mõisakülas 1895-1944 / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 146 lk.

Seppam, Triinu. Harju Maakonnaraamatukogu lugejateeninduse ruumid ja lugejate rahulolu / juh. Vallo Kelder. - Viljandi, 2004. - 83 lk. : ill.

Sillavee, Maire. Kärle raamatukogu arengulugu / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 74 lk. : ill.

Sõrmus, Svea. Lastele mõeldud raamatukoguüritused / juh. Epp Raudsepp. - Viljandi, 2004. - 61 lk.

Tarro, Eveli. Ulmekirjanduse lugemisvajadusest noorukite ja täiskasvanute hulgas / juh. Maria Teiverlaur. - Viljandi, 2004. - 50 lk.

Tohvri, Külli. Vastse-Kuuste raamatukogu ajalugu 1914-2001 / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 90 lk.

Univer, Triinu. Pärnu linna rahvaraamatukogude ajalugu / juh. Ilmar Vaaro. - Viljandi, 2004. - 117 lk.

IKT-oskused või oskus tööd planeerida, eelarvet kujundada jne. Seega tuleks edaspidi rohkem jälgida, et teooria-praktika suhe oleks õiges korrelatsioonis ja suunaga isegi praktilise koolituse kasuks.

Tegelikult tuleks enne uue kutsekoolituse süsteemi väljatöötamist lahendada rida küsimusi, millel on väga oluline tähtsus. Kõigepealt tuleb loobuda erihariduse ja mitteerihariduse sellisel määral võrdsustamisest, nagu me seda praegu teeme. Seadustes tuleks, vähemalt selles osas, mis puudutab raamatukoguhoidja haridust, sõnastust muuta ja täpsustada nii, et sellest kõik ühtemoodi aru saaksid.

Kutsealane koolitus peaks muutuma mitmetasandiliseks (lähtuvalt olemasolevast eelharidusest), paindlikumaks (eksternina sooritamise võimalus), diferentseerituks (rahvaraamatukogudele, kooliraamatukogudele).

Moodulite sisu vajab ülevaatamist. Moodulite arvu tuleks ilmselt tõsta – ühtegi teise kogukonda ei saa nii lihtsalt siseneda kui raamatukoguhoidjate kogukonda. Võrreldes end kas või õpetajatega.

Kutsekoolituse peaksid seega läbima kõik need, kel puudub eriharidus ja seda peab ka kontrollima. Vastavasisuline informatsioon peaks olema avalikult kättesaadav. Hariduslik diferents peaks kajastuma palganumbrites, nagu näiteks Soomes. Keeruline ei ole vastata küsimusele, kes on kohustatud osalema kutsekoolituse süsteemis.

Rahvaraamatukogudes töötab mitteerialase ülikooliharidusega 180 inimest, mitteerialase rakendusliku kõrgharidusega 4 inimest, keskharidusega 386 inimest. Kooliraamatukogude arvud on järgmised: 186 – 19 – 124 (vt. tabelid). Kahjuks puudub info, kes on kutseksamite süsteemi seni läbinud. See ei luba ka pakkuda kutsekoolitust vajavate töötajate täpset arvu.

Samas fakt iseenesest, et 570 1350-st rahvaraamatukogu töötajast ja 329 638-st kooliraamatukogutöötajast peaksid osalema kutsekoolituses, vihjab sellele, et me oleme jätnud midagi väga olulist, mis seostub erialahariduse ja ametiprestiiži kaitsmisega, kahe silma vahele.

Märksa keerulisem on vastata küsimusele, millele peaks tuginema tulevane kutsekoolituse süsteem ja baseeruma kutseeksami programm. Uut süsteemi võiks hakata üles ehitama kahest dokumendist lähtuvalt. Üheks dokumendiks võiks olla kutsestandard, teiseks nii rahvaraamatukoguhoidja kui kooliraamatukoguhoidja kutsenõuded.

Kutsestandard fikseerib kutsekvalifikatsioonist tulenevad nõuded teadmistele, oskustele, vilumustele, väärtushinnangutele ja isikuomadustele. Kutsestandardi rakenduseesmärkidena nimetatakse lisaks töötajate kvalifikatsiooni määratlemisele veel

- õppekavade, koolitusprogrammide väljatöötamist;

- eksaminõuete väljatöötamist,

- kutsekvalifikatsiooni tõendamist ja hindamist.

Seega kutsestandardi III tase võiks kujuneda aluseks, millele hakkab toetuma kutseksamite

süsteem ja baseeruma kutseeksami programm. Ent on see päris nii?

Kui me *de facto* lähtuksime standardi III tasemel fikseeritud põhioskustest ja teadmistest ja võtaksime need aluseks kogukonda sisenemisel, siis kerkib otsemaid küsimusi – kas need väljapakutavad teadmised (vt. 6.2) on selleks piisavad? Kas nimetatud teadmiste põhinevat koolitusprogrammi on üldse võimalik ja mõtet välja töötada? Vastata tuleks ilmselt eitavalt. Standardis 6.2 all fikseeritud oskuste ja teadmistega ei saaks töötada üheski raamatukogus, kui, siis ainult elektronkataloogi sisestajana ja komplekteerimisosakonnas raamatuvormistajana. Muud tööd need teadmised lihtsalt ei võimalda teha.

Tundub, ja tegelikult nii ongi, et antud kutsestandard on põhioskuste ja -teadmiste fikseerimisel, ja eriti nende jaotamisel tasemetel vahel, tõsiselt tasakaalust väljas. Näib, et selle on koostanud lausa erialakauged inimesed. Miks näiteks III taseme oskuste hulgas on nimetatud tööd kogudega ja lugejateenindust, kui neid oskusi lubavad algteadmised on sisse kirjutatud IV, V tasemesse? Sellist erialast nägemisküündimatust on see standard tegelikult otsast lõpuni täis.

Kui ikkagi lähtuda kutsestandardist, siis tuleks seda standardit otsekohe muutma hakata. Kõigepealt tuleks sealt välja võtta see kurioosum, mis võrdsustab erialase kõrghariduse muu eriala kõrgharidusega või keskharidusega(!). Sama on kahjuks kirjas ka raamatukoguseaduses. See ongi ilmselt üks põhjus, et meie raamatukogudes töötavad varsti erihariduseta raamatukogutöötajad. Milleks õppida 4–5 aastat kõrgkoolis eriala, kui sama õiguse kogukonda siseneda annavad ka keskharidus ja kutsealane koolitus.

Eelnevat arvesse võttes ja veendununa kutsestandardi, vähemalt sellisel kujul, mittesobivuses kutsekoolituse baasdokumendina, teen ettepaneku selleks kasutada kutsenõudeid rahva- ja kooliraamatukogudele.

Neis dokumentides on kvalifikatsiooninõuded esitatud töövaldkonniti/protsessiti: kogude kujundamine ja korraldamine, teavikute töötlemine ja kataloogid, raamatukogu- ja infoteenindus, kultuurivahendus ja üldsussuhted, raamatukogu sisustamine, raamatukogutöö juhtimine ja korraldamine.

Neis dokumentides fikseeritud kompetentsuse tase peegeldab tõepoolest neid oskusi, mida rahvaraamatukogus töötamine eeldab. See võimaldaks koolitust sihipärasemalt korraldada. Loomulikult tuleks ka need dokumendid (arvestades kinnitamise aega) eelnevalt parandada, täiendada.

Seni on kutseeksami sooritanute hulgas domineerinud küla-, valla- ja kooliraamatukogudes töötavad või neis töötamise luba taotlevad inimesed. Seega peaks olema selge, kellele koolitus tuleks suunata ja mis peaks olema selle sisu.

Eesti raamatukogu vajab mitmekülgset haritud, infokirjaoskusega raamatukoguhoidjat. Oma osa sellise raamatukoguhoidja kujundamisel on eesmärgipärasel ja paindlikul kutsekoolitusel, olgu see siis täienduskoolitus või kutseksamite süsteem.

RAAMATUKOGUHOIDJA IMAGO: SINISUKK VÕI KÕHUTANTSIJA?

OLGA EINASTO

TÜ Raamatukogu teenindusosakonna juhataja,
TÜ magistrant

Sissejuhatuseks

Usun, et oma eriala imago ja prestiiž on igale raamatukoguhoidjale südamelähedased asjad. Positiivne imago, reputatsioon ja maine on väga olulised nii meie sotsiaalseks kui emotsionaalseks heaoluks.

Imago probleem on muutunud raamatukoguhoidjatele igaveseks probleemiks, mis paneb muretseda kolleegi nii kodu- kui välismaal. Suurimaks mureks on see, et raamatukoguhoidja imago kujundamisel mängivad siiani olulist rolli stereotüübid. Nende tõttu esineb raamatukoguhoidja mõnikord isegi naljatluste objektina – selline juuksekrunniga naisfiguur, kes ssssshhh-tab lugejatele ja nõuab lugemissaalis vaikust. Meie, raamatukoguhoidjad, ise muigame selle üle, kuid mõnikord ka solvume. Me armastame oma imagot, kuid vahel ka vihkame seda. Me oleme *self-absorbed about our image* (Dougherty 2001).

Kas Eesti raamatukogundus vajab imagoloogilisi uuringuid? Millisena näevad raamatukoguhoidjat kunstnikud ja kirjanikud? Kas meie imago on nende silmis positiivne või negatiivne, tõsine või naljakas? Kuidas paistame välja globaalses elektroonilises võrgus? Sellele on tähtis vastata, sest massikultuurile ja internetile kuulub suurim roll nii raamatukoguhoidja ühiskondliku imago kujundamisel kui ka stereotüüpide levitamisel. Oluline on seegi, kuidas me ise kirjeldame ennast oma erialakirjanduses. Kuid veel olulisem on teada, milline on meie imago lugejate silmis.

Imago sisu võib üsna edukalt uurida tuntud sotsioloogilise meetodi – kontentanalüüsi abil. Samuti saab seda teha standardiseerimata intervjuude või sihtgruppide küsitluse põhjal. Kõik eelnimetatud uuringud viidi läbi TÜ raamatukogus mullu kevadel eesmärgiga analüüsida, millist rolli mängivad raamatukoguhoidja imago kujundamisel levinud veel stereotüübid ning uurida ka nende stereotüüpide allikaid.

Kuid alustaks sellest, mida me mõtleme sõna *imago* all.

Imago mõiste

Imago on raskelt defineeritav ja teaduslikult raskesti mõõdetav ning pole olemas ühest mõõtmis-

Do not look like a librarian!

Tsitaat filmist

tehnikat, mis kirjeldaks imago kõiki külgi (Past 1999).

Tundub, et seda mõistet kasutatakse küllaltki vabalt ja sageli ka mitte päris õiges kontekstis. Raske on leida teist sellist terminit, mida jälestatakse ja jumaldatakse ja mis kutsus esile nii palju emotsionaalseid konflikte praktikute ja teoreetikute seas. Näiteks suhtekorralduse guru James E. Grunig tunnistab, et ta ei armasta sedavõrd sõna *imago*, et isegi ei kasuta seda oma õpikutes, panemata jutu-märkidesse, näidates sellega, et me ei tea, mida see termin täpselt tähendab (Grunig 1993: 124).

Samas pole see sõna siiski nii paha, et iga kord pärast kasutamist tuleks oma suud seebiga loputada! Arvan, et see termin pole hea eelkõige n.-ö. tehnilistel põhjustel: imago on sama palju tähendusi, kui on inimesi, kes seda sõna kasutavad. Seda kasutatakse selliste mõistete sünonüümina, nagu *sõnum*, *maine*, *ettekujutus*, *tunnetamine*, *suhtumine*, *usutavus*, *suhe*.

Kui aga terminil on nii palju denotatiivseid tähendusi, siis ei saa teoreetikut seda täpselt määrata, mõõta ja täheldada.

Teatmekirjandus seletab, et “imago” tuleneb sõnast “imateerima”, seega imago on kellegi või millegi reproduktsioon või imitatsioon. Tõesti, emotsionaalsel tasandil arvatakse sageli, et imago on mingi imitatsioon ehk reaalsuse vastand. Seetõttu on isegi märgitud, et suhtekorraldajad tegelevad varjude ja illusioonidega rohkem kui reaalsusega ehk loovad imagot eimillestki.

Tuntud on imago kunstiline kontseptsioon. Kunstnikud arvavad, et imago põhiliseks tähenduseks on pilt, kujutus, kusjuures imagot loob mitte publik, vaid kunstnik ise, seega mitte info vastuvõtja, vaid info saatja. Sellele arvamusele oponeerib füsioloogiline ja psühholoogiline lähenemine, et inimene ehk informatsiooni vastuvõtja konstrueerib imago ise oma isikliku vaatluse ja arusaamise alusel (Grunig 1993: 126).

Seega imagot võib näha kui ideede ja sümbolite vaimseid kujutusi, mis on visuaalsed, tunnetuslikud või ruumilised reaalsuse analoogid (mitte koopiad, vaid just analoogid!) inimeste teadvuses. Inimesed just nagu näevad pilti, milles kajastub reaalsus.

Huvi pakub ka imago artikulatsioonimudel, mille kohaselt imago on täielikult artikuleeritud ehk selgelt väljendatud subjekti arvamus, suhtumine, käitumine ja tunded tajutud objekti suhtes (Moffit 1994: 162). Kusjuures inimene võib ühel hetkel imetleda objekti, kuid hiljem võib tal olla sellest objektist juba negatiivne ettekujutus. Mudeli väärtus seisneb selles, et ta seletab, kuidas imago saab iga inimese jaoks olla erinev ja ainulaadne – ettekujutus moodustub üldnimetatud komponentide unikaalsel segunemisel ja kombineerumisel.

Minu arvates mängivad raamatukoguhoidja imago kujundamisel olulist rolli järgmised faktorid:

- isiklikud kogemused (alates lapsepõlve mälestusest kuni viimase kontaktini raamatukoguhoidjaga);

- avalikud suhted (see, kuidas raamatukoguhoidjad oskavad rääkida oma tööst);

- meedia (see, millisesena näitavad raamatukoguhoidjat ajakirjanikud);

- massikultuuri stereotüübid (see, kuidas on raamatukoguhoidja kujutatud kinos, kirjanduses jm.).

Imago on alati vastastikuse mõjutamise tulemus: nii mõjutab oma imagot raamatukoguhoidja ise ning ka inimene, kes tajub raamatukoguhoidjat, mõjutab selle imagot ehk projitseerib seda oma uskumistele, teadmistele, kogemustele, hoiakutele. Samuti omab mõjutusjõudu imago ise, näiteks, kui selgub, et raamatukoguhoidja imago on lugeja silmis negatiivne, siis püüdleme me selle poole, et muuta seda positiivsemaks. Seega sobiks meie uuringu konteksti järgmine definitsioon: imago on meeekujund, kognitiivne pilt, mis tekitab ühiskondlikus või individuaalses teadvuses emotsionaalset suhtumist objekti ehk hoiakut, mis mõjutab otsuseid ja valikuid.

Sellepärast ongi imago uurimine ja analüüsimine nii oluline.

Raamatukoguhoidja eneseteadvuses

Raamatukogu ja raamatukoguhoidja imagot on uuritud juba pikka aega ja mitmel pool. Kodumaises erialakirjanduses rõhutatakse, et raamatukoguhoidja imago on Eestis üsna keskpärasel tasemel või isegi alla selle.

Üheks põhjuseks peetakse seda, et hinnangu andmisel ei arvestata sageli raamatukoguhoidjate teadmisi ja oskusi. Veel üheks keskpärase imago põhjuseks on raamatukoguhoidjate küllaltki madal või tagasihoidlik enesehinnang (Valm 2001). Arvatakse samuti, et tänases Eestis mõjutab raamatukoguhoidja imagot ka nende nigel töötasu (Rist 2002: 5).

Ingliskeelses erialakirjanduses peetakse suurimaks probleemiks seda, et sageli loovad ja toetavad oma negatiivset imagot raamatukoguhoidjad ise (Cram 1991, Stevens 1988, Schuman 1990). Juba 20 aastat tagasi kõlas üleskutse lõpetada hädaldamine ja kirjutamine oma erialast negatiivses kontekstis (Wilson 1982).

Eriti huvitavad, suurel määral ka üllatavad ja vaidlustavad tundusid mulle ameerika kolleegide – abikaasade Radfordide filosoofilised artiklid raamatukoguhoidja imagost ja eriala staatusest. Radfordide põhiidee seisneb selles, et massikultuuri kujundatud ühiskonna hoiak ja ettekujutus raamatukoguhoidjast ja raamatukogust põhineb suurel määral... kartusel ja hirmul ning väljaspool hirmu diskursust ei olegi võimalik raamatukoguhoidja tegelikku imagot mõista (Radford 2001).

Radfordide arvates väljendub hirmu diskursus järgmistes põhiaspektides:

□ raamatukogu kui tempel

Klassikaline raamatukoguhoone seostub ameeriklaste teadvuses monumentaalse ehitisega, mis domineerib ja jahmatab nagu sakraalhoone. Tõestuseks toovad Radfordid Isaac Asimovi raamatu *Forward the Foundation* (Asimov : 1994), kus raamatukogu sisustust on kirjeldatud kui kiriku interjööri ja ka Stephen Kingi “Raamatukogupolitseiniku” (King 1995), kus raamatukogu meenutab hiiglaslikku hauakambrit.

□ lugeja alandamine raamatukogus

Radfordide arvates põhineb tegelikult raamatukoguhoidja väga heal omadusel – pädevusel: ta tunneb tuhandeid teoseid ja mäletab isegi nende kõigi autorite nimesid. Mis siis imestada, et mõni lugeja võib tunda ebakindlust, kartes, et raamatukoguhoidja märkab tema ebakompetentsust.

Näitena tuuakse William Styroni kirjeldatud olukord “Sophie valikus”, kus ülbe raamatukoguhoidja parandab Sophie viga autori nimes – tema põlglik suhtumine meenutab naisele SS-valvurit koonduslaagris (Styron 2000).

□ võlgnike järelevalve

Raamatukoguhoidja jälgib rangelt raamatute tagastamisaegu ning seda valvet kehastab raamatukogupolitseinik Stephen Kingi samanimelises romaa-

nis. Politseinik võib tulla võlgniku juurde koju raamatute järele ja isegi terroriseerida teda, kui raamat on kaotatud, ta võib muuta võlgniku elu põrguks selle eest, et ta julges rikkuda raamatukogu perfektset Korda (King 1995).

Ameerika kolleegid rõhutavad, et massikultuur kujundab ühiskonnas arusaama raamatukogust eelkõige kontrolli, hauakambri, labürindi, tolmu, vaimude, vaikuse ja kartuse piltide kaudu. Radfordide arvates ei assotsieeru raamatukogu valguse, õnne ja rõõmuga, samuti ei seostu raamatukoguhoidja imago energilisuse ja sõbralikkusega just tänu massikultuuri stampidele (Radford 2001).

Selline arusaam võib tuleneda raamatukogu põhilisest eksistentsiaalsest ideest. Vastavalt sellele kehastab raamatukogu eelkõige Ratsionaalset Korda ja raamatukoguhoidja on eelkõige korrapidaja, Korra säilitaja, *gatekeeper* korra ja kaose vahel.

Raamatukogu on asutus, kus igal objektil on olemas kindel vabareeritud koht ning objekti paigutamist, lahkumist ja õigeaegset tagastamist oma kohale jälgib raamatukoguhoidja. Üksnes raamatukoguhoidja mõistab ka kohaviidastamis- ja paigutusüsteeme (mis lugejale võivad tunduda arusaamatud ja seetõttu isegi saladuslikud) ning üksnes raamatukoguhoidja oskab orienteeruda raamatukogu labürintides ja tunneb seal igat raamatut isegi pimeduses nii, nagu näiteks vana ja pime raamatukoguhoidja Umberto Eco "Roosi nimes".

Lugeja tuleb raamatukokku kui tungija väljastpoolt, kes rikub raamatukoguhoidja loodud Korda: paigutuse, vaikuse ja laenutuse korda. Just siit võis sündida levinud stereotüüp raamatukoguhoidjast kui fanaatikust, kelle põhieesmärk on säilitada ettenähtud kord. Ning sellepärast võib lugeja tunda ennast raamatukogus ahistatuna – mitte ainult suurte avakogude tõttu, vaid jahmatava korratunde ja nende paljude reeglite-eeskirjade tõttu, mida peab omandama, et edukalt raamatukogu kasutada.

Tundub siiski, et meie lugejate suhted raamatukoguga pole nii dramaatilised, nagu seda kirjeldavad ameerika kolleegid. Raske on uskuda, et meie lugejad tunnevad erilist hirmu meie eriala esindajate ja üldse raamatukogu kui institutsiooni ees. Eriti noored lugejad – üliõpilased, kes kasutavad sageli raamatukogu meeldiva kohtumispäigana.

Võib ilmselt nõustuda sellega, et raamatukogu reeglite-eeskirjad võivad kedagi mingil määral ahistada, kuid vaevast tunneb keegi meie lugejatest ennast raamatukogus alandatuna. Muuseas, isegi Nõukogude ajal, kui keegi ei seostanud klienti kuningaga, olid just raamatukogud need vähesed teenindusasutused, kus klient oli alati kindel, et sealsed töötajad ei hakka temaga ülbitsema.

See, et paljude jaoks assotsieerub raamatukogu templiga, tundub küll tõsi olevat: "teadmiste tempel", *space of knowledges* on tuntud ja levinud metafoorid, mis sisaldavad minu arvates siiski rohkem lugupidamist ja austust kui hirmu. Meenutagem, et Tartu Ülikooli raamatukogu asus kuni 1982. aastani toomkiriku seinte vahel, ja ehkki seal elas

ka vana Morgensterni vaim, ei äratanud see hirmu ei lugejates ega töötajates...

Raamatukoguhoidja internetis

Otsing Google'is märksõnaga *librarian* annab ligi 4 000 000 viidet, *raamatukoguhoidja* – üle 2000, sõnaga *библиотекарь* võib leida runetist 88 000 viidet. Mõned veebilehed esitlevad uhkusega meie eriala parimaid esindajaid (nt. *Great Librarians on the Web*), paljud on üsna akadeemilised ja skolaarsed, teised on aga hoopis kergemeelsemad.

Et raamatukoguhoidjad on ühiskonnas liiga stereotüüpselt mõistetud, on tunda ka virtuaalmaailmas, miss Krunn või *mister* Ebatõhus on üsna levinud raamatukoguhoidjat puudutavad metafoorid. Kuid paistab, et viimastel aastatel on hakatud nende vastu aktiivselt võitlema – internetis on nüüd esile toodud hoopis teine, tänapäeva raamatukoguhoidja imago, mis vahel tundub pisut ekstreemne.

USA kolleegid on hakanud kujundama internetis üsna põnevaid saite, nagu *Bellydancing Librarian* (raamatukoguhoidja-kõhutantsija). See väike imetore veebisait püüab purustada stereotüüpi kidurast prillidega raamatukoguhoidjast ja tõestada, et raamatukoguhoidjad on tegelikult rõõmsad ja naiselikud olendid, kes oskavad vajadusel esineda kõhutantsijana ja isegi striptiisitarina! Internetis võib leida ka alasti poseerivaid raamatukoguhoidjaid, kes kutsuvad kolleege muutuma *to Lovely Taryn from Nerve Mag* ning jutustavad võrguajakirjas *Librarian.net* iga kuu *naked librarian stories*.

Üsna humoorikas veebilehes *The Laughing Librarian* naerdakse välja mitte ainult meie erialaga seotud stereotüüpe, vaid ironiseeritakse ka liiga skolaarlastiliste, akadeemiliste raamatukoguhoidja käsitluste üle. Mõned kolleegid pakuvad alternatiivina radikalismi ja anarhismi (*The Anarchist Librarian*). Netis on olemas ka nn. modifitseeritud raamatukoguhoidjate foorum (*The Modified Librarian*), kus arutatakse tõsiselt, kas ja kus võib raamatukoguhoidja teha tätoveeringuid ja lasta paigaldada keelekulmu-nabarõngaid.

Raamatukoguhoidja ilukirjanduses

Väga oluline on vaadelda, kuidas kirjeldatakse raamatukoguhoidjat ilukirjanduses, sest seal kajastatakse individuaalsete kujundite abil tüüpilisi nähtusi.

Eelkõige tahaks märkida, et IFLA tegeles selle temaga põhjalikult 1990-ndate keskel, uurides raamatukoguhoidja imagot maailma kirjanduses kontentanalüüsi abil: raamatukoguhoidja roll süüa arendamisel, tema väljanägemise, riietuse, harjumuste kirjeldus jms. Loomulikult on see teema, nagu ilukirjandus ise, peaaegu ammendamatu, seega peatun vaid mõnel eredal näitel. Alustaks sellest, mida meie kohta siis kirjutavad lugupeetavad klassikud.

"...Mõni inimene ei saa ennast kuidagi sobitada ühekski tegevuseks. Sellised kõlbmatud olendid lähevad tavaliselt töötama kuhugi raamatukokku..." – see on paljude raamatukoguhoidjate lemmik Karel

□apek... Mihhail Bulgakovi jutustuses *Сколько Брокгауза может вынести организм* tahab raamatukoguhoidja – “rott”, “peata mollusk” ja “kährikunahk” – et teadmishimuline lugeja jätaks ta oma küsimustega rahule, soovitades mitte pärida, vaid lugeda hoopis Brockhausi entsüklopeediat. Lugejale lõpeb see halvasti: pärast viiendat köidet kaotab ta isu, jääb haigeks ja muutub hajameelseks... Elav klassik Stephen King lõi aga oma “Raamatukogupolitseinikus” vampiiritaolise raamatukoguhoidja Ardelia Lortzi, kes soovib lastele lugemiseks õudusraamatuid ning pärast toitub lastehirmudest, imedes neid lastest välja väikese iminokaga... Kas alguseks piisab?

Raamatukoguhoidjate riietus, väljanägemine ja käitumine on kirjandusteostes stereotüüpne ja ettearvatav, naisraamatukoguhoidja imago pole reeglina ei romantiline ega sümpaatne.

Kokkuvõtlikult (ja eneselohutuseks) võib öelda, et hullem imago kui raamatukoguhoidjal on ilukirjanduses ainult kooliõpetajal!

Üks tähelepanuväärne moment on see, et kirjastajale jääb saladuseks meie töö spetsiifika. Tavaliselt satuvad teoste kangelased raamatukokku tööle juhuslikult, n.-ö. saatuse muige tõttu ning spetsiaalselt selleks kusagil ei õpi. Võimatu on näiteks leida teoseid raamatukogundust-infoteadust tudeerivatest tudengitest. Tundub, et autorid ei saa aru, miks ja mida peab viis aastat õppima töötamiseks raamatukogus.

Suureks erandiks võib pidada 1970-ndatel ilmunud saksa kirjaniku Günter de Bryuni romaani *Buridans Esel* (Бройн 1982). Esiteks on raamatu üks peategelasi noor raamatukoguhoidja-praktikant, teiseks see on raamat, kus tõesti asjatundlikult ja põhjalikult kirjeldatakse raamatukogu tööd, ja lõpuks see on romaan ...*adultere*’ist, mis leiab aset raamatukogus: raamatukogu direktor petab oma naist (ka raamatukoguhoidjat) noore ja nägusa praktikandiga. Kuid isegi see ebataoline ja intrigeeriv süžee ei ole vaba stereotüüpidest, mõnikord täiesti absurdsetest.

Näiteks, arvake ära, mis oli direktorihärra ja praktikandi lemmiklõbustus nende armukohtumistel? Ei, üldse mitte see, mida teie mõtlesite... Tegelikult meeldis neile väga süstematiseerida oma vestluste teemasid UDK järgi!

Üsna markantsena tundub ka see, et tavaliselt rõhutavad kirjanikud pigem raamatukoguhoidjate isikuomadusi, nagu tasakaalukus, intelligentsus, tagasihoidlikkus, kuid mitte erilisi ametioskusi. Mis puudutab aga meie professionaalseid omadusi, siis nende tõlgendusega üllatas hiljuti vene detektiivikuninganna Aleksandra Marinina. Tema romaanis “Etturid surevad enne teisi” (Marinina 2001) võitleb tark, kuid mitte eriti ilus uurija Kamenskaja ilusa, kuid mitte eriti targa raamatukoguhoidjast palgamõrvari Kiraga. Marinina arvates on meie tähtsad professionaalsed omadused – oskus keskenduda ja tegelda rutiinitööga, reeglite austamine, tasakaalukus, kannatlikkus – parimad selleks, et saada palgamõrtsukaks! Kira jaoks tähendab selline

ümberkvalifitseerumine eelkõige enesekehtestamist, põgenemist tolmuste riulite igavusest hasartsesse ja ohtlikku maailma. Sellist eskapismi võib näha ka teiste autorite teostes, ja mitte ainult kirjanduses, vaid ka kinos.

Raamatukoguhoidja kinolinal

Raamatukoguhoidja imago kujundamisse on suure panuse andnud ka filmikunstnikud. Näitena võib tuua mitmesuguseid filmikangelasi, kuid ühine on see, et üldjuhul ei esine raamatukoguhoidja filmi peaosas. Tavaliselt jääb ta kõrvaltegelaseks, kelle kohta kehtib viis iseloomulikku sõna: *quiet, stern, unmarried, stuffy, in glasses* – vaikne, pahane, vallaline, igav, prillidega (Walken 1993).

Nendes filmides aga, kus raamatukoguhoidja otseselt ei tegutse, pole harulduseks dialoogid, kus naistele öeldakse: *do not look like a librarian*.

Eeltoodust võib järeldada, et raamatukoguhoidja füüsiline stereotüüp ei ole filmikunstis aktsepteeritud eriti meeldivana. Võib-olla sellepärast esineb raamatukoguhoidja filmis ka vallalisena, sageli vanatüdrukuna. Meenutagem näiteks 1980-ndate tuntud Vene filmi “Armunud oma soovil” (1982), kus Oleg Jankovski kehastatud peategelane pidi armuma vanamoodsasse ülekaalulisse raamatukoguhoidja Verakesse, kellel olid *no□ki, kak u kozō ro□ki*, ja kellesse oli võimalik armuda vaid tänu tõsisele autosugestioonile. Alles siis, kui Verake muutis oma välimust, riietust ja hoiakut ning hakkas käituma ja välja nägema *mitte raamatukoguhoidja moodi*, hakkas noormees tema vastu tundma tõelist sümpaatiat.

Väga kena, Kaie Mihkelsoni mängitud bibliograaf Eesti kultusfilmis “Keskea rõõmud” (Tallinnfilm, 1986), on samuti üksik, väga tagasihoidlik ja vaikne naisterahvas, kes loodab imearstilt saada rohtu õnne leidmiseks. Filmis tegutsevad veel kaks abielupaari, kuid abielu- ja üldse õnnelike naiste hulka bibliograaf stereotüüpselt ei kuulu.

Tegelikult, võrreldes kirjanduskunstiga, pole filmides meie imagoga mitte kõik nii kurb. Heade eranditena tahaksin tuua põneva Hollywoodi filmi “Ebaaus mäng” (*Foul Play*; 1978), kus raamatukoguhoidjat kehastab sarmikas Goldie Hawn ja ühe toreda USA filmi “Püstol kotis” (*The Gun in Betty Lou's Handbag*; 1992), kus raamatukoguhoidja Bettyt mängib Penelope Ann Miller.

Betty Lou töötab väikeses linnaraamatukogus ja jumaldab oma politseinikust abikaasat, kes ei osuta talle üldse tähelepanu, kuna mehe huvid on seotud vaid politseitööga. Ükskord leiab Betty püstoli ja tulistab kogemata, mille eest ta vahistatakse. Selgub, et sama püstoliga oli hiljuti tapetud suur mafiooso ning Betty võtab ootamatult süü enda peale – eelkõige selleks, et äratada mehe tähelepanu. Nii saab ta kogu linnas kuulsaks. Isegi kohtunik hüüab vaimustunult: “Peab sagedamini käima raamatukogus!”

Päris sümpaatne on ka raamatukoguhoidja ja ajaloolane Evelyn USA filmist “Muumia” (*The Mummy*

1999). Evelyn otsib Egiptuse kõrbes aardeid. Tänu oma teadmistele (ta oskab väga haruldast vana keelt ja suudab lugeda Surnute Raamatut) õnnestub võita elluärganud muumia.

Filmikunst käsitleb ka sellist haruldast nähtust nagu mees-raamatukoguhoidja. Kes ei teaks filmi Buffyst, kes käib päeval koolis, aga öösi võitleb vampiiridega (*Vampiiritapja Buffy : Buffy the Vampire Slayer* 1992). Buffy valdab perfektselt võitluskunsti, kuid sellele vaatamata ei saaks ta oma missiooniga hakkama ilma tagasihoidliku kooliraamatukoguhoidja Rupertita. Rupert ise kaklustes küll ei osale, eelistades sirvida tolmuiseid raamatuid, kust ta otsib tähtsat infot vampiiriliikide tundmaõppimiseks. Vaatamata teatud arglikkusele on raamatukoguhoidja Rupert tingimusteta kõige positiivsem filmi kangeline.

Hoopis teine on aga mees-raamatukoguhoidja prantsuse filmis "Purpurpunased jõed" (*Les Rivières Pourpres* 2000). Kahjuks filmis ta vahetult ei tegutse, sest ta tapetakse julmalt kohe filmi alguses.

Mõrva uurimisel aga selgub, et kolledis tegeldakse kahtlaste katsetega inimese uue liigi loomisel ning ka see, et tapetud raamatukogutöötaja mängis selles kosjamoori rolli, pannes lugejad istuma lugemissaalis nii, et potentsiaalsed paarid oleksid üksteisele võimalikult lähedal ja saaksid tutvuda. Ta tegeles sellega väga pühendunult ja tugeva missioonitundega.

Tuleb märkida, et raamatukoguhoidja võib filmides olla isegi kurjakuulutav, kuid mitte kunagi võrukael. Nõnda nagu ka kirjanduses, võib ta olla vaene, kuid on igati aus.

Siinkohal meenub tuntud sotsioloogiline postulaat: selleks et kirjeldada ühiskonna sotsiaalset struktuuri, peab eelkõige määratlema, kes asub struktuuri kõige madalamal astmel. Kui käsitleda sotsiaalstruktuurina haritlaskonda, siis raamatukoguhoidja oleks vahest madalaima astme tegelase parimaks valikuks selles kontekstis.

Kokku võttes võib öelda, et juba XX sajandi lõpus põhines raamatukogude ja raamatukoguhoidjate kujutamine nii ilukirjanduses kui ka filmikunstis niivõrd tugevalt stereotüüpidel, et kaotas igasuguse sideme reaalsusega, sellega, mis tegelikult raamatukogudes toimub.

Need stereotüüpsed ettekujutused on massikultuuri abiga ühiskonnas laialt levinud, mida tõestavad ka süvaintervjuud lugejatega. Paljud näevad meid just sellisena, nagu meid näidatakse raamatutes ja filmides. Vana hea Jean-Luc Godard pole asjata talle omase kuraasiga väitnud, et reaalsus ei ole midagi muud kui tsitaat kunstiteosest!

Milline on aga meie imago lugejate silmis (Tartu Ülikooli raamatukogu näitel), missugused on lugejate süvaintervjuude ja anketeerimise tulemused, sellest ehk edaspidi...

Kasutatud kirjandus

Asimov, I. (1994). Forward the Foundation. New York : Bantam Books.

Benoit, W. ; Brinson, S. (1999). Queen Elizabeth's Image repair Discourse : Insensitive Royal or Compassionate Queen? *Public Relation Review*, 25, 2, 45-156.

Cram, J. (1991). Self love and joy and satisfaction in librarianship. *Aust.Pub.Libr.Inf.*, 4/2, 75.

Dougherty, S. (2001). From Buns to Bytes : Is the Image of Librarians Changing? URL <http://www.jrn.columbia.edu/studentwork/cns/archives/belly0219.html> (15.04.2004)

Eco, U. (1997). Roosi nimi : Tallinn, Eesti Raamat.

Grunig, J. E. (1993). Image and substance : From symbolic to behavioral relationship. *Public Relation Review*, 19, 2, 121-139.

King, S. (1995). Raamatukogupolitseinik : õudusromaan. Tallinn : Kuper.

Marinina, A. (2001). Etturid surevad enne teisi : romaan. Tallinn : Avita.

Moffitt, M. A. (1994). Collapsing and Integrating Concepts of "Public" and "Image" into a New Theory. *Public Relations Review*, 20, 2, 159-170.

Past, A. (1999). Eesti linnade imago linnaelanike silmis : dissertatsioon. Tartu : Tartu Ülikool.

Past, A. (2000). Tartu imago analüüs : Tartu on heade mõtete linn. *Tartu Linnamuuseumi aastaraamat*, 4406-4480, 6, 20-33.

Quotations about libraries and librarians (2001). URL : <http://ifla.inist.fr/l/humour/subj.htm> (15.04.2004)

Radford G., Radford M. (2001). Libraries, Librarians, and the Discourse of Fear. *Library Quarterly*, 71, 3, 229-329.

Radford M., Radford G. (1997). Knowledge and Fear : Feminism, Foucault, and the Stereotype of the Female librarian. *Library Quarterly*, 67, 3, 250-266.

Rist, M. (2002). Raamatukoguhoidja imago. *Raamatukogu*, 6, 5.

Schuman, P. (1990). The image of librarians : substance or shadow? *Journal Academic Library*, 16, 2, 86-89.

Stevens, N. (1988). Our image in the 1980's. *Library Trends*, spring, 825-851.

Styron, W. (2000). Sophie valik : romaan. Tallinn : Olion. The Anarchist Librarian. URL : <http://www.infoshop.org/library2/stories.php> (15.09.2004).

The Bellydancing Librarian. URL : <http://www.sonic.net/~erisw/bdlib.html> (15.09.2004).

The Laughing Librarian. URL : <http://www.laughinglibrarian.com> (15.09.2004).

The Modified Librarian. URL : <http://www.bmeworld.com/gailcat/index.html> (15.09.2004).

Wilson, P. (1982). Stereotype and status : librarians in the United States. Westport, CT: Greenwood Press.

Valm, T. (2001). Intervjuu Infofoorumis, 21.12.2001. URL : <http://www.tpu.ee/ifoorum/foorum7/intervjuud/> (15.04.2004)

Бройн, Г. (1982). Избранное : сб. Москва.

Булгаков, М. (2000). Собрание сочинений : в 10 томах. Москва.

Чапек, К. (1974). Собрание сочинений : в 7 томах. Москва.

TULEVASELE KOLLEEGILE TÖÖVÕTUINTERVJUUKS

Igal aastal lahkub meil osakonnast neli-viis töötajat. Miks?

Eks ikka sellepärast, et kuskil on parem. Makstakse paremini, staatus on uhkem, näiteks riigiametniku oma, ja mitte ainult staatus, need on asutused, kus toimivad avaliku teenistuse seadussätetest tulenevad meeldivad boonused. Kuidas sa üldse ütled tuttavatele, et töötad raamatukogus, aga ministeeriumi puhul pole kellelgi kahtlust, selge, et tegemist on edasijõudnud inimesega. Kõige nutikamad kolleegidest on välja jõudnud Brüsselisse ja Luxembourg, ja ei maksa arvata, et seal väljaõppinud infotöötajast lugu ei peeta. Lahkujatest järelejäänud töö ootab aga tegijat ja sellega on kiire. Algab järjekordne ja üsnagi vaevarikas uue töötaja otsing.

Raamatukogundus-infoteadusharidust on pikka aega andnud Eestis kaks väarikat õppeasutust, Rahvusraamatukogu maine teada-tuntud ja parlamendiinfo keskuse nimetus tõmbab enamasti ligi kui magnet. Võiks arvata, et soovijaid on murdu, aga ei ole.

Olles osakonna, mille suurus ületab maakonna-raamatukogude koosseisu, eesotsas juba aastaid, on mul olnud võimalust näha erinevate diplomite, vanuse ja kogemustega töösoovijaid. Neid on olnud piisavalt palju üldistamiseks situatsiooni raamatukogunduse tööturul.

Millisest töötajast unistad sina, struktuuriüksuse juht? Neid tingimusi on päris lihtne ette lugeda: lõpetatud kõrgharidus, soovitavalt raamatukogutöö kogemusega, alla viiekümne (see on huvitav tähelepanek, et kuigi ise ja mitmed su parimad kaastöötajad on üle viiekümne ja sa kuidagi ei tähelda ei endas ega neis vanadusnõtruse ilminguid, siis uut töötajat sa selles vanusekategorias tööle võtta ei taha). Kui rääkida isikuomadustest, siis peaks ta olema hea suhtleja, muidu võivad tekkida konfliktid lugejatega, ja kindlasti selliste teadmistega, mille abil võidaks miljonimängus vähemalt 32 000. Ei saa ju lasta lugemissaali teenindajat, kes küsimusele Jüri Vilmsi kohta vastu küsiks: kas ta on siis surnud? See ei ole laest võetud näide, selline juhtum on meil ühe Pedagoogikaülikooli praktikandiga olnud.

Endale tundub, et midagi üleloomulikku tööle soovijalt me ei oota. Alustad otsingutega, kõigepealt võtad personaliosakonda laekunud avaldused, sorteerid neist osa välja ja hakkad lootusrikkalt helistama. Esimesel aastal löid mind kohasoovijate CV-d täielikult rivist välja: läbitud koolituste nimekiri oli muljetavaldavalt pikk, välismaa töökogemus olemas, võõrkeeled üles loetud nii kõnes kui kirjas, mainimata ei jäetud autojuhiluba ja mõnest arvutiprogrammist polnud ma kuulnudki. Loed ja mõtled omaette, mida mina siis siin toolil istun, kui sellised super-hüper-persoonid meile nõus on tulema. Hiljem selgub, et uhke ja pika nimetusega koolitus kestis

ainult mõne päeva, aga seda seal kirjas ei olnud, välismaa kogemus oli tõesti olemas, aga ettekandjana suvekohvikus ning võõrkeelte nimestikus olnud taani keelt on elus õpitud vaid mõni tund. Ma ei ütleks, et ma oskuslikult kokkupandud elulugusid enam üldse ei loe, inimene on ju vaeva näinud, aga määravaks ma seda ei pea. Ise arvad, et oled muutunud targemaks ning ei lase soravast jutust *la* väljakutsed ja soov areneda end sisse vedada, aga paraku on siiski ette tulnud juhtumeid, kus uue töötaja katseaeg on tulnud katkestada. Üks tahtis töö ajal õppida dirigeerimist ja palus lahkelt helistada mobiilile, kui tema järele vajadus tekib. Teine neiu organiseeris oma õppeasutuses streiki, millest ei tohiks end ju lasta häirida, aga ka tema ei teinud seda eraajast. Kolmas töötajakandidaat oli lõpetanud nn. kassikooli, kümneid tuhandeid vanemate raha võtnud erakool oli andnud küll diplomi, aga ei mingeid teadmisi. Õnneks oli kõigil juhtudel tegemist arusaajate inimestega ja töövaidluskomissiooni need lood ei jõudnud. Halb tunne jäi sellest hoolimata ja seda mõlemapoolsest. Paar juhtumit on olnud, kus lahkumisotsus on tehtud töötajate initsiatiivil: üks neist jõudis töötada ühe päeva, teine tervelt kaks. Lahkumise põhjus oli lihtne ja konkreetne – tööd on liiga palju ja see mõjub kurnavalt.

Samas ei saa öelda, et pilt tervikuna oleks masendav, me oleme saanud toredaid, töökaid, hakkajaid noori, kellest kahtlemata kasvab osakonnale hea järelkasv, kui nad muidugi ei lase end järjekordselt ära meelitada. Milles siis probleem? Aga selles, et need tublid noored õpivad veel, nende töögraafiku koostamisel tuleb aluseks võtta õppetöö ajad, nendega tegeldakse pikalt ja põhjalikult igapäevatöös, mille tagajärjel kasvab teiste töökoormus. Ühesõnaga, tegemist on n.-ö. hea alusmaterjaliga edaspidiseks.

Lõpetuseks lisan pealkirjas lubatu: mõningad soovitusel tulevasele kolleegile. Lugege vähem viimistletud juhtimisteoreetike artikleid, sellest kuidas esineda tööintervjuul. Mina olen neid ka lugenud ja see on natuke naljakas, kuidas sealseid nõuandeid täht-tähelt arvesse võetakse. Õige kostüüm ja kingad, talitsetud hoiak ja tehtud naeratus ei aita teid. Mõelge enne järele, miks te tegelikult tahate meil töötada ja unustage jutud missioonist. Parim, mis te võite enda kasuks teha, kui tahate tööle tulla: jääge jutuaajamisel loomulikuks ja siiraks – see on teie parim relv. Soovitan vaadata raamatukogu kodulehte, käia ringi meie lugemisaalides, jälgida kõrvalt konsultantide tööd ja kujutada end nende asemel. Laske endale ära seletada tulevase töö sisu ja mõelge, kas see on see, mida te tahaksite teha. Sel juhul ei tuleks pettuda meil, ega sinul, tulevane töötaja.

Marju Rist,

RR-i parlamendiinfo keskuse juhataja

KULTUURIMINISTEERIUMI IT-ALASED TEGEVUSED RAAMATUKOGUNDUSE VALDKONNAS

Lähtuvalt tänapäeva nõuetest ja avaliku teabe seadusest alustas Kultuuriministeerium 2000. aastal rahvaraamatukogude internetiseerimist.

Kui osa omavalitsusi suutis ise oma rahvaraamatukogudesse interneti püsiühenduse paigaldada, siis enamikku neist jõudis see, või jõuab lähiajal, riigi abiga. Interneti püsiühendus puudub veel umbes kümnes rahvaraamatukogus, kuid nemadki peaksid selle saama 2005. aasta esimesel poolel. Edaspidi pööratakse tähelepanu internetiühenduste täiustamisele ja ühenduskiiruste tõstmisele.

2001. aastal asus Kultuuriministeerium koos Hansapanga, Oracle Balticsi, Elioni, Microlinki, EMT ja BCS-i moodustatud sihtasutusega "Vaata Maaailma" ning Urania COM OÜ-ga arendama rahvaraamatukogudele mõeldud internetipõhist tarkvara URRAM. URRAM-i loomisel seati eesmärgiks standarditele vastava tarkvara loomine, mille kohapealne kasutamine oleks lihtne ega nõuaks eriteadmistega IT-personali olemasolu. Tarkvara kasutamiseks on vaja ainult internetiühendusega arvutit, kuhu on installeeritud brauser. Kogu URRAM-iga seotud tarkvara ja andmed paiknevad Tallinnas Elion Ettevõtte AS-i serverites. Sealsed spetsialistid tagavad ka andmete turvalise säilimise. Kõik tarkvara uuendused ja hooldustööd teostatakse ainult ühes kohas.

Seetõttu on URRAM-i kasutamine raamatukogutöötajatele muretu. Pole vaja ise teha tagavara-koopiaid andmebaasist ega kutsuda hooldustöödeks või installeerimiseks kohale tarkvarafirma spetsialiste, kelle töötunni hind on peaaegu võrdne raamatukogutöötaja nädalapalgaga.

Kuna URRAM-i puhul on kõik andmed ühes kohas, oli lihtne luua ka lugejatele mõeldud keskkonda.

Interneti vahendusel saab iga lugeja nüüd selge ülevaate laenutatud raamatutest ning ka ise raamatuid broneerida.

Nüüd on kavas URRAM-it edasi arendada. Kuna Eesti ühiskond on multikultuurne ja mitmekeelne, siis on kavas välja töötada ka inglise- ja vene- ning võib-olla ka soomekeelne kasutajakeskkond. Samuti on lähiajal plaanis luua töögrupp, mis hakkab läbi töötama kasutajate ettepanekuid ja pretensioone ning tegema ettepanekuid tarkvara täiustamiseks.

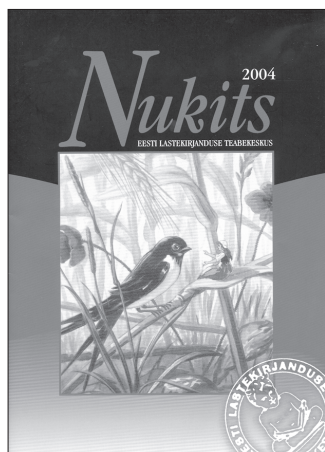
Kultuuriministeerium koordineerib kultuuriväärtuste digitaalse säilitamise korraldamist. 2003. aastal töötati Kultuuriministeeriumis välja Eesti kultuuripärandi digitaalse säilitamise riiklik strateegia 2004–2007 (vt. www.kul.ee/failid/DigiStrateegia_final.pdf).

2004. aastal moodustati strateegia elluviimiseks kultuuripärandi digitaalse säilitamise nõukogu. Strateegia näeb muu hulgas ette kompetentsikeskuste määratlemise, mis on spetsialiseerunud eri kompetentsivaldkondadele – mitmesuguste kultuuriväärtuslike objektide digiteerimisele, sh. raamatute, käsikirjade, ajalehtede, mikrofilmide, filmide, muuseumide, heli-, video- jm. objektide digiteerimisele. Kompetentsikeskused hakkavad läbi viima vastava valdkonna spetsialistide digiteerimisalaseid koolitusi; keskustesse hakkab koonduma digiteerimisalane teadmus vastavas valdkonnas. Üheks kompetentsikeskuseks on Eesti Rahvusraamatukogu, mis on nimetanud oma kompetentsivaldkondadeks mikrofilmide ja ajalehtede digiteerimise, virtuaalsed näitused, veebi arhiveerimise ning digitaalkollektsioonide haldamise ja metaandmete kirjeldamise.

Indrek Eensaar,

Kultuuriministeeriumi IT büroo juhataja

UUSI TRÜKISEID

ELTK lastekirjanduse ja lastekultuuri almanahh
"Nukits" 2004 (nr. 10).
Hind 70 krooni.

TPÜAR-i kalender 2005. 16. lk. Koostajad Mare Luuk ja Marika Plooman, kujundaja Tiia Eikholm.

Kalender on valminud TPÜAR-i baltika- ja haruldaste raamatute osakonnas leiduva Lorenz Heinrich Peterseni Album von Reval põhjal.

L. H. Petersen (1805–1895) sündis Taanis Flensburgis, 30-aastaselt tuli ta Tallinna, kuhu jäi oma pika elu lõpuni.

Ta on end ise nimetanud portretistiks, kuid tänapäeval teatakse Peterseni, lisaks vähestele rahvaelu kujutavate õlimaalidele, põhiliselt linna- ja maastikuvaadete kujutajana.

Petersen on joonistanud väga olus- tiktruult Tallinna ja linna lähimat ümbrust. Tekst ka ingl. k.

“Raamatukogu” 2003. a. 5. numbris andsid Janne Andresoo ja Sirje Nilbe ülevaate 2003. a. suvel Frankfurdis toimunud rahvusvahelisest kataloogimisnõupidamisest.

Alljärgneva täidetakse tookordne lubadus teha nõupidamise deklaratsioon kättesaadavaks ka eesti keeles. Deklaratsioonis käsitletakse kataloogimis põhimõtteid, lähtudes IFLA dokumendist “Bibliokirjete funktsionaalsed nõuded”, mis meie kataloogijate hulgas pole veel kuigi tuntud. Seetõttu võib tekst esialgu raske tunduda, sisaldades uusi mõisteid ja nende tähistamiseks loodud harjumatu termineid, kuid väärib kindlasti lugemist ja süvenemist. Olulisemate terminite seletused (samuti tõlkena) on esitatud deklaratsiooni lõpus. Kindlasti saavad need põhimõtted aluseks ka meie kataloogimiskokkulepetele.

Tõlkija Sirje Nilbe

RAHVUSVAHELISTE KATALOOGIMISPÕHIMÕTETE DEKLARATSIOON

**Esimesel rahvusvaheliste kataloogimisreeglite alasel IFLA nõupidamisel
2003. a. Saksamaal Frankfurdis heakskiidetud kavand**

Sissejuhatus

Rahvusvahelisel kataloogimis põhimõtete konverentsil 1961. aastal kiideti heaks „Pariisi printsiipidena” tuntud põhiseisukohad. See deklaratsioon sai aluseks kataloogimise rahvusvahelisele standardimisele ning saavutas kaheldamatult oma eesmärgi: enamik tollest ajast saadik maailmas koostatud kataloogimisreegleid järgib neid printsiipe täielikult või vähemalt suurel määral.

Nelikümmend aastat hiljem, mil kataloogijad ja nende kliendid kogu maailmas kasutavad elektronkatalooge, on ühised rahvusvahelised kataloogimis põhimõtted veelgi vajalikumad. Nüüd, 21. sajandi alguses, on IFLA võtnud ülesandeks kohandada Pariisi printsiipe raamatukogu siduskataloogide eesmärkidega, millest esimesele kohale on seatud kasutatavus.

Need uued põhimõtted asendavad Pariisi printsiipe, laienedes tekstväljaannetelt kõigile teaviku laadidele ning kirjepealdise valiku ja vormi käsitlelusele kõigile aspektidele, mis on seotud raamatukogukataloogide biblio- ja normikirjetega.

Põhimõtete kavandis käsitletakse järgmist:

1. Käsitusala
2. Olemid, atribuudid ja seosed
3. Kataloogi ülesanded
4. Bibliograafiline kirjeldamine
5. Otsielemendid
6. Normikirjed
7. Otsivõimaluste alused

Uute põhimõtete koostamisel on lähtutud maailma rikkalikest kataloogimistraditsioonidest /1/, samuti IFLA dokumentides „Bibliokirjete funktsionaalsed nõuded” (*Functional Requirements for Bibliographic Records*, FRBR) ning „Normikirjete funktsionaalsed nõuded ja nummerdus” (*Functional Requirements and Numbering for Authority Records*, FRANAR) esitatud kontseptuaalsetest mudelitest, mis laiendavad Pariisi printsiipe ka reaalkataloogimise alale.

Loodetavasti edendavad need põhimõtted bibliograafia- ja normandmete rahvusvahelist ühiskasutust ning suunavad kataloogimisasjatundjaid rahvusvaheliste kataloogimisreeglite koostamisel.

RAHVUSVAHELISED KATALOOGIMISPÕHIMÕTTED

1. Käsitusala

Käesolevad põhimõtted on mõeldud kataloogimisreeglite koostamise aluseks. Neid rakendatakse bibliograafia- ja normikirjetele ning tänapäeva raamatukogukataloogidele. Neid põhimõtteid saab rakendada ka bibliograafiatele ja muudele andmekogudele, mida luuakse raamatukogudes, arhiivides, muuseumides ja mujal.

Põhimõtete eesmärgiks on luua ühtne lähenemiseviis iga liiki bibliograafiliste ressursside formaal- ja reaalkataloogimiseks.

Tähtsaim kataloogimisreeglite koostamise põhimõte on kataloogi kasutatavus.

2. Olemid, atribuudid ja seosed

2.1. Olemid bibliokirjetes

Bibliokirjete koostamisel tuleb arvesse võtta järgmisi intellektuaalse või kunstiloomingu tulemusi hõlmavaid olemid:

- teos
- väljendus
- kehastus
- eksemplar /2/

2.1.1. Bibliokirjed kajastavad üldjuhul kehastusi. Kehastus võib hõlmata teoste kogumikku, üksikteost või teose koostisosa. Kehastus võib esineda ühe või mitme füüsilise üksusena.

Üldjuhul koostatakse iga füüsilise vormi (kehastuse) jaoks eraldi kirje.

2.2. Olemid normikirjetes

Normikirjed peavad dokumenteerima vähemalt isikute, suguvõsade, kollektiivide /3/ ja ainealade kontrollitavad nimevormid. Teoste ainealadeks võivad olla järgmised olemid:

- teos
- väljendus
- kehastus
- eksemplar
- isik
- suguvõsa
- kollektiiv

- mõiste
- objekt
- sündmus
- koht /4/

2.3. Atribuudid

Bibliograafia- ja normikirjete andmeelementidena kasutatakse iga olemit identifitseerivaid atribuute.

2.4. Seosed

Kogu kataloogi ulatuses tuleb kindlaks määrata olemitevahelised bibliograafiliselt tähtsad seosed.

3. Kataloogi ülesanded

Kataloogi ülesanneteks on võimaldada kasutajal: /5/

3.1. leida otsingu tulemusena (reaalsest või virtuaalsest) kogust bibliograafilisi ressursse, kasutades ressurside atribuute ja seoseid, mis aitavad:

3.1.1. lokaliseerida üksikressursi

3.1.2. lokaliseerida ressursikogumeid, mis hõlmavad

- kõik sama teose juurde kuuluvad ressursid
- kõik sama väljenduse juurde kuuluvad ressursid
- kõik sama kehastruse juurde kuuluvad ressursid
- kõik antud isiku, suguvõsa või kollektiivi teosed ja väljendused
- kõik antud aineala ressursid
- kõik ressursid, mis on määratud muude tunnustega (keel, ilmumismaa, ilmumisaeg, füüsiline vorm jms) tavaliselt otsitulemi teisesel piiritlemisel.

Tuleb silmas pidada, et majanduslike piirangute tõttu ei sisalda kõik raamatukogukataloogid bibliokirjeid teoste koostisosade ega teosesiseste üksikteoste kohta.

3.2. identifitseerida bibliograafiline ressurss või agent, st konstateerida, et kirjes esinev olem vastab otsitavale olemile, või teha vahet mitme sarnaste omadustega olemit vahel

3.3. välja valida bibliograafiline ressurss, mis sobib kasutaja vajadustega, st valida ressurss, mis vastab kasutaja nõuetele oma sisu, füüsilise vormi jm poolest, ning välistada ressurss, mis ei sobi kasutaja vajadustega

3.4. hankida kirjeldatud üksus või saada sellele juurdepääs, st kataloog peab andma informatsiooni, mis võimaldab kasutajal hankida mingi eksemplar ostu, laenu vms teel või saada sellele elektrooniline juurdepääs sidusühenduse kaudu; või hankida teatud bibliograafia- või normikirje või saada sellele juurdepääs

3.5. navigeerida kataloogis, st liikuda selles bibliograafiainfo loogilise korrastuse ja liikumisteede selge esituse abil, kaasa arvatud teoste, väljenduste, kehastruste ja eksemplaride vaheliste seoste esitus.

4. Bibliograafiline kirjeldamine

4.1. Bibliokirje kirjeldav osa peab põhinema rahvusvahelisel standardil. /6/

4.2. Kirjeldamisel võib lähtuda eri kirjetasanditest, mille valik sõltub kataloogi või bibliograafilise andmekogumi otstarbest.

5. Otsielemendid

5.1. Üldist

Otsielemendid bibliograafia- ja normikirjete kättesaamiseks tuleb formuleerida üldiste põhimõtete järgi (vt. jaotis 1. Käsitlusala). Otsielemendid võivad olla kontrollitavad või mittekontrollitavad.

Mittekontrollitavateks otsielementideks on näiteks põhipealkiri kehastruses esineval kujul ja bibliokirjele lisatud või selle mis tahes kohas leiduvad võtmesõnad.

Kontrollitud otsielemendid võimaldavad ühtsust ja järjepidevust, mis on vajalik ressursikogumite lokaliseerimiseks, ning need peavad vastama standardsele normile. Standardised vormid (nn. normpealdised) koos viidetena kasutatavate variantvormidega jäädvustatakse normikirjetes.

5.1.1. Otsielementide valik

5.1.1.1. Bibliokirjesse lülitatakse otsielementidena teoste ja väljenduste (kontrollitavad) pealkirjad ja kehastruste (tavaliselt mittekontrollitavad) pealkirjad ning teoste autorite kontrollitavad nimevormid.

Kollektiivi käsitletakse autorina nende teoste puhul, mis on olemuselt kahtluseta selle kollektiivi ühise mõtte või tegevuse väljenduseks, isegi kui teos on tähistatud kollektiivi esindava ametisiku või ametniku nimega; ja sel juhul, kui pealkirja sõnastusest, arvesse võttes ka teose olemust, selgesti ilmneb, et kollektiiv on ühiselt vastutav teose sisu eest.

Täiendavalt lisatakse bibliokirjesse otsielementidena nende isikute, suguvõsade, kollektiivide ja ainealade kontrollitavad nimevormid, keda või mida peetakse oluliseks kirjeldatava bibliograafilise ressursi leidmiseks, identifitseerimiseks ja väljavalmiseks.

5.1.1.2. Normikirjesse lülitatakse otsielementidena olemit normitud nimevorm, samuti nime variantvormid. Täiendavate otsielementidena võib lisada seotud nimesid.

5.1.2. Normpealdised

Olemit normpealdiseks võetakse olemit järjepidevalt identifitseeriv nimi kas sellisena, nagu see ülekaalukalt esineb kehastrustes, või kataloogikasutajatele sobiv üldtunnustatud nimi.

Vajadusel lisatakse muid iseloomustavaid tunnuseid, et eristada olemit teistest samanimelistest olemitest.

5.1.3. Keel

Kui nimi esineb mitmes keeles, eelistatakse pealdisevormi, mis põhineb originaalkeeles ja -kirjasüsteemis väljenduse kehastrustes leidaval informatsioonil. Kui originaalkeelt ja -kirjasüsteemi kataloogis tavaliselt ei kasutata, võib pealdis põhineda vormidel, mis leiduvad kataloogikasutajate jaoks sobivaimas keeles ja kirjasüsteemis esinevates kehastrustes või teatmeallikates.

Kui vähegi võimalik, tuleb luua võimalus otsinguks originaalkeeles ja -kirjasüsteemis. Seda võib teha normpealdise või viite abil. Vältimatuks translitereerimiseks tuleb kasutada rahvusvahelisi standardeid.

5.2. Isikunimede vorm

5.2.1. Kui isikunimi koosneb mitmest sõnast, valitakse nime algussõna isiku kodakondsusmaa tava järgi.

5.2.2. Kui kodakondsusmaad ei ole võimalik kindlaks teha, valitakse nime algussõna selle maa tava järgi, kus isik enamasti elab.

5.2.3. Kui ka elukohamaad ei ole võimalik kindlaks teha, järgitakse nime algussõna valikul selle keele tava, mida isik enamasti kasutab ja mis tehakse kindlaks kehatuste või teatmeallikate põhjal.

5.3. Suguvõsanimede vorm

5.3.1. Kui suguvõsanimi koosneb mitmest sõnast, valitakse nime algussõna selle maa tava järgi, millega suguvõsa on kõige enam seotud.

5.3.2. Kui maad, millega suguvõsa on kõige enam seotud, ei ole võimalik kindlaks teha, järgitakse nime algussõna valikul selle keele tava, mida suguvõsa enamasti kasutab ja mis tehakse kindlaks kehatuste või teatmeallikate põhjal.

5.4. Kollektiivnimede vorm

5.4.1. Võimu- ja haldusorganite puhul peab normpealdis sisaldama vastava territooriumi sel ajal kasutatavat nime kataloogikasutajate jaoks sobivaimas keeles ja kirjasüsteemis.

5.4.2. Kui kollektiivil on olnud aja jooksul erinevaid nimesid, mida ei saa pidada ühe ja sama nime väikeste erinevustega variantideks, vaadeldakse iga olulist nimemuutust uue olemina ning vastavate olemite normikirjed seostatakse sideviidetega (või viidetega *varasem nimi/hilisem nimi*).

5.5. Ühtluspealkirjade vorm

Ühtluspealkirjaks võib olla üksikpealkiri, autori ja pealkirja ühend või pealkiri, mida on täpsustatud identifitseerivate elementidega nagu kollektiivnimi, kohanimi, keel, daatum vms.

5.5.1. Ühtluspealkirjaks võetakse originaalpealkiri või pealkiri, mis kõige sagedamini esineb teose kehatustes. Teatud kindlatel juhtudel võib originaalpealkirja asemel normpealdise aluseks võtta üldtuntud pealkirja kataloogi keeles ja -kirjasüsteemis.

6. Normikirjed

6.1. Otsielementidena kasutatavate normitud nimevormide ja viidete kontrollimiseks koostatakse normikirjed järgmistele olemite jaoks: isikud, suguvõsad, kollektiivid, teosed, väljendused, kehatused, eksemplarid, mõisted, objektid, sündmused ja kohad.

6.2. Kui isik, suguvõsa või kollektiiv kasutab erinevaid nimesid või erinevaid nimevorme, tuleb normpealdiseks valida üks nimi või üks nimevorm iga eristuva isiku, suguvõsa või kollektiivi jaoks. Kui teos on tuntud erinevate pealkirjade all, valitakse ühtluspealkirjaks üks pealkiri.

7. Otsivõimaluste alused

7.1. Otsing

Otsielemendid on bibliokirje elemendid, mis võimaldavad 1) biblio- ja normikirjete ning nendega seotud bibliograafiliste ressursside usaldusväärset kätteleidmist ja 2) otsitulemuste piiramist.

7.1.1. Otsinguviisid

Nimed, pealkirjad ja ainealad peavad olema otsitavad ja leitavad raamatukogukataloogis või bibliograafilises andmekogumis pakutavate otsinguviiside abil, nt. täielike nimevormide, võtmesõnade, fraaside, kärpimise jms. abil.

7.1.2. Kohustuslikud otsielemendid on need, mis põhinevad iga biblio- või normikirjes esineva olemi kõige tähtsamatel atribuutidel ja seostel.

7.1.2.1. Bibliokirjete kohustuslikud otsielemendid on:

- autori nimi või esimesena mainitud autori nimi, kui on mainitud rohkem kui üks autor
- kehatuse põhipealkiri või tingpealkiri
- ilmumis- või väljalaskeaasta(d)
- teose/ väljenduse ühtluspealkiri
- märksõnad, võtmesõnad
- liigiindeksid
- kirjeldatava olemi standardnumbrid, identifikaatorid ja võtmepealkirjad

7.1.2.2. Normikirjete kohustuslikud otsielemendid on:

- olemi normitud nimi või pealkiri
- olemi nime või pealkirja variantvormid

7.1.3. Täiendavad otsielemendid

Biblio- ja normikirjete muudel kirjealadel leiduvad atribuudid võivad olla valikulisteks otsielementideks või otsingu tulemusena leitud suurearvuliste kirjekogumite filtreerimis- või piiramisvahenditeks. Sellisteks atribuutideks bibliokirjes on muuhulgas:

- peale esimese autori mainitud teiste autorite nimed
 - esitajate või muudes rollides kui autor esinevate isikute, suguvõsade või kollektiivide nimed
 - rööppealkirjad, pästitlid jms.
 - seeria ühtluspealkiri
 - bibliokirje identifikaatorid
 - keel
 - ilmumismaa
 - füüsiline kandja.
- Sellisteks atribuutideks normikirjes on muu hulgas:
- seotud olemite nimed või pealkirjad
 - normikirje identifikaatorid.

LISA

Kataloogimisreeglite taotlused

Kataloogimisreeglite koostamisel tuleb juhendada alljärgnevatest taotlustest. /7/ Kõige tähtsam on kataloogi kasutatavus.

Kataloogi kasutatavus. Kirjeldamist ja otsinguks mõeldud kontrollitavaid nimevorme puudutavad otsused tuleb teha kasutajat silmas pidades.

Üldine kasutus. Kirjelduses ja otsingus kasutatav standardne sõnavara peab olema vastavuses kasutajaskonna enamiku sõnavaraga.

Representatiivsus. Olemi esitus kirjelduses ja otsinguks mõeldud kontrollitavates nimevormides peab lähtuma olemi enda esitusviisist.

Täpsus. Kirjeldatav olem tuleb esitada võimalikult täpselt ja usaldusväärselt.

Piisavus ja vältimatus. Esitada tuleb vaid sellised kirjeelemendid ja otsinguks mõeldud kontrollitavad nimevormid, mis rahuldavad kasutaja vajadusi ja on olulised olemi ühemõtteliseks identifitseerimiseks.

Olulisus. Elemendid peavad olema bibliograafiliselt olulised.

Ökonoomsus. Kui eesmärgi saavutamiseks on mitu võimalust, tuleb eelistada ökonoomsemat lahendust (st väiksemaid kulusid või lihtsamat käsitusviisi).

Standardsus. Kirjeldamine ja otsielementide moodustamine tuleb standardida nii suures ulatuses ja sellisel tasemel, kui võimalik. See soodustab ühtsust ja järjepidevust, mis võimaldab biblio- ja normikirjeid vahetada.

Integratsioon. Igat laadi teavikute kirjeldused ja kõikide olemite kontrollitavad nimevormid peavad põhinema võimalikult ühisel reeglistikul.

Kataloogimisreeglid peavad olema *põhjendatud ega tohi olla meelevaldsed.*

Mõnikord lähevad need taotlused omavahel vastu-ollu ning sel juhul tuleb leida põhjendatud ja praktiline lahendus.

[Märksõnastikega on seotud teisigi taotlusi, mida selles deklaratsioonis veel ei sisaldu.]

TERMINID

agent (*agent*) – isik (autor, kirjastaja, skulptor, toimetaja, dirigent jne.), rühm (organisatsioon, ettevõtte, raamatukogu, orkester, riik, liit jne.) või automaat (meteoroloogiainstrument, translaatorprogramm jne.), millel on oma osa ressursi elutsükliks

atribuut (*attribute*) – olemit iseloomustav tunnus; atribuut võib olla olemile loomuomane või omistatud

autor (*author, creator*) – teose intellektuaalse või kunstilise sisu eest vastutav olem

bibliograafiline ressurss (*bibliographic resource*) – mingi kehasus või eksemplar

bibliokirje (*bibliographic description, bibliographic record*) – 1) bibliograafiaandmete kogum, mis kirjeldab bibliograafilist ressursi ja mille abil on võimalik seda identifitseerida; 2) andmeelementide kogum, mis kirjeldab kehasusi, võimaldab nendele juurdepääsu ning identifitseerib vastavad teosed ja väljendused

eksemplar (*item*) – kehasuse üksikjuht

formaalkataloogimine (*descriptive cataloguing*) – kataloogimise osa, mille käigus esitatakse kirjeldavad andmed ja sisukirjeldusse mittepuutuvad otsielemendid

füüsiline vorm (*physical format*) – originaal- ja asenduskehasuse atribuut: ümbris või kandja, millele või millesse teose väljendus on jäädvustatud, nt. raamat, laserplaat, MP3, videokassett, DVD, mikrofilm, fail, kaart, gloobus, partituur

isik (*person*) – indiviid või indiviidi või rühma loodud ja omaks võetud kujutlusisik

kehasus (*manifestation*) – teose väljenduse materiaalne realiseerimine

kogu (*collection* 1) – bibliograafiliste ressursside kogum, mille on loonud või mida hoiab mingi asutus

kogumik (*collection* 2) – mitme koos avaldatud teose kogum

koht (*place*) – maa-ala või paik

kollektiiv (*corporate body*) – organisatsioon või isikute

või organisatsioonide rühm, millel on identifitseeriv nimi ja mis tegutseb või võib tegutseda tervikuna

kontrollitav nimevorm (*controlled form of name*) – olemile antud nime normitud või variantvorm, mis on moodustatud teatud reeglite järgi ja jäädvustatud normikirjes, et võimaldada juurdepääsu biblio- ja normikirjetele

mõiste (*concept*) – abstraktse mõtlemise üksus

nimi (*name*) – tähed, numbrid ja/või sõnad, mille järgi olemit teatakse; hõlmab nii isikuid, suguvõsasi, kollektiive, objekte, mõisteid ja kohti tähistavaid nimesid ja nimetusi kui ka teosele, väljendusele, kehasusele või eksemplarile antud pealkirju

normikirje (*authority record*) – normandmestiku kirje, mille põhielemendiks on vastutava kataloogimisasutuse kehtestatud normpealdis olemi (agendi, teose/väljenduse või aineala) tähistamiseks

normpealdis (*authorized heading*) – ühtne kontrollitav otsielement olemit tähistamiseks

objekt (*object*) – materiaalne asi

otsielement (*access point*) – nimi, termin, kood vms., mille järgi saab biblio- või normikirjet leida

reaalkataloogimine (*subject cataloguing*) – kataloogimise osa, mille käigus esitatakse märksõnad ja/või liigiindeksid

suguvõsa (*family*) – isikud, kes on omavahel seotud sünni, abielu, lapsendamise või muu õigusliku aluse kaudu

sündmus (*event*) – üritus või juhtum

teos (*work*) – piiritletud intellektuaalne või kunstiline looming (st loomingu sisu)

võtmepealkiri (*key-title*) – ISSN Võrgu poolt antud ja ISSN-iga lahutamatu seotud ainuline pidevväljaande nimi. Võtmepealkiri võib olla samane põhipealkirjaga. Ainulisuse tagamiseks võib võtmepealkiri olla moodustatud põhipealkirjast ja täpsustavatest elementidest nagu väljaandja nimi, ilmumiskoht, editsiooniandmed jms

väljendus (*expression*) – teose intellektuaalne või kunstiline realiseerimine

ühtluspealkiri (*uniform heading*) – 1) eriotstarbeline pealkiri teose või väljenduse identifitseerimiseks kataloogimisel, nt. kollokatsiooniks kasutatav koondpealkiri või tingpealkiri, järjestuse korraldamiseks kasutatav vormipealdis, ainuline pealkiri ühe ja sama pealkirjaga teoste eristamiseks; 2) normitud vorm, mille abil teose eri pealkirjade all ilmunud kehasused otsingu tarbeks kokku koondatakse või omavahel seostatakse

Viited

1. Cutter, Charles A. Rules for a dictionary catalog. 4th ed., rewritten. Washington, D.C.: Government Printing office. 1904; Ranganathan, S.R. Heading and canons. Madras [India]: S. Viswanathan, 1955;

Lubetzky, Seymour. Principles of Cataloging. Final Report. Phase I: Descriptive Cataloging. Los Angeles, Calif.: University of California, Institute of Library Research, 1969.

2. Teos, väljendus, kehasus ja eksemplar moodustavad FRBR/FRANAR mudelis 1. olemirühma.

3. Isikud, suguvõsad ja kollektiivid moodustavad FRBR/FRANAR mudelis 2. olemirühma.

4. Mõiste, objekt, sündmus ja koht moodustavad FRBR/FRANAR mudelis 3. olemirühma. [Edaspidi võidakse sedastada täiendavaid olemeid.]

5. Jaotised 3.1-3.5 põhinevad teosel: Svenonius, Elaine. The Intellectual Foundation of Information Organization. Cambridge, MA: MIT Press, 2000. ISBN 0-262-19433-3.

6. Raamatukogudes on selleks „Rahvusvahelised bibliograafilise kirjeldamise reeglid” (*International Standard Bibliographic Descriptions, ISBD*).

7. Eesmärgid põhinevad bibliograafia-alasel kirjandusel, eriti Ranganathani ja Leibnizi kirjutistel, mida on käsitlenud teoses: Svenonius, E. The Intellectual Foundation of Information Organization. Cambridge, MA.: MIT Press, 2000, p. 68.

ELVA LINNA AASTA TEGU

IMBI HÄRSON

Elva Linnaraamatukogu juhataja

2004. aasta lõpus said Elva ja selle ümbruskonna rahvas ilusa kingituse: 23. detsembril avas linna-raamatukogu ukse uutes ruumides Tartu mnt. 3.

81-aastase raamatukogu on asutanud Elva Haridusselts 1923. aastal. Algul hoiti ja laenutati raamatuid 17,5 ruutmeetri suurusel pinnal Elva kõrgema algkooli juures.

1956. aastast kuni möödunud aastani töötas raamatukogu ühes majas Tartumaa muuseumiga. Selles ahiküttega hoones kuulus raamatukogule 116 m². Ruumide seisukord oli halb, kaks tuba jäid kitsaks nii kogule kui lugejatele. Paremate tingimuste vajalikkuses ei kahelnud keegi.

Mõtted hakkasid teostuma 2002. aasta lõpus, kui asuti otsima uut kohta. Mitme variandi seast valiti välja Elva algkooli esimene korrus. Raamatukogu väljaehitamise maksumuseks arvestati seitse miljonit krooni, ehitust lubas toetada ka Kultuuriministeerium. Esimesed ehituskavandid valmisid 2003. aasta märtsikuus. Samal ajal külastas linnaraamatukogu kultuuriminister **Urmas Paet**, kes kinnitas ehitusplaani tarvilikkust.

Ruumide ja sisekujunduse projekteerimine kestis peaaegu aasta lõpuni. Arhitektiks sai valitud **Ilmar Jalas**, töö teostas ehitusfirma AS "Tevo". Mööbli valmistas "Standard", toolid firma OÜ "Dectona". Ehitamisega alustati 2004. aasta 9. juunil.

1. nov. 2004 liideti linnaraamatukogu Elva lasteraamatukoguga.

Peagi alustati kolimist kauaoodatud uude raamatukokku.

Meie raamatukogu käsutuses on praegu põrandapinda üle 800m². Ruumid on heledad ja valgus-

Linnaraamatukogu fuajee. Fotod: Ilmar Jalas

küllased. Lisaks raamatute ja ajakirjade lugemisele ning laenu-tamisele on võimalik kasutada internetipunkti. Raamatukogul on seminariruum ja kaminasaal, mida soovijatel on võimalik rentida ürituste korraldamiseks.

Abilisi oli rohkesti, aga erilise tänu pälvivad Elva linnavalitsus, **Salle Ritso**, AS "Tevo" töödejuhataja **Tiit Ummik**, kolimisel abiks olnud firma "Kummix" jpt., kes jõu ja nõuga appi tõttasid.

Linnarahvas valis Elva linna aasta teoks uue raamatukogu ehitamise.

Arhitekt ILMAR JALAS, projekteerinud ka Võru Keskraamatukogu jm. väiksemaid raamatukogusid:

"Elvas on tegemist rekonstrueerimisega: raamatukogule tehti ruumid koolimajja. Asjaolu, et vestibüülist ühele poole jääb laenutusosakond ja teisele poole lasteosakond, võimaldas kaks seni eraldi asunud raamatukogu ühendada ühtse kujundusega, kuid samas eristada eri vanuses lugejate vajaduste järgi. Mulle meeldib eriti raamatukogust õhtu poole avanev avar vaade mändidele.

Arvan, et see raamatukogu õnnestus ja minu kui arhitekti jaoks on eriti hea, et kõik kavandatu tehti teoks."

Lugemissaal

VEEBIKÜSITLUS ANDIS ÜLEVAATE erialaraamatukogudest

KATRIN GOTTLOB

Riigikontrolli infokeskuse juhataja

1999. aasta sügisel loodi Eesti Panga raamatukogu juhataja Kersti Naberi initsiatiivil Eesti Raamatukoguhoidjate Ühingu juurde erialaraamatukogude sektsioon.

Tänaseks on sektsioonil 50 liiget (riikliku statistika järgi oli 1.01.2004 seisuga 72 erialaraamatukogu, kuid ka see arv pole täielik), oma koduleht <http://erialaraamatukogud.kolhoos.ee/> ning aastast mitu korda toimuvad kokkusaamised: oleme külastanud erialaraamatukogusid, korraldanud seminare, vahetanud kogemusi ja informatsiooni.

Erialaraamatukogude sügisseminariks (vt. lk. 33) korraldasin ERÜ erialaraamatukogude sektsiooni liikmete hulgas veebiküsitluse, et saada ülevaade erialaraamatukogudest ja nende teenustest.

Eesmärk ei olnud põhjalik teadusuuring, vaid soov anda lühiülevaade erialaraamatukogude sektsioonis esindatud raamatukogudest. Küsimustik saadeti 50 liikmest 40-le, et oleksid esindatud kõik raamatukogud. Vastamine oli vabatahtlik. Selguski, et kõik ei vastanud igale küsimusele. 40-st küsimustiku saajast vastas 31 ehk 77,5%. Osalejad esindasid järgmisi raamatukogutüüpe:

- erialaraamatukogu – 16 (52%)
- riigiasutuse raamatukogu – 8 (26%)
- kõrgharidusasutuse raamatukogu (v.a. ülikooli-raamatukogud) – 5 (16%)
- ülikooliraamatukogu – 3 (10%)
- teadus- ja arendusasutuse raamatukogu – 2 (6%)
- kultuuriasutuse raamatukogu – 2 (6%)
- muu raamatukogu 1 (3%)

Mõni raamatukogu esindab mitut raamatukogu tüüpi. Erialaraamatukogudest teenindab kogu elanikkonda 7 (23%), erialainimesi 19 (61%), 10 (32%) valis vastuseks variandi "muu".

□ töötajate arv

Sellele küsimusele vastas 25 raamatukogu. Neist üheteistkümnes töötab üks täiskohaga raamatukogutöötaja, kuues kaks, kolmes kolm, ühes viis ja ühes seitse.

Enamikus vastanutest (v.a. 3 raamatukogu) on tööl erialase haridusega inimesed.

□ raamatukogu infosüsteem

Raamatukogu infosüsteemidest kasutati enam INNOPAC-i ja Pro-Cite'i (6 raamatukogu). URRAM-it (mitmed plaanivad seda veel osta) ja RIKS-i kasutas viis raamatukogu. Viimase eeliseks peeti odavust, töökindlust, paindlikkust. RIKS-il on väga hea kasutajatugi ja parandused on kiiresti sisse viidavad. URRAM-i eelistena toodi välja programmi hind. Tegemist on kodumaise tootega, mille hinna ja kvaliteedi suhe on konkurentsivõimeline parima välismaise raamatukogutarkvaratoote INNOPAC Eesti-poolse kohandusega; programmi arendamist võib suunata oma raamatukogu vajaduste järgi; on veebipõhine avalik otsing, ja kuna paljudel raamatukogudel on URRAM, siis on hea teistelt nõu küsida. Raamatukogu infosüsteemidena olid kasutusel veel Alice, CDS/ISIS, PeaBibliograaf 2.1, WebLib, R2000, elektronkataloog asutuse intranetis. Raamatukogu kataloog on avalikus veebis kättesaadav 45% raamatukogudest. 28-st lugejateeninduse automatiseerituse küsimusele vastanud raamatukogust on automatiseeritud lugejateenindus 18-s, kahes toimub peagi üleminek elektroonilisele lugejateenindusele, kaheksas ei ole lugejateenindus automatiseeritud.

□ lugejate ja laenutuste arv

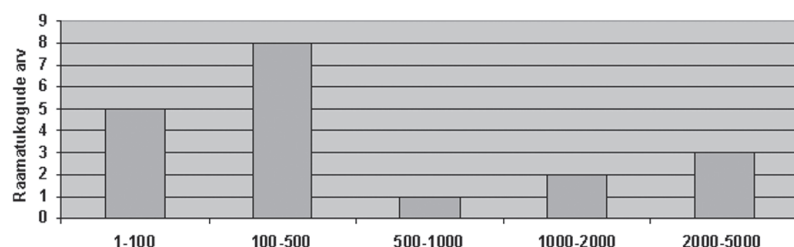
Kõige enam oli erialaraamatukogudel lugejaid vahemikus 100–500. Laenutusi (aastas) oli enim vahemikus 1–1000 ja 2000–5000.

□ kogu suurus

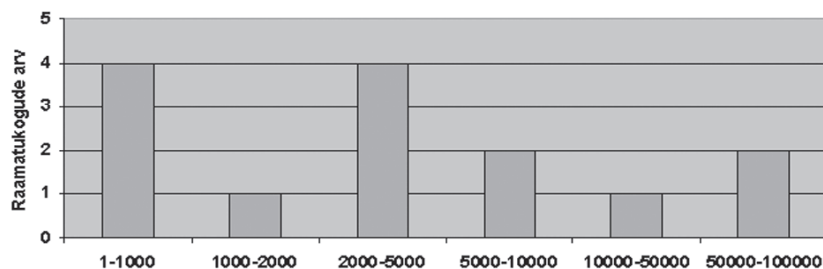
Kogu suurus sõltub paljudest asjaoludest, kindlasti mõjutab seda raamatukogu funktsioon ja vanus. Kõige rohkem oli erialaraamatukogusid, kus oli nimetusi üle 20 000 või siis vahemikus 3000–5000.

□ komplekteerimiskulud

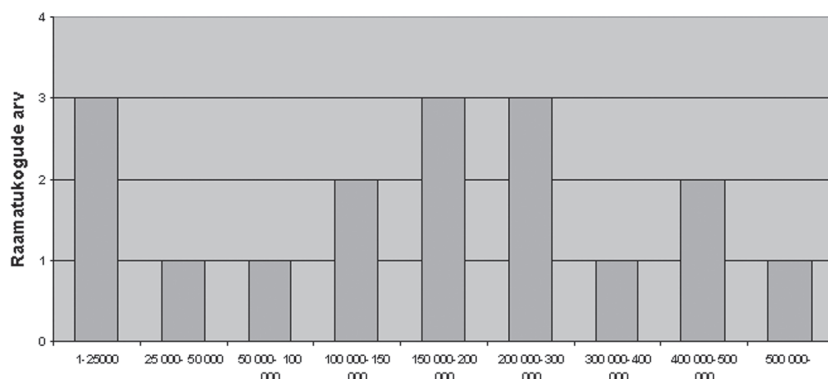
Jooniselt 3 on näha, et enim leidub raamatukogusid, mille komplekteerimissumma aastas on vahemikus 150 000 kuni 300 000 krooni.

Joonis 1. Lugejate arv

Joonis 2. Laenutuste arv aastas

Joonis 3. Komplekteerimiskulud aastas

□ teavikute protsent elektronkataloogis

Seitsmel raamatukogul on sisestatud elektronkataloogi kuni 50% teavikutest, üheksal raamatukogul 50–98% ja viiel raamatukogul on sisestatud 100% teavikutest.

□ arvutiga lugejakohad

Üheksas raamatukogus on lugejate käsutuses üks arvutiga lugejakoht, neljas raamatukogus 2–10 lugejakohta, neljas raamatukogus 10–20 lugejakohta ja ühes 22 lugejakohta.

□ **pakutavad teenused** (sulgudes teenuse nimetamise arv) Kuna arvutiga lugejakohta ja uudiskirjanduse kohta oli eraldi küsimus, siis neid teenuseid loetelus ei ole.

Laenutamine (25), sh. RVL (15), infopäringutele vastamine (16), koopiategemine (16), lugejakoolitus (4), printimine (4), internet (4), bibliograafiate koostamine (3), skaneerimine (3), ekskursioonide korraldamine (2), ajakirjade sisukorrast teavitamine (2), videokabiini kasutamise/videote vaatamise võimalus (2), WiFi (2), raamatute müük (2), virtuaalraamatukogu (1), veebijuht (asutuse spetsiifikat silmas pidades kasulike linkide kogu) (1), heli- ja videosalvestiste ümbersalvestamise võimalus (1), meediamonitooring (1), CD-kirjutamine (1), köitmine (1).

□ □ kavandatavad teenused

E-raamatukogu (3), elektronkataloogi otsing kättesaadav kodulehelt (3), lugejateeninduse automatiseerimine (3), kodulehe väljakujundamine/uuendamine (2), avatud erialakeskus (sihtrühm tudengid, uurijad ja spetsialistid), erialakonsultandi teenus (sama sihtrühm), printimine, skaneerimine, digitaalpildistamisel saadud failide väljastamine, lihtsamad köitetööd, koopiategemine, kogu elektrooniliselt kättesaadavaks, lugejakohta sisseseadmine, uute töötajate kasutajakoolitus, elektroonilised infolehed,

koos õppejõududega viia suurem osa õppematerjalidest CD-dele (üliõpilastel oleks lihtsam materjaliga tutvuda ning samas jääks ära koopiategemine), põhjalikum EUROSTAT-i andmebaaside tutvustus ja vahendamine, taastada uudiskirjanduse loetelu saatmine elektrooniliselt, rohkem tegelda elektroonse informatsiooni levitamisega.

□ uudiskirjandus

Uudiskirjandusest teavitamise viisidena olid erialaraamatukogudes kasutusel järgmised: e-kirjaga (9) + elektrooniline infoleht e-postiga (2) – infoleht sisaldab raamatututvustusi koos lingiga elektronkataloogi (kust soovijad saavad teaviku elektrooniliselt broneerida) ning uusi kasulikke linke ja dokumente internetist; asutuse/raamatukogu siseveeb (8); uudiskirjanduse näitus (8); asutuse/raamatukogu koduleht (7); trükitud infoleht/uudiskirjanduse nimekiri (5); personaalne teatamine (4); URRAM (selles on olemas uudiskirjanduse otsing, mis näitab kahe viimase nädala uusi trükiseid raamatukogus) (2); uudiskirjanduse tutvustamine loengutel ja koosolekutel; Outlook'is, stendil, virtuaalraamatukogus omaette rubriik, kust on võimalik tellida uudiseteade.

□ **kasulikem koolitus viimasel kolmel aastal**
Vastanutel paluti nimetada viimase kolme aasta kõige kasulikum koolitus ning selgus, et otseselt erialaseid koolitusi nimetati vähe, ka kurdeti erialase täienduskoolituse vähesuse üle. Enim nimetati koolitustest erialaraamatukogude seminare, mille puhul hinnatakse põhiliselt kogemuste vahetamise võimalust (5), keelekursusi (3), TPÜ infotöökeskuse korraldatud märksõnastamise koolitust (2), ERÜ koolitust (2), ATP Koolituse kursust “Kaasaegne raamatukogu” (2).

□ koordineeritud ühishanked

Osalejaid oli 20 ning peaaegu kõik võtsid osa ka EBSCO andmebaaside ühishankest, mitmed saavad kasutada kas RR-i, TPÜAR-i või TÜR-i andmebaase.

□ statistilise aruandevormi “Erial- ja teadusraamatukogu” täitmisest

Küsimusele “Kas täidate statistilist aruandevormi, mida kogub Rahvusraamatukogu?” vastas 52% vastanutest jah ja 45% ei.

Täna küsitlusest osavõtnuid ja loodan, et tulemused sisaldavad huvitavat teavet nii osalenutele kui teistele asjast huvitatutele.

FOOKUSES ON ILUKIRJANDUS

Angloameerika avaliku raamatukogu kontseptsiooni järginud Rootsi raamatukogudes, kus erinevalt saksa kultuuriruumis arenenud eesti rahvaraamatukogust ei ole kunagi toodud esile raamatukogu rahvapedagoogilist rolli, on päevakorda tõusnud raamatukoguhoidja mõju lugejale. Õieti selle puudumine.

Põhjuseks on ilukirjanduse laenutuste järjekindel vähenemine, millele on pühendatud ajakirja *Biblioteksbladet* mullune oktoobrikuu number.

Kui 1970. aastail moodustasid ilukirjanduse laenutused 40% kõigist laenutustest, siis nüüdseks on need kahanenud 27%-ni. Kasvanud on erialakirjanduse – 30% kõigist laenutustest – ja audiovisuaalsete teavikute laenutamine. Läbi aastate on jäänud püsivaks vaid lastekirjanduse laenutuse suhtarv – 43%.

Rootsi raamatukoguhoidja näeb siin enda kui ilukirjanduse vahendaja vajakajajäämisi.

Henriette Zorn kirjutab *Musa* projektist – lääni- ja regiooniraamatukogude koostööst Stockholmi Nobeli raamatukoguga kursuste korraldamisel, mis annaksid raamatukoguhoidjatele teadmisi, ideid ja enesekindlust ilukirjanduse soovitamisel. Kursuse korraldajad – **Lars Rydqvist** Nobeli raamatukogust ja **Gunnar Södow** Lääne-Götamaa regiooniraamatukogust – seovad ilukirjanduse marginaliseerumise 1990. aastate alguse infotehnoloogia buumiga. Kursustel osalejailt eeldatakse huvi ilukirjanduse vastu ning kavas on käsitleda ilukirjanduse komplekteerimist, kirjanduse kunstiväärtuse hindamist, diskussioone vahendajarolli üle ja jagada praktilisi nõuandeid. Eesmärk on muuta raamatukoguhoidja enda suhtumist ilukirjandusse intensiivsemaks, julgustada teda kõnelema oma elamustest ja hinnangutest.

Rootsi raamatukogundusharidus ei hõlma ilukirjanduse tundmaõppimist. Magistritööd kajastavad aga tudengite küllalt suurt huvi ilukirjanduse lugemisega seonduva vastu. Nii on Uppsala Ülikooli raamatukogunduse ja infoteaduste üliõpilane **Ylva Sundin** käsitlenud oma magistritöös ilukirjanduse vahendamist täiskasvanute raamatukogudes. Selgub, et diskussioon ilukirjanduse laenutamise üle on elavnenud *Biblioteksbladet*'i lehekülgedel alles 1990. aastate lõpus, kusjuures selles peaaegu ei puudutata raamatukoguhoidja rolli ilukirjanduse vahendajana. Kirjanikud-ajakirjanikud süüdistavad raamatukogusid vastutustundetuse halva kirjanduse levitamises, raamatukoguhoidjad aga riiklikku raamatujaotussüsteemi raamatukogude varustamises “riiulisoojendajatega”.

Seega on tekkinud vastasseis kõrgeist laenutusnumbreist huvitatud raamatukoguhoidjate ja massikirjanduse levitamise vastu võitlevate kultuuriringkondade vahel. Kuid kas kirjanik on piisavalt erapooletu, et sellesse väitlusse üldse sekkuda? Ylva Sundini arvates varjutab pidev poleemika väärtkirjanduse ja ajaviitekirjanduse vastandamise üle palju pakilisema küsimuse – kas raamatukoguhoidja peab

olema ka pedagoog ja milline on üldse ilukirjanduse osa raamatukogus? Ilukirjanduse staatus on madal ja niigi vähenenud ressursse kasutatakse raamatukogu varustamiseks uue tehnoloogiaga.

Rootsis puudub ka täiskasvanud lugejaga tegelemise traditsioon. Siit johtub raamatukogundushariduse kriitika: raamatukoguseadus kohustab raamatukoguhoidjat edendama lugemist, kuid tal puudub selleks ettevalmistus. Teisisõnu: kuidas saab raamatukoguhoidja soovitada raamatuid, mida ta pole lugenud või millest pole isegi kuulnud?

Raamatukogude tegelikku olukorda püüab avada **Annina Rabe** artikkel “Ilukirjandus – raamatukogu halb südametunnistus.” Tõsiasi, et rahvaraamatukogu varasem põhiülesanne – ilukirjanduse levitamine, on jäänud raamatukogu teiste rollide varju, teeb muret ka Rootsi Raamatukoguühingule.

Ilukirjanduse töögrupp saatis 2003. aastal lääni- raamatukogudele küsitluslehed saamaks ülevaadet raamatukoguhoidjate tööst ilukirjandusega. Üldmulje ankeetidest (140 vastanut) on nukker. Raamatukoguhoidjail ei puudu küll tahe töötada ilukirjandusega, vajaka jääb aga rahast ja ajast.

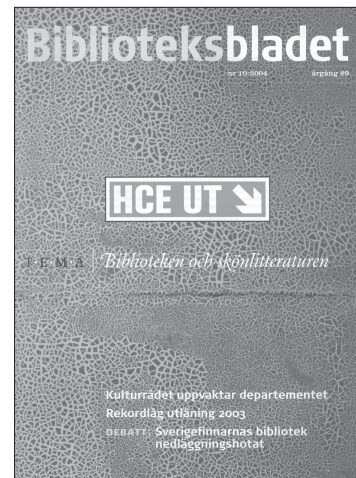
Raamatukoguhoidja tööaeg enamasti ei sisalda ilukirjanduse lugemist. Huvitav on, et rohkem jääb ilukirjanduse lugemiseks aega väiksemate raamatukogude töötajail.

Ainult kuues küsimustele vastanud raamatukogus tutvustatakse raamatukoguhoidjatele regulaarselt ilmunud raamatuid, 61 raamatukogus ei tehta seda kunagi. Ometi oleks otstarbekas, kui kolleegid vahetaksid muljeid ja teadmisi.

Ilukirjanduse komplekteerimisel lähtutakse peamiselt (paljude meelest küsitava väärtusega) soovitusnimekirjadest, ajakirjanduses ilmunud retensioonidest ja raamatuesitlustest. Lugejale soovitataks 36 raamatukogus kirjandust kodulehel, 20 kasutab selleks ajalehti ja 10 raadiosaateid.

Vestlusi lugejatega peetakse ainult neljas raamatukogus, 93-s tehakse seda mõnikord ja 46-s mitte kunagi. Kümnes raamatukogus tegutsevad ka lugemisingid. Raamatukoguhoidjate arvates oleks kasulik kogemuste vahetamine, puudu jääb headest ideedest, eriti aga täienduskoolitusest.

Erinevalt Rootsi kolleegidest saavad Norra raamatukoguhoidjad väga põhjaliku kirjanduslase ettevalmistuse. **Martin Aagård** kirjutab, et alates 1980. aastaist õpetatakse neile ka kirjandussotsioloogiat. Uuritakse näiteks, kuidas mõjutab ilukirjan-

dus väärtushinnanguid. Kirjandusteadus on kahel esimesel õppeaastal kohustuslik, kolmandal vabatahtlik. Umbes pool tudengeist valib viimasel aastal tänapäeva Skandinaavia kirjandusele keskenduva süvaõppe. Põhiteadmisi saavad üliõpilased lisaks keele- ja kirjandusteadusele semiootikas ning lingvistikas, kaasa arvatud teksti- ja arvutilingvistikas. Uuringud on näidanud, et norra raamatukoguhoidjate endi kirjanduslik maitse on soost või sotsiaalsest tagapõhjast hoolimata küllalt sarnane.

Samas kardavad raamatukoguhoidjad lugejale oma eelistusi peale suruda. Artikli autori arvates on suurema lugemusega raamatukoguhoidjad ressurs, mida tuleks kasutada. Kuid nagu Rootsis, ei ole kirjandusteadmised need, mis tagavad kõrge staatuse raamatukogundusmaailmas, see sõltub hoopis infotehnoloogia tundmisest.

Vaatamata raamatukoguhoidjate suurepärasele ettevalmistusele, ja sellele, et norralane hindab raamatukogu kino ja spordiürituste järel kultuuriliste meelelahutuste seas kolmandaks, on ta Skandinaavia halvim ilukirjanduse laenaja. Põhjusi on palju, kas või Norra looduslik omapära, mis raskendab raamatukogu külastamist.

Teema lõpetab Uppsala kirjainiku ja raamatukoguhoidja **Kristen Gustavssoni** mõtisklus: "Alguses oli jutustus...". "Peaks olema endastmõistetav," kirjutab ta, "et ilukirjandus on see alus, millele toetub kõik ülejäänud, et eepiline jutustus ja heiastav luule loovad ruumi, mis hiljem sisustatakse faktidega. Vastupidi on õigupoolest mõeldamatu. Julgen väita, et alguses on jutustus, alles siis tuleb kõik muu. Raamatukoguterminites tähendaks see, et erialakirjandust ei ole võimalik kasutada õigesti, kui puudub ilukirjanduse loodud alus."

Biblioteksbladet nr. 10 2004
Refereerinud Piret Lotman

Vt. lisaks: Indrek Tart "Ilukirjandusraamat ja kultuuriline püsimine Lääne-meremaades aastail 1988–2002", Keel ja Kirjandus 2005, nr. 1 – toim.

KOLM KUULSAT EESTI NAIST

HELLE REMMELT

RR-i arhiivkogu raamatu tööühma juht

2004. aastal meenutati tagasihoidlikult kolme eesti kultuuriloo suurt naist, kelle sünnist möödus 140 aastat.

9. veebruaril 1864 sündis helilooja ja organist **Miina Härma**, 15. oktoobril 1864 luuletaja ja tõlkija **Anna Haava** ja 23. detsembril 1864 laulja ja pedagoog **Aino Tamm**.

Seitsekümmend aastat tagasi tähistas eesti avalikkus neid tähtpäevi aga suure pidulikkusega. Eesti naisorganisatsioonidel tekkis mõte jäädvustada kolm kultuuritegelast raamatuga. Kavatsuse teostamiseks kutsuti 18. jaanuaril 1934. aastal Eesti Naisliidu juurde kokku organisatsioonidevaheline koosolek, kes mõtet toetas. Raamatu väljaandmiseks valiti komitee, kuhu kuulusid Eesti Naisliidu ja Maanaiste Keskseitsi poolt Linda Einbund, Eesti Naisliidust Johanna Päts ja Julie Steinmann, Naiskodukaitsest Mari Raamot, Eesti Kirjanikkude Liidust Eduard Hubel (Mait Metsanurk), Eesti Lauljate Liidust prof. Juhan Aavik, Eesti Haridusliidust Evald Vender, Akadeemiliste Naiste Ühingu mag. Julie Rõks, Tallinna Kirjanduse Seltsist Anni Varma ja K. N. N. Ü-st Ella Kirschbaum. Komitees töötas veel Johannes Aavik, kelle ülesandeks jäi ka keeleline korrektuur. Raamatu pealkirjaks sai "Koguteos Anna Haava, Miina Hermann, Aino Tamm 70 a. sünnipäevaks", väljaandjaks Koguteose Komitee.

Kaastööde saamiseks avaldas komitee üleskutsesid ajalehtedes ja pöördumisi kirja teel avaliku elu tegelaste poole, kutsudes kaastööle kõiki, kel on kasutada sellekohaseid materjale, "olgu arutluste või isiklike mälestuste näol". Rahalised kulud jäid naisorganisatsioonide kanda.

Kui raamat 1934. aastal ilmus, märkis komitee oma eessõnas "Selle teosega ei ole püütud anda ainult teaduslikku uurimismaterjali kitsale lugejaskonnale, vaid Anna Haava, Miina Hermann ja Aino Tamme koguteos tahab olla raamatuks kogu rahvale, nagu Anna Haava, Miina Hermann ja Aino Tamme elutöö kuulub kogu eesti rahvale."

Kaastööd koguteosele olid laekunud edukalt. Teose üldosas võtsid sõna tuntud ja tunnustatud riigi- ja avaliku elu tegelased, teiste seas ka president Konstantin Päts ja Jaan Tõnisson. Viimane on meenutanud juubilar väärt südamliselt, tõstes Anna Haava puhul erilist esile tema armastusluulet, Miina Härma jõulist loova kunstniku kuju ja Aino Tamme kui realistlikku lauljat meie lauljate peres. Aino Kallas on kolme naist püüdnud kujutada värvidena ja metallidena: Haava kui hõbe, Tamm kui kuld ja Härma hallsinine teras. Marie Underilt on kogumikus luuletus "Äratus". Mari Raamot meenutab nende ühiseid õpinguaastaid Peterburis. Sõna saavad veel Jaan Lattik, Oskar Kallas jt. Peeter Grünfeldtilt leidub luuletus "Miina, Aino, Anna".

Koguteose järgnevad osad on pühendatud eraldi Haavale, Härmale ja Tammele. Villem Grünthal-Ridalalt on pikem käsitus Anna Haava

Anna Haava

Miina Härma

Aino Tamm

Fotod: Eesti Kirjandusmuuseum

luulest üldse, Fridebert Tuglaselt lasteluulest. Mait Metsanurk ja Gustav Suits esinevad juubelikohaste sõnavõttudega.

Anna Haava tunnustamise kohta avalikus elus saame teada, et ta oli auliikmeks Eesti Naisliidus, Tallinna Naisklubis, Naiskodukaitse Sakalamaa Ringkonnas, Tartu Naisühingus, Tartu Naisseltsis, Eesti Kirjanduse Seltsis, E. N. Ü. S-is "Ilmatar" (aivilistlane) ja Kaitseliit oli annetanud talle Kotkaristi.

Miina Härma oli eesti esimene kutseline naismuusik ja esimene kõrgema haridusega eesti naine, kes juba 1890. aastal oli lõpetanud kõrgema õppeasutuse. Tema elukäiku ja haridusteed käsitleb kogumikus Salme Pruuden. Esimese oma laulukoori asutas Härma juba Peterburis, järgmise Tartus, kus laulsid mitmed tuntud inimesed, nt. Johann Volde-mar Veski, Nikolai Kann abikaasaga jt. Tartu koori kontsert 27. novembril 1894. aastal kujunes sündmuseks, sest see toimus *Bürgermusse* seltsimajas, kuhu seni oli eestlastel sissepääs puudunud. Kontsert möödus edukalt ja Miina Härmale ulatati esmakordselt avalikult lilli (seni oli kingitud neid vaikselt ja eraviisiliselt).

Härma lõi ise ja propageeris eesti laule ning eesti-keelseid laule. Meenutatakse tema meelekindlust Tartu poeglaste gümnaasiumi vanemate komitee peol, kuhu tema laulukoor oli palutud laulma ja kus vene direktori meelepahaks laulis koor ainult eesti laule.

Miina Härma kuulus vanima eesti naisüliõpilas-organisatsiooni – Eesti Naisüliõpilaste Seltsi vilist-laskogusse.

Härma muusikalise tegevuse kohta annab kogumikus ülevaate Juhan Aavik. Ta esimene laul oli "Isamaa, õitse sa", mille ta M. J. Eiseni tellimisel oli loonud. 1892. aastal ilmus Härmalt esimene laulukogu "Segakoori-laulud".

Miina Härma andis otsustava tõuke muusikuteele asumiseks ka Artur Kapile, kes oli kaua kaalunud valikut ülikooli ja Peterburi konservatooriumi vahel.

Lauluõpetajana gümnaasiumis, tegevusega Tartu Helikunsti Seltsis ja Tartu kõrgemas muusikakoolis viis Härma muusika juurde paljusid noori inimesi.

Miina Härma oli enam kui kahekümne organisat-siooni liige ja auliige ning Kaitseliidu Kotkaristi kavalier.

Juhan Aaviku sõnul oli Aino Tamm esimene, kes tutvustas eesti rahvalaulu Euroopas, olles meie esimene kunstlaulja. Ta oli õppinud laulmist Peterburis ja täiendanud end hiljem Saksamaal, Itaalias ja Prantsusmaal. Aino Tamm alustas kontserdi-tegevust 1891. aastal. 1900. aastal esines ta Pariisi maailmanäitusel ja sai suure hõbeauraha. Samal aastal toimunud rahvuste peol Pariisis esitas ta eesti laulu "Kui ma olin väiksekene", mis oli "mõjuv välispropaganda tegemine Eestile ajal, kus Eesti iseseisvusest ega riigist ei võidud undki näha". Hilisem kontserditegevus viis teda Pariisi, Londonisse, Peterburi ja mujale.

Kogumikus meenutab Aino Tamme esimese kontserdi arvustusi Karl Eduard Sööt, laulukunsti taset ja pedagoogivõimeid lauljatarid Tooni Kroon ja Paula Brehm-Jürgenson. Juubelikohased meenu-tused on Ado Reinvaldilt ja Andres Rennitilt.

Aino Tamm teenis ära ka rahvusvahelise tunnus-tuse. Võib lugeda arvustusi väljaannetest *The Times*, *Grand journal musical*, *Progres artistique*, *Wings*, *Uusi Suometar*, *Budapest Hirlap* jm.

Aino Tamm oli Eesti Akadeemilises Helikunsti Seltsi, Tallinna Konservatooriumi Naismuusikute Seltsi jm. seltside auliige. Kaitseliit austas teda Kotkaristiga.

Nende kolme suurkuju iseloomustamiseks kirjutas Jaan Tõnisson "Kolm huvitavaimat naiskuju rahvus-likule ärkamisajale järgnenud murrangupäevist, kus olud kõigi selle aja raskuste ja takistustega, aga ühtlasi ka virgutuste ja pingutustega sunnivad jõulisi isendeid ülimal määral pakkuma seda, mis nendes positiivset".

KILDE JA TERVIK

***The 20th century libraries in the Baltic Sea region*
/ Ed. by Piret Lotman and Tiina Vilberg. Tallinn 2004. 122 p. (Transactions of the National Library of Estonia X)**

ARVUSTUS

Läänemere-äärsete maade ajalool, sealhulgas raamatukogude ajalool, on rohkesti ühist.

Ent teadmised piirkonna ajaloost üldiselt, ja eriti raamatukoguajaloost, on lähematel naabritel üksteisest armetult tagasihoidlikud. Seepärast tuleb siiralt tervitada Eesti Rahvusraamatukogu ACTA sarjas ilmunud artiklite kogumikku *The 20th century libraries in the Baltic Sea region* ("20. sajandi raamatukogu Läänemere regioonis"). Tõsi, valik on piiratud, ja sarnaseid häid ja vajalikke tekste tahaks rohkemgi lugeda, kuid jõuvarud ja olukord panevad ettevõtmisele teadagi omad piirid. Hea seegi, mis on.

Sellised konverentsikogumiku tüüpi väljaanded on sageli killustunud, nii seegi kord, aga Eesti raamatukogu ajaloo mõttes valitseb siiski teatav terviklikkus. Ka kogumiku põhjalikum kirjutis ei haara kogu Läänemere piirkonda, vaid keskendub traditsiooniliselt Baltimaadele. On tänuväärne, et taoline kogumik on avaldatud inglise keeles. Muidugi tuleb tähelepanu pöörata keele korrektsusele ja loomulikkusele, ja kui võimalik, lasta seda kontrollida inimesel, kelle emakeel on inglise keel. Keeleliselt on kogumikus nähtavalt kvaliteetsemad need, mis on seda arvestades üle vaadatud. Ülejäänudki on keeleliselt mõistetavad, aga tunda on kodukootust. Teisest küljest, kui napib ressursse, on parem siiski avaldada, kui jätta avaldamata. Kuna inglise keel on maailmakeel, siis on need, kes seda emakeelena kasutavad, privilegeritud olukorras. Keeleoskajad taluvad idiomaatiliste väljendite puudumist, peasi, et informatsioon oleks õigesti vahendatud.

Boriss Volodini artikkel käsitleb Peterburi humanitaarraamatukogude tagasipöördumist nõukogude perioodist euroopalikku teadusraamatu uurimise traditsiooni. Nõukogudeaegsed humanitaarteadused ja raamatukogude teenindus allutati poliitika teenistusse, mis nõrgendas märgatavalt nende arengueeldusi. Tõsi, suuremast kahjust pääseti, kui võimalolijate huvi siirdus humanitaarraamatukogudelt massidele mõeldud raamatukogudele. Unustamine oli sel puhul õnnistuseks, alles nõukogude võimu lagunemine ja rahvusvaheliste sidemete sõlmimine tõi Peterburi humanitaarraamatukogudele tõelised arenguvõimalused. Paraku on ideoloogilised raskused asendunud majanduslikega.

Arida Papaurelyte kirjutis *Censorship in Lithuania between the Two World Wars: Laws Regulating control*

over the Press ("Leedu tsensuur kahe maailmasõja vahel") ja Anne Ainzi *The Preservation of the National Printed Heritage in Estonian Libraries* ("Rahvusraamatu säilitamine Eesti raamatukogus") on ainult usaldusväärsed ja faktitihedad. Papaurelyte kasutatud arhiivandmed võimaldaksid arvatavasti veelgi sügavamat uurimust, faktide põhjalikum analüüsimine andnuks üldistatuma vaatenurga. Selleski valdkonnas kujuneks Baltimaade võrdlus viljakaks. Väljaande toimetajad on üritanud joone all lisada ka vastavaid Eesti olukorda puudutavaid viiteid.

Anne Ainzi artikkel annab omakorda põhjaliku kirjelduse eesti raamatu säilitamisest, bibliografeerimisest ajaloost ja institutsioonidest tänaseni välja. Välismaisele lugejale on see väärtuslik materjal. Väikesele rahvale on oma kirjanduse säilitamine ja arvele võtmine identiteedi mõttes väga tähtis, kuigi mõned suured rahvused ei suutu asjasse samasuguse ideoloogilise püsivusega. Neile on see sageli ennekõike otstarbekuse küsimus.

Piret Lotman üritab oma kirjatöös *Estonian Public Libraries in the Twentieth Century* ("Kahekümnenda sajandi Eesti rahvaraamatukogu") pakkuda Eesti raamatukogu ajaloost uut vaatenurka. Teataval määral kujutab see alternatiivi Kaljo-Olev Veskimäe käsitlusele Eesti raamatukogude ajaloost. ("Kahte kappi on ühhetassa majas tarwis: leiwakappi ja ramatokappi", Tallinn, 2000. – *toim.*) Lotman ise loomustab, küll kaudselt, Veskimäe raamatut kui suhteliselt hoolikalt läbi uuritud (*in terms of facts... quite well examined*), väga hästi kirjeldavat materjali ja annab mõista, et sarnastes väljaannetes kui Veskimäe raamat, kujutatakse raamatukoguajaloo traditsiooni kohaselt raamatukoguhoidjaid ja raamatukogusid ülistavalt. (*The Estonian library, moreover the public library, in this context it the carrier of a positive inception, contrasting itself with the external world threatening Estonian identity. [...] The librarian acts as if a national hero of a high-minded mission who is capable to cheat the forces of evil* – "Eesti raamatukogu, rahvaraamatukogu sealjuures, on selles kontekstis eranditult positiivse alge kandja, vastandudes eestlaste identiteeti ohustavale välismaailmale. Raamatukogu areng johtub elanike vaimsest aktiivsusest ja raamatukoguhoidja sügavast tarkusest ning ettenägelikkusest. Viimane on otsekui üllast missiooni täitev rahvuskangelane, kes suudab üle kavaldata kurjad jõud.") Lotman soovib, inspireerituna sakslasest Günther Stockerist, pakkuda teistsugust lähtekohta, kus aluseks käsitlus raamatukogust kui institutsioonist, kes säilitab ühiskonna

funktsionaalset mälu. Raamatukogus asuvad need tekstid, mis on olulised ja iseloomulikud sellele konkreetsele ühiskonnale. Samal ajal peaks raamatukogu põhjalikumalt vaatlema kultuuriprotseesse. See on iseenesest suurepärane soov, ehkki rahvuslikust kangelasmüüdist raamatukoguajaloos on raske vabaneda mujalgi kui Eestis, kus praegu seadustatakse oma tegemisi ajaloo abil. Võib oletada, et Lotman vajanuks rohkem ruumi oma teoreetilise idee arendamiseks. On kuidas on, artikkel on eriti kasulik välismaalastele, kel puudub võimalus lugeda Veskimäe raamatut või muid Eesti raamatukogude ajalugu puudutavaid uurimusi. Selles kirjutises on kujutatud sõltumatult ja kokkuvõtlikult Eesti raamatukogude ajalugu tänase päevani. Ka välismaiste raamatukogumõjude väljaselgitamine toimub huvitavalt. Erilist tähelepanu pälvivad neist Soome kaudu saabunud ameerika mõjud 19. saj. lõpul ja 20. saj. algul. Venemaa kaudu tulnud mõjutusi vaid mainitakse, ehkki esimene ülevenemaaline raamatukogukongress (1911) võis olla, paradoksaalne küll, märkimisväärselt olulisem ameerikaliku raamatukogundusmõtte vahendaja.

Rein Ruutsoo mammutartikkel

Kogumiku põhjalikum ja nõudlikum kirjutis on Rein Ruutsoo peaaegu 50-leheküljeline *The cultural profile of Estonia, Latvia and Lithuania between the two world wars* ("Eesti, Läti ja Leedu kultuuriline avalikkus maailmasõdade vahel"). Nimetatud lühiaurimus on kahtlusteta väljaande kaalukamaid töid. Artikkel on kirjutatud väga kokkuvõtliku ja ühtlase stiiliga, esitlusviis on kontsentreeritud ja lugemine keskendumist nõudev. Ilmsesti on selle taga palju pikem tekst, millest antud variant on lühendatud, ja kui kõvasti lühendatakse, võib arusaadavus kannatada. Osaliselt raskendab lugemist võib-olla ka korrektuurist tulenev asjaolu: esineb pikki tekstiosi ilma alapealkirjadeta, mis teeb lugemise väsitavaks, kuigi tekst on väga huvitav. Informatsiooni tiheduse astet illustreerib ka neli lehekülge pikk ptiikirjas trükitud kasutatud kirjanduse nimestik. Ruutsoo käsitlust võib võrrelda tšehhi ajaloolase Miroslav Hrochi uurimustega, kus on koos vaadeldud Eetit, Lätit, Leedut, siis maid, mida kutsetakse Baltimaadeks. Mõiste Baltikum ei ole iseenesest päris ühene, sest katoliiklik Leedu on mõnes mõttes ajalooliselt ja struktuurilt teistsugune maa. Teisest küljest võiks Soome olla üks Baltimaadest, nii kui Leedugi, kuigi ajalooline veelae on ta juhtinud sellest ühendusest eri suunas. Teise maailmasõjajärgne oleks Soome olnud arvatavasti Baltikumile lähemal, kui ta on seda praegu. Ehk poleks vaja olnudki eriti suurt tasakaalu kõikumist, et oleks järgitud Baltimaade teed 1930-ndatel aastatel ja hiljemalt suure sõja ajal. Ruutsoo käsitleb Soomet igal juhul ühe võimaliku võrdluskohana. Soome lugeja seisukohalt oleks soovitud teadagi sügavamat Soome kaasamist, kuid see oleks muutnud keeruliseks valitud ülesehitusprintsipi kinni-

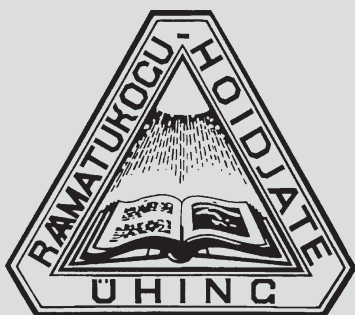
pidamise. Soome lugeja leiab Ruutsoo tekstist rohkesti ahaa-elamusi.

Raamatukogu on Ruutsoo uurimuses väike detail suures tervikus, aga raamatukogude ajaloo ja tänapäeva seisukohast on kasulik mõtiskleda toimunust avaramates piirides. Enesekesksus ja enesega rahulolu on raamatukoguhoidjatele sama suur oht kui asjatu tagasihoidlikkus. Ruutsoo vaatlus johtub tema valitud rakursist ja statistika kasutamisest, mis avaldub ka kirjutise kõrges tasemes, mistõttu üksikisiku – lugeja, tarbija isiklik arvamus ei oma kuigivõrd tähendust. Kultuur, ka raamatukogud, seotakse riikide ja rahvaste saatusega, *Staatsräson* (riiklik mõtlemine) asetab ka lugejate saatusele oma pitseri. Noorte Balti riikide arenedes, nn. tempoka moderniseerimise käigus taheti tõsta raamatukogudes rahvusliku teabe taset. Riigi poolt toetatavates raamatukogudes sooviti tagada kogude ühtlus ja nende moraalne laimatus, mida teostati hoolika järelevalve all mujalgi kui Baltimaades. Näiteks Rootsis, Norras, Soomes. Jõhkrat tsensuuri esines ennekõike Saksamaal ja Nõukogude Liidus. Asjatundjate koostatud soovitusnimestikke peeti kohustuslikuks Põhjamaadeski. Oli iseenesest mõistetav, et kodanikele üritati pakkuda parimat võimalikku kirjandust, kuigi samal ajal piirati lugejate valikuvabadust. Nagu Friedrich Puksoo 1923. aastal mainib (Lotmani artiklis lk. 111), olid täiskasvanudki raamatukogus laste seisundis. Ruutsoo siiski ei lähe nii kaugele kui Leedu tsensuuri uuriv Arida Papau-elyte, kes artikli lõpus kiidab muidu süüdi mõistetud tsensuuri selle eest, et see tõkestas ebamoraalse ja pornograafilise kirjanduse levitamist raamatukogudes ja säästis lugejaid väljaannetest, millel puudus tõsine kirjanduslik ja kunstiline väärtus. Lugejate kaitsmiseks pole vaja ometigi riiklikku tsensuuri.

Vaatamata raamatukogude laadile, kammitsetud raamatuvalikule ja lugejate suunamisele õpetlikuks ja kõrgetasemeliseks peetud kirjanduse keskele, võib arvata, et lugejad ja kohapealsed raamatukoguhoidjad tegid oma valikuid kangekaelsemalt kui eeldati. (Sellele viitab muide P. Lotman ka oma artiklis.) Kuigi rahvusliku avalikkuse ja kultuurilise taseme seisukohalt oleks ideaalne, et haritud laenajad võtaksid lugemiseks vaid filosoofia-klassikuid ja üldtunnustatud romaane, võib nende elu tähtsaim raamat olla tegelikkuses intellektuaalses mõttes midagi triviaalset. Teisalt ei tasu 1920-ndate ja 30-ndate aastate raamatukoguhoidjate ja ametiisikute arusaamisi muiates hukka mõista, kuna nad tegutsesid oma aja ideaalide kohaselt ja praegusega võrreldes tunduvalt tagasihoidlikumates majanduslikes oludes. Loomulikult ei saa heaks kiita otsest poliitilist tsensuuri.

Ilkka Mäkinen,
Tampere Ülikooli raamatukoguajaloo dotsent

Soome keelest Maire Liivamets

TAGASIVAADE SÜGISSEMINARILE

ERÜ erialaraamatukogude sektsiooni loomisest on möödunud viis aastat ning järjest kasvavale liikmeskonnale toimus 15. oktoobril 2004 RR-i nurgasaalis seminar e-raamatukogu teemal.

Ürituse korraldasid ERÜ erialaraamatukogude sektsiooni esinaine, Eesti Panga raamatukogu juhataja **Kersti Naber** ja TÜ Kliinikumi juhataja **Keiu Saarniit**. Osavõtjaid oli arvukalt – 43, kui arvestada, et erialaraamatukogude sektsiooni liikmeid on 50. Seminari avas ERÜ büroo juhataja **Reet Olevsoo**, kes rääkis ERÜ viimastest suurematest algatustest – Eesti raamatukogu- ja infoteenuste kaardistamise lähteülesannetest, raamatukoguhoidja kutsestandardist ning peagi algavatest raamatukogupäevadest. Ka kutsus ta kõiki erialaraamatukogude sektsiooni liikmeid ühinema ERÜ-ga.

Akadeemik **Endel Lippmaa** Keemilise ja Bioloogilise Füüsika Instituudist vaatlus raamatukogusid tippteadlase seisukohalt, mõtiskledes teemal “Raamatukogu elektroonikaajastul – kuidas ja milleks?”. Elektroonikaajastul ei kao raamatukoguhoidja-infotöötaja ega raamatukogu vajadus kuhugi. Küsimus ei ole infopuuduses, vaid selles, kuidas õige info üles leida. Kuigi suurem osa infot saadakse elektroonikaajastul mitte paberkandjal, vaid elektroonilistest teavikutest, ei kahane paberi hulk, vaid hoopis kasvab, sest elektroonilised dokumendid trükitakse välja – nii on mugavam

töötada! Samuti on nii võimalik mitut mahukat dokumenti korraga analüüsida. Mõnel teadusalal ei avaldatagi publikatsioone enam paberkandjal. Niisugune suundumus sunnib ka raamatukogusid muutuma kõrgetasemelise infotehnoloogia valdajaks ja kasutajaks. Informatsiooni kandumisel peamiselt elektroonilisse vormi, on peale positiivsete külgede ka negatiivseid. Näiteks elektrooniliste infokandjate lühike eluiga ning elektrooniliste süsteemide haavatavus sõjaolukorras, mil kogu elektrooniline süsteem võib lakata töötamast ja muutuda kättesaamatuks. Tulemus: permanentne kultuur asendub hetkekultuuriga. Niisiis tuleb leida kompromiss pikaajalisuse ja kättesaadavuse vahel. Teadusajakirjanduse puhul tähendab see mõnede ajakirjade jätkuvat tellimist ka paberkandjal (kasutatavamad, pikemaajalist säilitamist väärivad). Raamatukogud ei kao kuhugi, sest tasuta lõunaid ei ole, st. tõeline ja väärtuslik (majandus)informatsioon ei ole avalik ja tasuta kättesaadav ega muutugi selleks. Kui ostame raamatukogudesse inforessurssi, muutub see üha suuremale arvule inimestele kättesaadavaks.

ELNET Konsortsiumi elektrooniliste väljaannete komplekteerimise koordineerimise töörühma liige **Kristiina Pihlau** rääkis konsortsiumi liikmesraamatukogude ühishangete kavast, milles osa hankeid maksab kinni Haridus- ja Teadusministeerium ehk riik ning mille kaudu jõuab Eesti lugejateni suur osa maailma teaduskirjandusest. Ühishangete kava lubati konsortsiumi kodulehele üles panna.

Tartu Ülikooli arstiteaduskonna prodekaan **Tõnis Kark** rääkis meedikuid kui teaduskirjanduse tarbijaist, sest olles teaduskonna soovide esitaja raamatukogule, on tal olemas ülevaade lugejatest. Kark jaotas meedikud erialakirjanduse tarbijatena kolme rühma. Esimesse kuuluvad arstiteadlased, teise suuremates kliinikutes töötavad arstid ning kolmandasse, kõige suuremasse rühma perearstid. Andmebaaside

ning välismaise teaduskirjanduse kasutajateks on peamiselt esimehe ja teine grupp ehk siis arstiteadlased ja suuremate haiglate arstid. Enamik meedikutest hangib infot koosolekutelt, esinemistelt, ravimiesitlustelt, loeb ajakirja “Eesti Arst” ja *Lege Artis* jne.

Eesti Panga raamatukogu juhataja **Kersti Naber** tutvustas oma ettekandes Eesti Panga virtuaalraamatukogu ning selle loomise lugu.

Seminari lõpetas **allakirjutanu**, kes andis ülevaate erialaraamatukogude küsitlusest.

Üritust võib lugeda kordaläinuks: osavõtjaid oli palju, teemad huvitavad. Suheldi üksteisega ja küllap tekkis ka ideid oma raamatukogu efektiivsemaks muutmiseks. Erialaraamatukogude sügisseminari korraldamise traditsiooni on kavas jätkata.

*Katrin Gottlob,
Riigikontrolli infokeskuse
juhataja, ERÜ juhatuse liige*

KOOSTÖÖOOTUS

Järgneva kirjatüki olen kirjutanud lootuses, et see ajendab kolleege-maaraamatukoguhoidjaid kaasa mõtlema ja vaidlema. Et me suudaksime edaspidi pakkuda tänapäeva nõuetele vastavat raamatukoguteenust.

ERÜ maaraamatukogude sektsiooni juhatajana olen kokku puutunud paljude sarnaste, samas ka erinevate küsimustega külaraamatukogude töös. Vestlustes raamatukoguhoidjatega on selgunud, et kohalikud omavalitsused suhtuvad raamatukogudesse ja nende vajadustesse väga erinevalt, seetõttu pöördusime oma probleemide selgitamiseks Eesti Maaomavalitsusliidu (EMOL) büroo direktori Uno Silbergi poole. Maakogude suvises seminarlaagris esines ta väga emotsionaalse ettekandega, kus tegi koostööettepaneku, mis omakorda andis meile julgust edasi tegutseda ja oma ettepanekuid esitada. Loodame, et meie koostöö aitab osaliseltki lahendada maaraamatukogudega seotud küsimusi.

Hiljutisel kohtumisel Uno Silbergiga püüdsin raamatukogude vajadusi ja võimalusi selgitada, sest vahel tundub, et raamatukogutöösse suhtutakse väga pealiskaudselt ja lihtsustatult.

SaarPolli kultuuritarbimise uuringust (2003) on selgunud, et inimesed soovivad kultuurist ja spordist osa saada, kuid paljudel juhtudel pärssivad tegelikke võimalusi tagasihoidlikud rahalised võimalused. Uuringust ilmnes raamatukogude suurenev roll nii kirjanduse pakkuja kui ka kohaliku kultuurikeskusena.

Majanduslikel põhjustel ootatakse ennekõike teatmekirjandust, ilukirjandust paraku vähem. Seda enam soovitakse aga belletristikat raamatukogust laenata.

Huvitav on ka tõsiasi, et just noored hindavad raamatukogusid kõrgelt, eriti suur on nõudlus õppekirjanduse järele.

Raamatukoguteenuse kvaliteet peab tõusma vastavalt ühiskonna vajaduste suurenemisele. Kõik see eeldab raamatukogude materiaal-tehnilise baasi tugevdamist.

Uno Silbergi hoiak ja seisukohad lubavad loota, et raamatukogudega seotud küsimustesse suhtutakse EMOL-is tõsiselt. Meile tehti ettepanek korraldada ühine kokkusaamine omavalitsusjuhtide ja raamatukoguhoidjate vahel.

Nii mõnedki probleemid on sarnased ka kooliraamatukogudes maal, ehk oleks siis õige need üheskoos välja tuua? Kes peaks olema koostöö algataja? Kelle king rohkem pigistab?

Anname endale aru, et mitte kõikides maaraamatukogudes ei ole olukord halb, paljudes vastab see nõuetele. Nii mõnigi sektsiooni liige imestas: kas ikka veel on vaja kellelegi tõestada raamatukogude vajadusi? Kahjuks on.

Siinkohal kutsun kõiki raamatukogutöotajaid üles olema ise aktiivne. Me peame töötama nii, et raamatukogu oleks nähtav, selgitama raamatukogu vajadusi. Abi saamiseks tuleks ennekõike pöörduda oma maakonnaraamatukogu poole, et koos leida lahendusi.

Kahjuks on seadusandlus, mõtlen siinkohal Rahvaraamatukogu

seadust, mis reguleerib meie tööd, jäänud mõnel määral ajast maha. Kultuuriministeeriumi algatatud seaduse muudatusi on vaja kiiremas korras. Samas tuleb olla ettevaatlik.

Arutades sektsiooni liikmetega küsimusi, millega omavalitsuste poole pöörduda, leidsime, et olulisemad valupunktid on:

- töötasud,
- lisaülesanded,
- ametinimetused,
- töökoormus.

Põhiseaduse kohaselt peab igal kodanikul olema vaba juurdepääs informatsioonile. Meie riigi kultuuripoliitika rõhutab võrdsete võimaluste loomise vajadust, olenemata piirkonnast. Vastavalt Rahvaraamatukogu seadusele peaks asuma 500 elanikuga teeniniduspiirkonnas raamatukogu, mida juhib meie eriala haridusega juhataja.

Olemasolev raamatukoguvõrk funktsioneerib rahuldavalt, vaja on see säilitada ja seda arendada. Maapiirkonnas on raamatukogu sageli ainuke kõikidele tasuta teenust pakkuv asutus.

Ametinimetused tuleks ühtlustada vastavalt seadusele. Praegu kohtab töölepingutes raamatukogu juhataja ülesannetes nii raamatukoguhoidja kui ka vanemraamatukoguhoidja ametinimetust.

Ametühingud rõhuvad oma palganõudmistes Eesti keskmisele töötasule – kõrgharidust nõudvatel ametikohtadel tuleb maksta töötajale vähemalt keskmist töötasu. Kui meie, külaraamatukogude juhatajad, vaatame seni veel kehtivat kultuuriministri määrust ja Rahvaraamatukogu seadust, siis külaraamatukogu juhataja ei ole kõrgharidust nõudev ametikoht. Minu arvates aga peaks tänasel päeval kindlasti olema.

Sageli kohtame osalise tööajaga töötavaid raamatukogusid, ikka põhjendusega, et teenindavate arv piirkonnas on väike, mis omakorda võimaldab maksta väiksemat töötasu. Ikka silmas pidades kokkuvõtteid.

Meie ise oleme kindlal seisukohal:

□ raamatukogu juhataja töötab täiskoormusega (1,0 ametikohta) ja tema töötasu on võrdne vähemalt Eesti keskmise palgaga.

□ mitme töötajaga raamatukogu kõrgema erialase haridusega ja vähemalt viieaastase tööstaažiga raamatukoguhoidja peaks kandma vanemraamatukoguhoidja ametinimetust ja olema vastavalt ka tasustatud (15% juhataja palgast madalam).

Koolitusest

Kui vaatame pedagoogide koolitust, näeme süsteemset, kindlate ajavahemike järel toimuvat enesetäiendamist. Koolijuhiks, olgu või kõige väiksema laste arvuga algkoolis, ei saa kandideerida ilma vastavat koolitust läbimata, meiega peaksime jõudma sinna maani. Täna aga seisame probleemi ees, kus kõik omavalitsused ei eralda küllaldaselt raha raamatukoguhoidja koolituseks.

□ Vastavalt Täiskasvanute koolituse seadusele (ptk. IV lg. 6, RTI, 06.05.2004, 41, 276) tuleks kohaliku omavalitsusüksuse eelarves näha ette kulud ka raamatukoguhoidja tööalaseks koolituseks. Igal eelarveaastal analoogiliselt pedagoogidega aastastest palgafondist vähemalt kolme protsendi ulatuses. Meie, raamatukoguhoidjad, peaksime saadud raha siis kindlasti ka kasutama erialase koolituse jaoks.

□ Raamatukoguhoidja on eelkõige kultuuritöötaja, samas ka haridus-, sotsiaaltöötaja.

Raamatukogutöö on kiiresti muutuv kutseala, kus on vajalikud erialased teadmised ja pidev enesetäiendamine. Raamatukoguhoidja haridustaseme tõstmisel nii oma erialal kui ka infotehnoloogias tuleb arvestada palgatõusu ja vajadusel ka ametinimetuse muutumisega. Töötajaga töölepingu sõlmimisel tuleb kohalikul omavalitsusel lähtuda vastuvõetud raamatukoguhoidja kutsesstandardist.

□ Töölepingus täpselt määratleda töötaja lisaülesanded.

Lisaülesanded on: AIP (kui rk-s on üle kolme arvuti), koristamine, kütmine, nende ülesannete täitmise eest tuleks maksta lisatasu.

Tööülesannete lisamine peab kaasa tooma ka töötasu tõusu.

□ Raamatukogu lahtiolekuaeg kinnitatakse kohalikus omavalitsuses vastavalt vajadusele. Kui see on vähemalt seitse tundi ja rohkem, oleks ühe töötaja puhul soovitatav jätta ka aega nn. sisetöötundideks, vähemalt tund päevas. Raamatukogu sisetöötunde kasutatakse uute teavikute tellimiseks, vastuvõtmiseks, raamaturiilite korrastamiseks jms.

Olen kohanud juhtumeid, kus raamatukogu on lugejatele avatud lühikest aega, küll on aga nädalas 4–5 sisetöötundi.

Teavikute raha

□ Rahvaraamatukogu seadus kohustab omavalitsust kui ka riiki rahastama raamatute komplekteerimist.

2003. aastal oli omavalitsustepoolne panus suurem kui riigilt saadu, kuid erinevused omavalitsuste puhul on suured. Peame jõudma olukorrani, et kõik omavalitsused eraldaksid teavikute ostmiseks vähemalt sama palju raha kui riik – praegu 20 krooni elaniku kohta.

Järgmise sammuna tuleks mõjutada riiki teavikute raha suuredama, ikka sama palju kui kohalikud omavalitsused.

Raamatute keskmine hind tõuseb pidevalt – 2003. aastal oli see juba 146 krooni.

Arvestuslikult peaks külakogusse ostma aastas minimaalselt 14% aastas ilmunud raamatutest, s.o. ca 500 nimetust aastas, kuid ainuüksi vajaliku teabekirjanduse ostmiseks kuluks 30 000 krooni aastas. Lisaks ilukirjandus ja lasteraamatud (mõnda mitu eksemplari) ning tarberaamatuid.

Minu arvates ei ole sugugi utopiline lähiaastatel jõuda rahaeralduseni 45–50 krooni elaniku kohta, seda nii riigilt kui kohalikult omavalitsuselt.

□ Perioodika tellimiseks vajalik raha tuleks KOV eelarves näidata eraldi.

Vaatamata sellele, et kehtib Riigi raamatupidamisseadus, olen märganud, et kohalikes omavalitsustes tõlgendatakse sedagi seadust erinevalt.

Infotehnoloogiast

□ Ka kõige väiksema teeninduspiirkonnaga raamatukogus peab olema kaks arvutit – üks tööarvuti koos vajaliku tark- ja riistvaraga, teine lugeja kasutuses. Vastavalt piirkonna suurusele ja vajadusele muidugi rohkem.

Kohalik omavalitsus peab kindlustama arvutispetsialistid-hooldajad ning arvutite ja tarkvara pideva uuendamise.

Investeeringust

□ Raamatukogu ruumid ja sisustus peavad vastama töökeskkonna nõuetele, samuti lugejate vajadustele: kohallugemise võimalus, raamatunäituste korraldamiseks lisapind, nõuetekohane valgustus, hoidla.

Maaraamatukogude sektsiooni liikmed jäävad ootama teie mõtteid ja ettepanekuid.

Sirje Bärg,

ERÜ maaraamatukogude sektsiooni juhataja

FRIEDRICH PUKSOO AUHIND 2005

Tartu Ülikooli Raamatukogu ja ERÜ andsid 21. jaanuaril Tartus välja Friedrich Puksoo 2005. aasta auhinna. Selle väljaandmist toetas ka Räpina vallavalitsus, kuna Puksoo oli pärit Räpina kandist.

Indrek Jürjot õnnitlevad Tiiu Reimo ja Mare-Nelli Ilus.

Foto: Boleslav Tšernjavski

Esitatud oli kolm tööd:

Vello Paatsi. Raamat Tartu- ja Võrumaal 19. sajandi esimesel poolel. I. // Paar sammukest : Eesti Kirjandusmuuseumi aastaraamat. 20. - Tartu, 2003. - Lk. 15-60.

Indrek Jürjo. Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819. - Tallinn : Riigiarhiiv, 2004. - 556 lk.

Signe Jantson. Raamatukaubandus Eestis aastatel 1850–1917: raamatukauplused ja nende omanikud : magistritöö. - Tallinn : Tallinna Pedagoogikaülikool, 2004.

Auhinnakomisjon otsustas üksmeelselt anda Friedrich Puksoo 2005. a. auhinna (6000 krooni) **Indrek Jürjole** Hupeli monograafia eest. Monograafia on põhjalik käsitlus Saksamaalt pärit Põltsamaa pastori August Wilhelm Hupeli elust ja tegevusest, tema filosoofilistest, keeleuuri- muslikest, teoloogilistest jm. töödest ning täiendab meie teadmisi ka raamatuloo alal.

Arvestades viimastel aastatel auhindamisele esitatud tööde vähest arvu, tegi auhinnakomisjon ERÜ-le ja TÜR-ile ettepaneku kaaluda auhinna väljaandmist iga kahe aasta tagant.

Friedrich Puksoo 115. sünniaastapäeva ettekandepäev "Kultuurivarad ajas" käsitles kultuurivarade säilitamist. Ettekannetega esinesid **Endel Valk-Falk, Ene Sarap, Reet Sonn, Mari Siiner ja Marju Lepajõe**.

Lilli ja õnnitlusi kolleegidelt võttis vastu Tartu raamatukogunduse *grand old lady* **Kaja Noodla**, kel 11. jaanuaril oli täitunud 90. eluaasta.

Ene Riet

ÕNNITLEME!

Valgetähe IV klassi teenetemärgi sai

ANNI LAHE,

Meremäe raamatukogu juhataja, kohaliku elu edendaja;

Valgetähe V klassi

teenetemärgi said

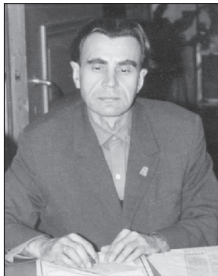
MARIKA MELTSAS,

bibliograaf ja

ASKO TAMME,

raamatukogunduse arendaja

BIBLIOGRAAF JA KODU-UURIJA HILLAR KATTAI

10.02.1920 – 30.08.1994

10. veebruaril 2005 möödus 85 aastat Viljandi Linnaraamatukogu kauaaegse bibliograafi Hillar Kattai sündist.

Kakskümmend aastat tagasi jäi Hillar pensionile, kümne aasta eest aga lahkus meist manala teele. Ometi on tihti tunne, nagu oleks ta ikka veel meie keskel. Kasutame ju nüüdki Hillari rajatud kodulookartoteeki, tema arvukaid artikleid ja põhjalikke kirjandusnimestikke. Samuti on põhjust Hillarit tänuga meenutada kui meie raamatukogu kroonika vanema perioodi koostajat.

Hillar polnud bibliograaf, kes fikseerib ja talletab ainult teiste uuritud ja kirjutatud. Ta oli väga mitmekülgne inimene: kodu-uuri ja looduskaitse, hea sulejooksuga kirjamees ning tõlkija saksa, soome ja rootsi keelest.

Oma isikliku elu suhtes oli ta aga äärmiselt tagasihoidlik. Kakskümmend kuus aastat töötas ta meie raamatukogus, aga tema eluseiku saime teada alles tema viimastel eluaastatel või pärast surma.

Hillar Kattai sündis Virumaal Vao vallas Kiltsi raudteejaama rööpaseadja viielapselises peres. Keskhariduse omandas ta Valga ühisgümnaasiumis, mille lõpetas 1941. a. kevadel. Humanitaarhuvidega noormees astus Tartu ülikooli filosoofiateaduskonda, et õppida läänemeresoome keeli, kirjandust ja rahvaluulet. Kahjuks katkesid õpingud peatselt.

Saksa sundmobilisatsiooni eest põgenes ta 1943. a. Soome, kus eestlastest moodustati jalaväerügement 200 (JR 200). 1944. a. augustis naasis ta koos teiste soomepoistega Eestisse. Ta osales Emajõe lahinguis, kus sai haavata. Paranenuna püüdis Hillar jätkata õpinguid ülikoolis, spetsialiseerudes eesti keelele ja kirjandusele, kuid seegi kord tuli need katkestada. Oli alanud Saksa sõjaväes ja Soomes olnud üliõpilaste jälitamine ning arreteerimine. Mõni aeg õnnestus tal ennast varjata, aga 1945. a. lõpus ta tabati. Järgnes kümme vangilaagriaastat Komi maal ning Arhangelski oblastis.

Hillar vabanes 1955. a. 35-aastase mehenä. Kodumaale naastes sai tema elukohaks Viljandi. Mõne aasta ehitustöölise ja kümniku ametit pidanud, leidis Hillar 1958. a. meelepärasema töö Viljandi Rajooniraamatukogu lugemissaalis. Bibliograafiamet võimaldas tal edukalt rakendada oma suurt lugemust, keelteoskust ning üldist eruditsiooni. Sajad viljandlased tundsid teda kui head abimeest, kes naljalt ühelegi küsimusele vastust võlgu ei jäänud.

Algusest peale kujunes tema lemmiktöök kodulooline tegevus. Ta alustas kodulookartoteegi rajamisest. Peale jooksva bibliografeerimise käis ta korduvalt Viljandi muuseumis, Riikliku Raamatukogu rahvusbibliograafia osakonnas ning Tartu kirjandusmuuseumis. Rääkides Hillari raamatukogus tehtavast kodulootööst ei saa mööda minna tema tege-

vusest Looduskaitse Seltsi Viljandi osakonnas, eriti aga selle kodu-uurimise sektiioonis. Peeti meele kultuuritegelaste tähtpäevi, asetati nende kunagistesse elupaikadesse mälestustahvleid ja kalmudele hauakivisid, korraldati piirkondlikke päevi. Hillar Kattai osales neis ettevõtmistes, olles tihti ise algataja. Sageli korraldati ulatuslikke üritusi raamatukogu ja Looduskaitse Seltsi ühiste jõududega. Hea kirjandusetundjana korraldas Hillar kirjandusnäitusi, esines ettekannetega.

Üha sagedamini võis kohata tema nime ajalehtedes ja ajakirjades. Tema sulest ilmus rohkesti faktitihedaid uurimusi, mis on pärvinud ka kirjandusteadlaste tunnustuse. Aastate jooksul uuris Hillar enam kui neljakümne kirjaniku, kunstniku, teadlase jt. silmapaistva isiku seoseid Viljandimaaga. Eraldi väljaandena ilmus 1968. a. "Kesk-Sakalamaa kutsub", mis tutvustab Viljandi lähiümbrusega seonduvaid isikuid ning looduskauneid paiku.

Pärinedes küll Virumaalt ning olles oma kodupaiga patrioot kuni surmani, sai temast saatuse tahtel ligi neljakümneks aastaks viljandlane. Talle omase põhjalikkusega süüvis ta siinsesse aja- ja kultuurilukku, tundes lühikese aja pärast Viljandit ja Viljandi maakonda hoopis paremini kui enamik põliselanikke. Eriti väärib esiletõstmist Viljandi 700. aastapäevaks valminud ulatuslik nimestik "Viljandi läbi aegade".

1984. a. tervise halvenedes jäi Hillar vanaduspensionile, kuid tema sidemed raamatukoguga säilisid elu lõpuni. Raamatukogu 75. aastapäeva puhul osales ta kirjandusnimestiku "Viljandi Keskraamatukogu 75" koostamisel ning esines ettekandega raamatukogu ajaloost. Hea saksa keele oskajana bibliografeeris ta omaaegse kohaliku ajalehe *Felliner Anzeiger* artikleid aastast 1877–1914 (ca 200 kaarti).

Hillar Kattai suri 30. augustil 1994. a. Palju jõudis see tagasihoidlik, aga äärmiselt töökas ja vaimselt rikas inimene oma elu jooksul teha. Hea kolleegi mälestuse jäädvustamiseks valmis 1996. a. Mare Tavaste diplomitöö "Hillar Kattai – bibliograaf ja kodu-uuri".

*Helle Valgus,
Viljandi Linnaraamatukogu vanembibliograaf*

ÕIE TAMMISSAAR VIRUMAALE DIREKTORIKS

Alates 1. veebruarist 2005 on Lääne-Virumaa Keskraamatukogu direktor **Õie Tammissaar**.

Ta töötas pikka aega Tartu Linna KRK asedirektorina, on ERÜ liige 1988. aastast, oli juhatuses aastatel 1995–1996 ning Kultuuriministeeriumi juures tegutseva rahvaraamatukogude nõukogu liige 1998–2000 ja sama nõukogu esimees 2001–2002. Alates 2005. aasta jaanuarist ka ajakirja "Raamatukogu" toimetuskolleegiumi liige.

MONUMENDID JA MÜÜDID

oli 48. Kreutzwaldi päevade teemaks. Kirjandusmuuseumi direktor **Krista Aru** andis ülevaate muuseumi tegevusest 2004. a. Raamatukogutöötajatele teadmiseks: muuseumis on alustatud (plaanitakse) elektroonilisi väljaandeid BERTA (rahvakalender CD ja andmebaasina), RADAR (Lääne-Virumaa loodus- ja kultuurilooline kaart, perspektiivis hõlmab kogu Eestit) ning SERVITI (Kreutzwaldi 200. sünniaastapäevaks valminud stendinäituse elektrooniline variant).

Esimene põhiettekanne "Monumendid ajaloos ja monumentaalne ajalugu. Arvamisi ajaloolisest mälust ja tardunud minevikust" oli Toronto ülikooli professorilt **Jüri Kivimäelt**. (Vt. ajaloolisele mälule pühendatud "Vikerkaar" erinumbrit nr. 10-11, 2003, mis sisaldab Kivimäe ajaloolisele mälule pühendatud kirjutise kõrval samas ettekandes tsiteeritud Marek Tamme, Jean-Pierre Minaudier' jt. artikleid.) Kunstiajaloo poolelt analüüsis monumentaalse ajaloo teemat **Heie Treieri** ettekanne "Vabadussõda kui monument ja müüt kunstis". Selgus, et Vabadussõjas osalenud eesti kunstnike looming seda sõda ei kajasta, erandiks oli Henrik Olvi, kelle 1920-ndatel valminud Vabadussõja mälestusmärgi projekti soovitas ettekandja nüüd Tallinnas Vabadussambana ka teostada. **Arvo Valton** üritas kirjanikemüütide ettekandes "Igaveste müütide ajutus" murendada Tammsaare-müüti.

Päeva teine istung algas pidulikult: Jüri Engelbrecht andis **Toomas Paulile** üle Ivar Ivaski Mälestusfondi stipendiumi. Tunnustuse vääris Pauli essee-kogumik "Kirik keset küla" ("Ilmamaa", 2003).

Piret Noorhani käsitles ettekandes "Eks seegi monument – arhiiv" Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolise Arhiivi ülesandeid. **Mart Velsker** suhetas kuulajaskonna jaoks ootamatul moel müütilised kolmekümnendad kirjanduses müütiliste kuuekümnendatega. Poleemikat tekitas ettekandja väide, et 1960-ndatel kirjutatud tekstidest võib välja lugeda negatiivset suhtumist 1930-ndatesse.

Liina Lukase eestlasekäsitlus kirjeldas eestlaste ja lätlaste vastuolulisi rahvusmüüte sakslaste hulgas Hupeli, Merkeli, Jannau jt. kirjutiste põhjal. **Loone Ots** võrdles ettekandes "Suurvene kultuurikandjate müüdist Antonina Koptjajeva romaanis "Ivan Ivanovitš" (1949) venelaste ja burjaatide kujutamist.

Teisel päeval räägiti Johann Reinhold Patkulist Liivimaa riigimehena (**Tõnu Viik**), Kalevipojast kui monumendist (**Katre Kikas**). **Mare Kalda** esitles üht võimalust leida aardeid ehk suurtele ja väikestele aardeotsijatele sobivat mängu, mis peitub veebilehel www.geopeitus.ee. Poliitiliste piiride kujutamisest Kohtla-Järve elulugudes kõneles **Tiiu Jaago**, väikelinnade suurtest hirmudest ehk 1950. aastate õudusfiksioonidest **Mare Kõiva**, Tõnismäe monumendi tähenduse muutumisest ajas ja ruumis **Eneken Laanes** ning Voitkade fenomenist viis aastat hiljem **Eda Kalmre**.

Tiina Ritson,
RR

VEEUPUTUS PÄRNUS

Pärnu tormis sai tugevasti kannatada mere ääres asuv Pärnu Kolledž ja selle 2001. aastal avatud raamatukogu. Et võimalikust uputusest oli kolledžirahval eelnev teave olemas, tõtsid raamatukogutöötajad kogu kaks alumist riulit raamatutest tühjaks, kuid sellest seekord ei piisanud.

Vesi tõusis kõrgemale. Kahjustada sai eestikeelne õppekirjandus, kokku umbes 2800 raamatut jm. teavikuid. Enamik raamatutest – üle 15 000 – koliti tudengite abiga kuivadesse ruumidesse ja nende seisukord on hea.

Kui ma pärast uputust kohapeal käisin, jättis väga hea mulje just meeskonnatöö: tudengite ja töötajate ühine hool ja operatiivne tegutsemine. Isegi koju võeti raamatuid kaasa, et neid seal koos pereliikmetega kuivatada. Kuna abipakkujaid oli palju, läks raamatute kuivatamine hoogsalt käima. Raamatukoguruum tühjendati veest tänu Tartu Ülikooli ohutusteenistuse meestele, kes olid Tartust kiiresti appi tõtanud. Teisipäeva (11.01.05) lõunaks tuli elektergi tagasi ja küte lülitati sisse.

Suuremat osa kahjustatud raamatutest on pärast kuivatamist ja pressimist kindlasti võimalik kasutada.

Kersti Jalas,
TÜ Raamatukogu peavarahoidja

Kolledži ümber oli palju prahti ja rüsi jää tükke, isegi raamatukogu tööruumi oli mereliiva sisse tulnud. Fotod: Kersti Jalas

KAJA NOODLA 90

*Kaja Noodla 21.01.2005
Puksoo päeva
aukülalisena
(foto: Boleslav
Tšernjavski)
ja tegusatel tööaastatel
(käsikirjade ja haruldaste
raamatute osakond)*

RIKAS ELU

Rahvatarkus ütleb, et põllumees põline rikas. Aga on siis õpetaja vaene? Kellel võiks olla temast rohkem sellist vara, mida koi ei näri ega rooste ei riku. Kel oleks seda nii palju, et jätkub kümnetele jagada. Raamatutest võib igaüks ise teadmisi ammutada, tarkuseks aitavad neid vormida õpetaja ja elukogemus.

11. jaanuaril tähistas 90. sünnipäeva Kaja Noodla, keda paljud raamatukoguhoidjad üle Eesti oma õpetajaks peavad. On neid, kes on ülikoolis tema loenguid kuulanud. On neid, kes Tartu ülikooli raamatukogus tema kõrval töötades saanud tuule tiibadesse ning on täna tunnustatud raamatukoguhoidjad, bibliograafid ja teadurid.

1949. aastal, raamatukogule väga raskel ajal (piisab, kui nimetada tsensuuri puhastustööd raamatukogus, mis pärssis muud tegemised) määrati Kaja Noodla, tookord TÜ bibliograafia kateedri assistent, direktori kohusetäitjaks (1949–1951). Parteipilet kutsetunnistuseks ja revolutsiooniline minevik haridust tõendavaks dokumendiks – püüdis mõni “asjatundja” olukorda ohjata ja raamatukogu tegevust suunata. Kindlakäeliselt suutis Kaja Noodla tuua raamatukogu välja maad võtnud kaosest ning sulatada ühiste eesmärkide nimel tegutsevaks kollektiiviks Puksoo-aegsed töötajad ning värskelt ülikoolist tulnud raamatukogunduse eriala lõpetanud. Taastusid raamatukogu tuhmuma kippunud maine ning usaldus lugejate ja ülikooli juhtkonna silmis. Uute ideede otsimises ning algatustes taastus ka ülikooli raamatukoguhoidjate kutsealane eneseteadvus.

Direktorina, hiljem mitme osakonna (üldosakond [kuni 1958. aastani oli raamatukogus kaks osakonda: üldosakond ja erifondi osakond], bibliograafiaosakond, käsikirjade ja haruldaste raamatute osakond)

juhatajana, leidis Kaja Noodla oma õpetajavaistuga iga töö jaoks õige inimese.

Kaja Noodla juhtimise all (osakonna juhataja 1965–1972) kujunesid välja käsikirjade ja haruldaste raamatute osakonna töösuunad ja põhimõtted. Iseisev osakond oli küll loodud juba 1958. aastal, kuid osakond nelja liiki materjale (käsikirjad, haruldased raamatud, fotod, kunstiteosed) haarava tervikuna ja sellest lähtuvate töösuundadega oli veel välja kujundamata. Vajadus selleks oli aga ilmne – tuli läbi töötada ülikoolist ja isikutele aktiivsemalt laekuma hakanud käsikirju, fotosid jm. materjale ning kindlustada nende seisund raamatukogu ühe põhi-varana, tuli tundma õppida ja uurijatele paremini kättesaadavaks teha ajaloolisi erikogusid, et neid rikusi avalikkusele teadvustada ning toime tulla kasvava uurijanõudlusega kodu- ja välismaalt. Tuli tagada nende varade säilimine, mis aastakümnete vältel halvenenud hoiutingimuses olid jõudnud ohu piirini. Kaja Noodlal olid kõige selle kallale asumiseks suurepärane hariduslik alus (ajalugu, klassikalised keeled), raamatuajaloo õppejõu eruditsioon ning mitmekülgne raamatukogutöö kogemus, mis võimaldas probleeme selgepilguliselt näha ja lahendada.

Kaja Noodla on kahtlemata ka bibliograaf. Tema algatusel hakati raamatukogus koostama Tartu ülikooli bibliograafiat, millest tänaseks on saanud hinnatav allikas ülikooli ajaloo ja Eesti teadusloo uurijatele. Bibliograafiate koostamise ja toimetamise kõrval on ta teadusväljaannetes jm. avaldanud hulgaliselt bibliograafiateadmisi (tänapäevases kontekstis infopädevust) propageerivaid avalikkusele suunatud artikleid. Koos August Palmi ja Elsa Kuduga oli ta 1950.–1960. aastatel tegutsenud Tartu bibliograafiaseminari hingeiks. Kaja Noodla nimega

on seotud ulatuslik ülikooli õppejõudude infovaja-duste uuring 1968. aastal, esimene omataoline Eestis, mille andmetele tuginedes arendati välja raamatu-kogu infotöö põhimõtted.

Kaja Noodla on Eesti raamatuloo tunnustatud uurija, nimetagem vaid tema käsitlusi tsensuurist ja linnarahva kodusest lugemisvarast, K. E. von Baeri raamatukogust ja oma õpetajast-eeskujust Friedrich Puksoost. Tema õhutusel ja juhendamisel on ilmunud mitu artiklikogumikku Tartu ülikooli raamatu-kogu ajaloost. Paljudele autoritele on need olnud trükidebüüdiks, mitmest on saanud tänaseks rahvusvaheliselt tunnustatud uurijad.

Tänuväärsest ärgitas ta raamatukogupere nooremates liikmetes huvi oma eelkäijate ja nende tehtu vastu, millest sündis 1980. aastatel terve rida huvitavaid ajaloopäevi. Suuresti tänu Kaja Noodlale

elavnes sel ajal raamatukogude ajaloo uurimine Eestis üldse.

Paljude jaoks on Kaja Noodla eestiaegse vaimsuse ja akadeemilise väärikuse alalhoidja ja edasikandja. Lapsepõlvkodust kaasa saadud hariduspüüdlus, töökus ja enesedistsipliin on olnud tema elu ja töö juhisteks. Põhimõttel “Keegi peab ju ära tegema!” on ta missioonitundest enda kanda võtnud vastutus-rikkaid ülesandeid õppejõu, juhi, uurijana. Ta on oma põhimõtetes range, isegi kompromissitu – kes seda õigesti on mõistnud, on tema juurde jäänud ning tunnevad kohustust tema alustatud edasi arendada või siis mitte hääbuda lasta.

Päike, mida Sa armastad, käib iga päevaga kõrge-malt, valgustades Su töölauda pooleliolevate tööde-ga. Tervist ja jõudu Sulle!

Paljude õpilaste ja kolleegide nimel

*Malle Ermel, Maare Kümnik, Mare Rand,
Arvo Tering ja Hain Tankler*

KUSTUMATU JÄLG KULTUURILUKKU

ENDEL ANNUS 90

Kogu Endel Annuse tööelu on olnud seotud raamatuga.

Tartu Ülikooli filosoofiatea-duskond lõpetatud, asus ta 1. jaan. 1941 tööle Eesti Kirjan-dusmuuseumi käsikirjade osakonda ja aastatel 1945–1948 oli muuseumi Arhiivraamatukogu juhataja. Samal ametikohal oli ligi kaks aastakümnet tegut-senud Richard Antik, kes oli alustanud “Eesti raamatute üldnimestiku 1917–1940” koostamist ja kokku seadnud ulatuslikud kavad varasema eesti raamatu arvelevõtmiseks.

Raamatuaastal 1935 võeti vastu otsus Eesti rahvusbibliograafia 1535–1917 koostamiseks ja avalda-miseks. Rahapuudus ja sõda lükkasid kavatsused edasi.

1946 võttis Endel Annus eesti raamatute varasema ajajärgu üldnimestiku koostamise muuseumi töö-plaani. Tegutsema asuti 1948, mil Endel Annus asus juhendama kolme kaastöötajat. Kuigi samal aastal viis elukäik ta Tallinna Eesti TA Raamatukogu direk-toriks, töö Tartus jätkus. 1949 läks ta Riiklikku Raamatukokku, tegutsedes mitmel ametikohal, kuid mõte rahvusbibliograafia tähtsusest ja tarvilikkusest ei kadunud ta peast. 1967. aastaks oli valminud ula-tuslik eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia prog-ramm, mille ühte osa – eesti ajakirjanduse analüü-tilist bibliografeerimist asus realiseerima Riikliku Raamatukogu rahvusbibliograafia osakond, kus juhatajaks oli 1968–1978 Endel Annus. See uurijatele hädavajalik andmesalv täienes mitmekümne aasta jooksul, töö katkestati juba Eesti Vabariigi ajal. Õnneks jätkub töö praeguseni Tartus, Eesti Kirjan-dusmuuseumi Arhiivraamatukogus.

Eesti raamatu retrospektiivse bibliografeerimise programmi hakkas Endel Annus ellu viima 1978. a., asudes tööle Eesti TA Raamatukogusse. Selleks ajaks oli selge, et nii mahukat ettevõtmist ei suuda lõpuni viia ainult üks raamatukogu ja ühistöös osalesid RR, TÜR, KMAR ja TTÜR. Kogu ulatusliku ja suurt asja-tundlikkust nõudva töö juhendaja, koordineerija, üht-lasi ka tegelik teostaja on olnud Endel Annus.

Eesti retrospektiivse rahvusbibliograafia 1525–1917 kaheksa ilmunud köidet, mis peegeldavad eesti raamatute häid ja halbu aegu, on Endel Annuse elutöö. Ta on olnud visa ja järjekindel töömees, kes ei löönud kartma takistuste ees ka siis mitte, kui kultuuritun-netuseta juhid töö väärtust hinnata ei osanud ja toet-us väheseks jäi. Saatuse tahtel said esimesed köited trükivalmis siis, kui tsensuurimüürid olid langenud ja väljaanne võis ilmuda ilma mustade aukudeta.

Endel Annusele ja tema käe all kasvanud paljudele tõsistele bibliograafidele on tänulikud kõik ajaloolas-ed-kultuuriloolased, kelle uurimuslik igapäevatöö poleks ilma kuulsate “mustade raamatuteta” mõel-dav. Rahvusbibliograafia köited on tunnustust ja kasutust leidnud Skandinaaviast Austraaliani, kõikjal, kus Eesti kultuuriajaloo vastu huvi tuntakse.

Isiku osast ajaloos on palju räägitud, mõnikord seda põrmustades, siis jälle ülistades. Endel Annuse nimi väärrib viimast. Esko Häkli on öelnud, et Helsin-giski kavatseti alustada samasugust projekti, kuid kuna seal polnud niisugust bibliograafia süvaasja-tundjat, peab rahulduma sellega, et põhiosa biblio-graafiast on kasutatav ainult elektroonilisel kujul.

Juba küpses eas, mil paljud on puhkepalgal, sündis Endel Annuse hiigeltöö. Alati vaimuergas ja sära-silmne mees on raamatukogust ära juba viis aastat, kuid kultuurihuvi ja töölust pole raugenud.

Õnne, tervist ja tarmukust!

Anne Valmas

"RAAMATUKOGU" AASTASISUKORD 2004

Aalto raamatukogud kõnetavad inimese alateadvust / [teksti koost.] Teija Isohauta ; tõlk. Maimu Berg : [Alvar Aalto muuseumi näitusest "Alvar Aalto raamatukogud" RR-is]. Nr. 6, lk. 25-28.

Ainz, Anne. Eesti raamatute üldnimestik elektron-kataloogis. Nr. 6, lk. 17-18. - Sisaldab bibliograafiat.

Andresoo, Janne. *Dublin Core* - digitaalraamatukogu-dele vajalik standard. Nr. 4, lk. 9.

Andresoo, Janne. Kutsestandardist. Nr. 1, lk. 37.

Arike, Tiina. Kuidas me oleme nähtavad internetis? : [maaraamatukogude kodulehtedest]. Nr. 4, lk. 36-37.

Arnover, Ellen. Raamatukogupäevad avati Narvas. Nr. 5, lk. 41.

Arnover, Ellen. Ungari Instituut ja tema lugemistuba. Nr. 2, lk. 29-30.

Arnover, Ellen. Varena on Leedus esimene : [Varena Keskraamatukogust ja 2003. a. Leedu parimast raamatukoguhoidjast Zofija Bliujienest]. Nr. 4, lk. 17-18.

Arnover, Ellen. 55 aastat raamatute maailmas. Kuidas edasi? : [Leedu Rahvusraamatukogu väljaantavast raamatukogujakirjast "Tarp knygy"]]. Nr. 4, lk. 18-20.

Arthur Puksovi Fondi auhind Tiitu Reimole : [Kanadas asuv Eesti vanema ajaloo uurimist toetav Arthur Puksovi fond määras esimese preemia laureaadi TPÜ raamatuteaduse õppetooli juhataja professor Tiitu Reimo väljaande "Raamatukultuur Tallinnas 18. sajandi teisel poolel"]. Nr. 3, lk. 40.

Blume, Eckhard ; Kempf, Klaus. Uued raamatukoguhooned ja hoidlalahendused Saksamaal. I-II / lühendatult inglise keelest tõlk. Ene Riet. Nr. 1, lk. 13-16 ; Nr. 2, lk. 25-28. - Sisaldab bibliograafiat.

Eesti eriala- ja teadusraamatukogud 2003. aastal : [statistikatabel] / koost. Heli Priimets. Nr. 4, lk. 27.

Eesti kooliraamatukogud 2002-03. õa. : [statistikatabel] / koost. Heli Priimets. Nr. 1, lk. 20.

Eesti kooliraamatukogud 2003-04. õa. : [statistikatabel] / koost. Heli Priimets. Nr. 6, lk. 24.

Eesti rahva-, eriala- ja teadusraamatukogud 2003. aastal : [statistikatabel] / koost. Heli Priimets. Nr. 4, lk. 25-27.

Eesti rahvaraamatukogud 2003 : [statistikatabel] / koost. Heli Priimets. Nr. 4, lk. 20.

Elektrooniline "Meie Leht" : [Tartumaa raamatukoguhoidjate elektrooniline ajaleht : sõnum]. Nr. 1, lk. 38.

Ellermaa, Hele. Suveseminar : loodus ja inimene : [Tartumaa raamatukoguhoidjate seminar Alam-Pedja looduskaitsealal]. Nr. 4, lk. 40.

Enok, Rutt. Keila raamatukogu 85. Nr. 3, lk. 38-39.

Ermel, Malle. Oodatud diskussiooni ei tekkinud : [konverents "Digitaalraamatukogu ja selle kasutaja" TÜR-is]. Nr. 6, lk. 36.

Ermel, Malle. Raamatuteadlane Udo Ivask – eksliibriste looja ja uurija. Nr. 2, lk. 35-37. - Sisaldab bibliograafiat.

Hakuni, Pirjo. Tartu ja Tampere linnaraamatukogu koostöö Tamperest nähtuna / soome keelest tõlk. Maire Liivamets. Nr. 3, lk. 10-11.

Haridus- ja kultuuritöötajad streikisid : [4. dets. 2003 : sõnum]. Nr. 1, lk. 38.

Isohauta, Teija. Aalto sobitas modernismi kohaliku vaimulaadiga : [intervjuu Alvar Aalto muuseumi kuratori, näituse "Alvar Aalto raamatukogud" koostajaga RR-is / interv.] Ellen Arnover. Nr. 6, lk. 29.

Jahilo, Linda. Tammelinna harukogu sai uued ruumid : [uued ruumid aadressil Suur kaar 56]. Nr. 3, lk. 12.

Jõgi, Margit. Raamatukogu info valla kodulehele! : [infot rahvaraamatukogude kohta on internetist raske

leida]. Nr. 5, lk. 12.

Jüri Järs jätkab direktorina : [TTÜR-is : sõnum]. Nr. 3, lk. 40.

Jürman, Hans. Alma Pulst 100 : 16. IX 1904 – 5. XII 1977 : [olnud Tallinna KRK Noorteraamatukogu juhataja, aastatel 1947-1954 Eesti NSV TA Raamatukogu juhataja]. Nr. 5, lk. 41.

Kas meestel ja naistel on raamatukogunduses võrdsed võimalused? Nr. 2, lk. 31-32. Vastavad TÜR-i teenindusosakonna juhataja Olga Einasto, RR-i näituste osakonna juhataja Kersti Tiik ja RR-i parlamendiinfo keskuse juhtiv spetsialist Toomas Schvak.

Kasepalu, Priit. Digitaalne raamat nägemispuudega inimestele : [Leedu Pimedate Raamatukogu korraldatud konverentsist "Digitaalne raamat – vahend nägemispuudega inimeste integreerimiseks teadmiste ühiskonda"]. Nr. 3, lk. 35.

Kask, Linda. Kirjanduse tundmise võistlus : [raamatukogupäevade ürituse võitsid Jõgeva maakonna raamatukoguhoidjad]. Nr. 5, lk. 42.

Kehman, Anu. "Lastekirjanduse koht kirjandusmaastikul" : [5. lastekirjanduse ümarlaud ELTKs]. Nr. 3, lk. 36.

Kehman, Anu. Lasteraamat päästab maailma : [ELTK korraldas RR-is rahvusvahelise konverentsi "Lasteraamat päästab maailma"]. Nr. 6, lk. 34.

Kiin, Sirje. Luulekool kui vaimukool. Nr. 1, lk. 36.

Rets. rmt.: Oras, Ants. Luulekool I. - Tartu : Ilmamaa, 2003. - 518 lk. - (Eesti mõttelugu ; 51)

Kiipus, Merike. Arhiivraamatukogu varamu : [Eesti Kirjandusmuuseumi Arhiivraamatukogu 95. aastapäeva puhul hakati välja andma seeriaväljaannet "Arhiivraamatukogu varamu"]. Nr. 4, lk. 42.

Kiipus, Merike. Arhiivraamatukogu 95 : arhiivraamatukogu kui projekt viimasel kümnendil : [EKMAR-ist]. Nr. 2, lk. 16-18.

Kiipus, Merike. XX eesti raamatuteaduse konverents : [Eesti Kirjandusmuuseumis]. Nr. 6, lk. 34-35.

Kiisa, Krista. DEA : digiteeritud Eesti ajalehed. Nr. 2, lk. 13-14.

Koidla, Gerda. Teaduskonverents "Ülikooliraamatukogu täna" : [konverentsiga tähistati TTÜR-i 85. aastapäeva]. Nr. 6, lk. 12.

Koitmaa, Ele. Suhtekorraldusega tegeldakse sihipäratult : [Eesti rahvaraamatukogudes läbiviidud uuringust]. Nr. 4, lk. 12-14.

Koiva, Tiina. Väliseesti pärandilõuna TPÜAR-is : [TPÜAR-i väliseesti kogu ja andmebaaside tutvustamisest]. Nr. 6, lk. 33.

Kollist, Andres. E-raamatukogu on meie suur tulevik : intervjuu TPÜAR-i vastse direktori Andres Kollistiga / interv. Sirje Luring Vaska. Nr. 2, lk. 4-5.

Kollist, Andres. Vastandite ühtsus ja võitlus ülikoolide ja teadusraamatukogude arengus. Nr. 6, lk. 5-6.

Vastukaja: **Järs, Jüri.** Kommentaariks. Nr. 6, lk. 6-7.

Krusten, Reet. Alide Dahlbergi juhtum : [tuntud lastelaulu autori värssloost "Mutionu pidu"]. Nr. 6, lk. 18-19.

Kruus, Aurika. Andmebaas Ungari : [TPÜAR-is]. Nr. 2, lk. 30.

Kuidas hindate elitaarkultuuri ja meelelahutuskultuuri suhet Eestis? Nr. 3, lk. 31. Vastavad Saare Maakonna KRK direktor Anu Vahter, Laiuse raamatukogu juhataja Asta Leiten ja Külitse raamatukogu juhataja Toivo Ärtis.

Kuidas hindate meie eriala täienduskoolituse praegust taset? Nr. 5, lk. 16-17. Vastavad Kose-Uuemõisa raamatukogu juhataja Sirje Bärge, Võrumaa KRK pearaamatu-

koguhoidja Ere Raag ja Lääne Maakonna KRK pearaamatukoguhoidja Lea Pett.

Kuljus, Inga. Mõnus naljaraamat : [ERÜ välja antud naljaraamatust "See juhtus raamatukogus", mille koostajad on Linda Kask, Katrin Kaugver ja Külli Ots]. Nr. 5, lk. 37.

Kull, Malle. Järvamaa Keskraamatukogu 145. Nr. 3, lk. 37.

Kumberg, Krista. Laste lemmikud läbi kümne aasta : Nukitsa konkursi võiduraamatutest. Nr. 1, lk. 34-35.

Kurel, Vaike. Koolide ja kirjastuste koostöö : [ERÜ kooliraamatukogude sektsiooni teabepäevast]. Nr. 3, lk. 34-35.

Kuusik, Tiina. Töösoorituse hindamine Tartu Ülikooli Raamatukogus. Nr. 1, lk. 10-13. - Sisaldab bibliograafiat.

Laasma, Jutta ; Aasmann, Heiki. Teekond Nõukogude Liidust Euroopa Liitu : Eesti Standardiraamatukogu 35-aastane : [intervjuu raamatukogu kauaaegse juhataja Jutta Laasma ja lugeja Heiki Aasmanniga / interv.] Kristel Schwede. Nr. 4, lk. 10-11.

Lauring Vaska, Sirje. Bibliopolis seekord Eestis : [TPÜAR-i korraldusel toimus 14.-17. juunini Võrumaal Haanjamehe talus suveseminar Bibliopolis]. Nr. 4, lk. 41.

Lauring Vaska, Sirje. Väärtuslik kingitus Karl Heinz Borckilt : [Hamburgi germanistikaprofessor kinkis TPÜAR-ile olulise osa oma raamatukogust]. Nr. 5, lk. 40.

Lauring Vaska, Sirje ; Pukk, Tiit. Restaatorite tähtpäev : [TPÜAR-i restaoreerimisosakonna 15. sünnipäev]. Nr. 1, lk. 30-31.

Leedu raamatukogud täna : arve ja fakte. Nr. 4, lk. 14.

Lepik, Krista. Infospetsialisti kutse-eetika. Nr. 5, lk. 7-8. - Sisaldab bibliograafiat.

Liivak, Krõõt ; Valm, Tiit. Õnnitleme : **Vaime Kabur** – 90 : [nimekas eesti bibliograaf ja kirjandusuuri]. Nr. 6, lk. 41-42.

Liivamets, Maire. Bibliograafiahuvi kestab : [III bibliograafiapäev TPÜAR-is, bibliograafia auhinna pälvisid "Eesti noodid 1918-1944", koostajad Ülle Tamm ja Valve Jürisson RR-ist ning "Eesti rahvaluule bibliograafia (1933-2000)", koostaja Karin Ribenis EKM-ist]. Nr. 2, lk. 40.

Liivamets, Maire. Tundeline teekond kirjarahvaga ehk Eesti kirjanikud Eesti raamatukogudes : [raamatukogupäevade ajal raamatukogudes toimunud kohtumistest kirjanikega]. Nr. 6, lk. 31-33.

Loddes, Ene. Infopoliitika : mis see on? Nr. 5, lk. 5-7. - Sisaldab bibliograafiat.

Lotman, Piret. Aeg Eesti raamatukogus : pidamata jäänud ettekanne. Nr. 5, lk. 26-27. - Sisaldab bibliograafiat.

Lubi, Reet. Kutsestandard aitab nii tööandjat kui -võtjat : [kooliraamatukoguhoidjate suveseminar "Raamatukoguhoidja kutsestandard – väljakutse kooliraamatukoguhoidja isiksuseomaduste, üld- ja põhioskuste arendamiseks" Tartu Linna KRK-s]. Nr. 5, lk. 36-37.

Lusmägi, Sirje. Rütliromantika ja keelatud värsid : [RR-i harulduste kogus leiduvatest baltisaksa juristi ja harastusajaloolase parun Roderich Freytag von Loringhoveni omandimärkidega teostest]. Nr. 4, lk. 31-34. - Sisaldab bibliograafiat.

Maiste, Valle-Sten ; Rooste, Jürgen. Kohtumiseni, eesti kirjandus! : [intervjuu ajalehe "Sirp" esseistika toimetaja Valle-Sten Maiste ja kirjanduse toimetaja, luuletaja Jürgen Roostega / interv.] Maire Liivamets. Nr. 3, lk. 26-30.

Meister, Lylian. Protestime ebaõigluse vastu : [ülevaade EKAR-ist, autori arvates peaks EKAR kuuluma teadusraamatukogude hulka]. Nr. 6, lk. 4.

Metsar, Silvi. Digitaalajastu raamatukogu. Nr. 1, lk. 7-9. - Sisaldab bibliograafiat.

Metsar, Silvi. Suveseminar Pedasel : [teadusraamatukogude iga-aastane suveseminar "Elektrooniline raamatukogu – juurdepääs informatsioonile"]. Nr. 4, lk. 38.

Metsar, Silvi. Taas teadmusühiskonna infopoliitikast : [RR-is toimunud II infopoliitika foorumist "Riiklik infopoliitika – müüt või tegelikkus"]. Nr. 4, lk. 7-8.

Metsar, Silvi. Üks oodatud sündmus : [teadusraamatukogude talveseminarist Käärikul]. Nr. 2, lk. 42.

Mida arvate meie raamatukogude komplekteerimistasemest? Nr. 1, lk. 20. Vastavad Valga KRK direktor Endla Schasmin ja Tallinna KRK direktor Kaie Holm.

Missugune raamatukogusündmus hakkas teile tänavu eriti silma? Nr. 6, lk. 20. Vastavad TPÜ infoteaduste osakonna juhataja Elviine Uverskaja, Viljandi Kultuuriakadeemia infoteaduste osakonna lektor Aive Sepp ja ERÜ esinaine Janne Andresoo.

Muutused Hoiuraamatukogus : [Eesti Pimedate Raamatukogust sai Eesti Hoiuraamatukogu filiaal]. Nr. 1, lk. 38.

Mõistlik, Anu. "Postimehe" pilgu läbi : [Tartu Linna KRK ajakirjanduslikes tekstides]. Nr. 3, lk. 8-9.

Mälestame : Kirstile mõeldes : **Kirsti Ora** : 1939-2004 : [RR-i töötaja : sõnum]. Nr. 3, lk. 41.

Mälestame : **Marie Kiivet** : 23.11.1914–5.11.2004 : [Pärnu lasteraamatukogu töötaja 1960–1971]. Nr. 6, lk. 43.

Mälestame : **Vladas Bulavas** : 1936–2004 : [Leedu Rahvusraamatukogu direktor : sõnum]. Nr. 3, lk. 41.

Normak, Peeter. Teadusraamatukogu kui virtuaalne reaalsus. Nr. 1, lk. 4.

Nurmiste, Taimi. E- on edukuse mõõdupuu : [TTÜR-i e-teenustest]. Nr. 2, lk. 6-8.

Nurmiste, Taimi. Infoteenindus uute võimaluste otsigul : [TTÜR-is]. Nr. 6, lk. 13-16. - Sisaldab bibliograafiat.

Nuut, Anu. Teadmispõhine infoühiskond ja raamatukogud. I-II. Nr. 2, lk. 18-20 ; nr. 3, lk. 16-18. - Sisaldab bibliograafiat.

Ojala, Hille. Iseolemise võlu ja vaev eesti noortekirjanduses. Nr. 2, lk. 32-34. - Sisaldab bibliograafiat.

Olevsoo, Reet. ERÜ pidas 27. veebruaril üldkoosolekut : [ettekannetest RR-is, ERÜ aastapreemia sai Saare Maakonna KRK direktor Anu Vahter, teenetepreemia Tartu Linna KRK teenindusosakonna juhataja Õie Tammissaar]. Nr. 2, lk. 41.

Olevsoo, Reet. Kohtuti Haapsalus : [IV maaraamatukoguhoidja päev Haapsalus, autasustati parimaid maakondade raamatukoguhoidjaid]. Nr. 6, lk. 30.

Oro, Vaike. Tähtpäevaks uues majas : Jõgeva Maakonna KRK Põltsamaal sai 90-aastaseks. Nr. 5, lk. 9-10.

Palm, Jaanika. "Nukitsaga" lastekultuuri avastamas : [ELTK almanahhist]. Nr. 3, lk. 19-20.

Paul, Toomas. Igaüks ei peagi lugema : [intervjuu õpetlase ja kultuuritundja Toomas Pauliga / interv.] Maire Liivamets. Nr. 4, lk. 28-30.

Poljakov, Merike. Kutse ja kutsumus teeninduses : [muutused TÜR-i lugejateeninduses nõuavad teenindajalt head kutseoskust]. Nr. 3, lk. 25.

Põltsaas, Mai. Mis teeb e- eriliseks : [E-raamatukogust]. Nr. 3, lk. 13-14. - Sisaldab bibliograafiat.

Pärt, Signe. Infootsingus parimad : [raamatukogupäevade ajal toimunud raamatukoguhoidjate ja infotöötajate infootsingu võistlusest]. Nr. 6, lk. 31.

Pärtlas, Margus. Teadusraamatukogud väikese ülikooli vaatevinklist : [EMAR ja EKAR võiks samuti nimetada teadusraamatukoguks]. Nr. 5, lk. 4

Rajalo, Triin. Kölnis tarkust taga nõudmas : [autor õppis aasta vahetusüliõpilasena Kölni Rakenduskõrgkooli Info- ja Kommunikatsiooniteaduste Instituudis raamatukogundust]. Nr. 3, lk. 26.

Rand, Mare. Õnnitleme : Ene-Lille Jaanson 70 : [TÜR-i kauaaegne töötaja]. Nr. 1, lk. 39.

Rang, Merle. Kohtumised kevadpealinnas Türil : [maaraamatukoguhoidjate suveseminarist]. Nr. 4, lk. 34-35.

Reidolv, Malle. Aabitsatekst tulevase lugeja kasvatajana. Nr. 5, lk. 28-31. - Sisaldab bibliograafiat.

Reier, Erika. Teadusartiklid Internetis : [8.-9. jaanuarini 2004. Helsingis toimunud seminari "Open access – vaba juurdepääs teaduslikule informatsioonile" ettekanne-test]. Nr. 2, lk. 11-12. - Sisaldab bibliograafiat.

Riet, Ene. Anti välja Aleksander Sibula stipendium : [Tallinna KRK asutatud stipendiumi sai Viljandi Kultuuriakadeemia III kursuse üliõpilane Liina Lelov]. Nr. 6, lk. 40.

Riet, Ene. Baltimaade raamatukogud Euroopa Liidus : [Balti riikide raamatukoguhoidjate VII kongressist "Diversity in unity : Baltic libraries in the European Union" Lätis, Jumurdas]. Nr. 5, lk. 39-40.

Riet, Ene. IFLA 70. aastakonverents : [Argentinas Buenos Aireses]. Nr. 4, lk. 41.

Riet, Ene. Lugejasõbralik vaimukeskus : hilinevad juubelinädal : [Tartu Linna KRK 91. sünnipäeva ettekandekoosolekust]. Nr. 3, lk. 5-6.

Riet, Ene. Raamatu aeg : [Friedrich Puksoo päeva ettekannetest TÜR-is, auhinna pälvis Anne Valmas uurimuse "Eestlaste kirjastustegevus välismaal 1944-2000. I-II" eest]. Nr. 2, lk. 39-40.

Riet, Ene. Universum, mida mõned nimetavad raamatukoguks : [muljeid Argentina raamatukogudest ja IFLA 70. aastakonverentsist Buenos Aireses]. Nr. 5, lk. 18-20.

Rimmel, Rutt. Hilinevad juubelijutt Põltsamaalt : [Jõgeva Maakonna KRK ajaloo]. Nr. 5, lk. 10-11.

Rist, Marju. Subjektiivseid muljeid teadusraamatukogudest. Nr. 4, lk. 4-5.

Rist, Marju. Ühest ilusa nimega andmebaasist : [RR-is loodud õiguskirjanduse andmebaasist BIE (*Bibliographia Iuridica Estonica*)]. Nr. 3, lk. 15-16. - Sisaldab bibliograafiat.

Runtel, Ene. Armastan Järveljat ning siinseid inimesi : [Järvelja raamatukogu juhataja oma tööst]. Nr. 5, lk. 13.

Ruutsoo, Rein. Mõtlemisainet kõigile. Nr. 5, lk. 31-33.

Rets. rmt.: Moora, Harri. Meie rahvuskultuuri küsimusi / koost. Hando Runnel ja Ann Marksoo. - Tartu : Ilmamaa, 2002. - 540 lk. - (Eesti mõttelugu ; 47).

Saar, Taie. Sisemise vastuseisu ületamine viib edasi : raamatukogukuu vestlus Taie Saarega Kiili raamatukogus / interv. Ellen Arnover. Nr. 5, lk. 14-16.

VII Nukitsa konkursi võitsid Janno Põldma ja Heiki Ernits : [Nukitsa auhinna prima lasteraamatu eest said 2004. aastal Janno Põldma ja Heiki Ernits "Lepatriinude jõulud" eest]. Nr. 3, lk. 36.

Sibul, Mari. 90 aastat sünnist : Leida Püss : 22.10.1914–13.01.1995 : [Eesti trükiste arhiivi looja, autoritabelite koostaja]. Nr. 6, lk. 40.

Siiner, Mari. Dokumendipärandi "Maailma mälu" programmid Eestis. Nr. 1, lk. 28-30.

Skuodyte, Alvyda. Sammhaaval, kuid kindlalt : [intervjuu Adomas Mickeviciuse nim. Vilniuse Maakonna Rahvaraamatukogu direktori asetäitjaga teadusalal / interv.] Ene Riet. Nr. 4, lk. 15-16.

Sogenbits, Shvea ; Jantson, Signe. Aleksander Sibul 120 : raamatukogutegelane ja Tallinna KRK juhataja 4.11.1884–5.11.1981. Nr. 6, lk. 37-39. - Sisaldab bibliograafiat.

Sõna saavad direktorid : [TTÜR-i 85. aastapäeva puhul vastavad ajakirja "Raamatukogu" küsimustele Konrad Kikas, Meelis Ideon ja Jüri Järs]. Nr. 6, lk. 8-11.

Sürje, Peep. Rahastamine ja võimalik koostöö : [teadusraamatukogude komplekteerimisest]. Nr. 3, lk. 4.

Tallinna Pedagoogikaülikooli infoteaduste eriala kevadel 2004 lõpetanute diplomitööd. Nr. 5, lk. 25.

Talvi, Krista. Aleksander Sibulat meenutades. Nr. 6, lk. 39.

Talvi, Krista. Meie tugevus seisneb traditsioonis :

[rahvaraamatukogude 24. suveseminar-laagri Võrumaal korraldasid RR, KM ja Võrumaa KRK]. Nr. 4, lk. 39-40.

Talvi, Krista. Paari miljoni eest lasteraamatuid : [organisatsioon "Biblione" Hollandis annetas Eesti raamatukogudele jt. lasteasutustele ingliskeelseid lasteraamatuid]. Nr. 3, lk. 32-33.

Tammar, Kaja. Sada sammu teemajast internetini : [Rapla KRK tähistas 100. sünnipäeva]. Nr. 1, lk. 17-19.

Tamme, Asko. Järgmised kümme aastat : [Tartu Linna KRK tulevikueesmärkidest]. Nr. 3, lk. 6-7.

Tammur, Kadri. Esinduslik seminar käsitles mõisaid kujunemisest kuni hääbumiseni : [ERÜ vanaraamatu toimkond, Tallinna Pedagoogikaülikooli raamatuteaduse õppetool ja RR korraldasid RR-is seminari "Mõisate ajaloo uurimise allikad"]. Nr. 4, lk. 37.

Tomberg, Katrin ; Mudist, Piret. Looval lähenemisel on alati piirang peal : [intervjuu Inrestauraator OÜ arhitekti Katrin Tombergi ja sisearhitekti Piret Mudistiga / interv.] Ellen Arnover. Nr. 1, lk. 25-27.

Trei, Mailis. Infoühiskonna eetilised aspektid. Nr. 4, lk. 5-6. - Sisaldab bibliograafiat.

Turo, Tulvi-Hanneli. Restaureerimisnäitus raamatumuuseumis : *Restaurata a. D.* 1999-2003 : [TPÜAR-is restaureeritud raamatute näitus]. Nr. 1, lk. 32-33.

Tähistati Tallinnas ja Varal : [Aleksander Sibula 120. sünniaastapäeva tähistamisest Tallinna Keskraamatukogus ja Varal, raamatukogutegelase sünnikohas]. Nr. 6, lk. 39.

Urmet, Jaak. Laste kirjandusest kaheksat pidi. Nr. 5, lk. 34-36.

Rets. rmt.: Eesti Lastekirjanduse Teabekeskuse toimetised. 1. Tallinn, 2004.

Valm, Tiit. Kodaniku õigus ja informatsioon. Nr. 1, lk. 5-7. - Sisaldab bibliograafiat.

Vernik, Mari. Teema portaali – värv teadusinfo kogudesse : [vaadeldakse ka RR-i ja TTÜR-i teemavärvavaid]. Nr. 2, lk. 8-10. - Sisaldab bibliograafiat.

Veskus, Meeli. E-ajastu rahvaraamatukogudes. Nr. 2, lk. 15.

Viitol, Livia. Ivar Ivaski avarilm. Nr. 2, lk. 38-39.

Rets. rmt.: Ivask, Ivar. Tähtede tähendust tunda / koost. Jüri Talvet. Tartu : Ilmamaa, 2003. 568 lk. (Eesti mõttelugu ; 52).

Õnnitleme : [Eesti Vabariigi 86. aastapäeva puhul said Valgetähe V klassi teenetemärgi raamatukoguhoidja-bibliograafid **Hans Jürman, Ivi Tingre ja Salme Tuulik** ning **Toomas Liivamägi** kui TÜR-i arendaja : sõnum]. Nr. 2, lk. 42.

Õnnitleme : **Ester Lepik** 70 : [Lääne Maakonna Keskraamatukogu kauaaegne direktor, ERÜ Eks-klubi president : sõnum]. Nr. 3, lk. 40.

Õnnitleme : **Evi Murdla** 60 : [Viljandi Linnaraamatukogu juhataja]. Nr. 1, lk. 39.

Õnnitleme : **Helju Kaev** 75 : [kauaaegne RR-i töötaja : sõnum]. Nr. 5, lk. 42.

Õnnitleme : **Ilmar Kopso** 60 : [Eesti Pedagoogika Arhiivmuuseumi juhataja, töötanud RR-is : sõnum]. Nr. 3, lk. 41.

Õnnitleme : **Linda Masing** – 95 : [kauaaegne Tallinna KRK ja Riikliku Raamatupalati bibliograaf : sõnum]. Nr. 2, lk. 42.

Õnnitleme : **Ludmilla Rass** 85 : [kauaaegne Eesti Lasteraamatukogu direktor : sõnum]. Nr. 5, lk. 42.

Õnnitleme : **Mare Lott** : 70 [Eesti teenekas raamatuloolane ja kauaaegne õppejõud, emeriitprofessor]. Nr. 4, lk. 42.

Õnnitleme : **Rein Aru** 70 : [kauaaegne RR-i peavara-hoidja : sõnum]. Nr. 5, lk. 42.

Koostanud Margit Stamm

SUMMARY

FIRST COLUMN

Everything That Is Fine, Is Ordinary Meeli Veskus 4

An overview of the Ministry of Culture's activities in developing public libraries in 2004, focusing mostly on problems highlighted in the library journal, *Raamatukogu*, during the year.

MEMORY INSTITUTIONS

Memory Institutions Krista Aru 5

An essay about the concept and functions of a memory institution.

The Council for Digitisation – What Is It? Mihkel Reial 6

An overview of the first year of activities and the future plans of the Council for Digital Preservation of Estonian Cultural Heritage at the Ministry of Culture.

E-LIBRARY

Digital Research Libraries in the Context of Higher Education Sirje Virkus, Silvi Metsar 8

A longer piece about the changes and innovations in the field of higher education and their impact on the activities of research libraries. The universities of the world are adjusting their development trends in the following six central areas: increasing importance of higher education in the context of life-long learning; internationalisation of education and scientific research; the need for developing the system of joint activities between universities and industry; rapid increase in the "production" of knowledge; reorganisation of knowledge, the emergence of new opportunities.

LIBRARY EDUCATION

The Diploma Papers of the Graduates of Viljandi Academy of Culture in 2004 11**Vocational Training, *quo vadis?*** Mati Muru 12

An overview of the current situation in professional vocational and in-service training. The author is of the opinion that vocational training needs to be reorganised, proposing what has to be taken into account while doing it.

LIBRARIANS

Librarian's Image: a Bluestocking or a Belly Dancer Olga Einasto 14

An overview to be published in two journal numbers of the studies conducted at Tartu University Library in spring of 2003 with an aim to analyse the role of widespread stereotypes in shaping librarians' image and to investigate the sources of those stereotypes. The first part of the article reviews the concept of image and the portrayal of librarians on the Internet, in *belles-lettres*, and on the screen.

For the Job Interview of a Future colleague Marju Rist 19

The thoughts of the National Library of Estonia's head of a department about the skills and qualities that the leaders of structural units expect from their inferiors. The author suggests that, to avoid problems, the applicants for the jobs should make themselves clear the contents of the future work before they submit their applications.

PUBLIC LIBRARIES

The Ministry of Culture's Information Technology Activities in the Area of Librarianship Indrek Eensaar 20

In 2000 the Ministry of Culture started to provide public libraries with Internet connection. Today about ten public libraries do not have direct Internet connection. In 2001 the ministry initiated the development of an Internet-based library software URRAM. Using it is easy for public libraries and does not require engaging IT specialists with special knowledge. The ministry also coordinates the organisation of digital preservation of cultural values.

A New Library in Elva Imbi Härson 25

A tour in the new building of Elva Library and an overview of its renewed work organisation.

NOTA BENE!

The IFLA Cataloguing Principles 21

Approved at the IFLA meeting on cataloguing rules in 2003 in Frankfurt, Germany.

SPECIAL LIBRARIES

Special Libraries – Who Are We?

Katrin Gottlob 26

An overview of a Web enquiry organised for special libraries' autumn seminar with an aim to get a picture of libraries represented in the Estonian Libraries' Association's Special Libraries Section.

BALTIC AND NORDIC LIBRARIES

Belles-lettres in the Collections of Public Libraries of Sweden Piret Lotman 28

A synopsis of articles published in the Swedish library journal *Biblioteksbladet* (No 10/2004) that treat the acquisition and reading of *belles-lettres* in Swedish public libraries.

BOOK HISTORY

Three Famous Estonian Women Helle Remmelt 29

An overview of a collection published by Estonian women's organisations in 1934. It is dedicated to three women of culture, who celebrated their 70th birthday that year, – Miina Härma, a composer and organist, Anna Haava, a poetess and translator, and Aino Tamm, a singer and pedagogue.

CRITICAL REVIEW

Fragments and the Whole Ilkka Mäkinen 31

A critical review of a collection *The 20th century libraries in the Baltic sea region*, compiled by Piret Lotman and published in the series *Transactions of the National Library of Estonia*. X (Tallinn, 2004. 122 p).

ESTONIAN LIBRARIANS' ASSOCIATION

A Retrospect on the Autumn Seminar Katrin Gottlob 32

An overview of the special libraries' autumn seminar. It treated electronic library and reading of scholarly literature from the point of view of scientists, and provided an overview of the ELA's Special Libraries Section's Web enquiry on Estonian special libraries and their services.

Expecting Cooperation Sirje Bärge 33

An overview of the discussion on important issues for rural libraries, held by the ELA's Rural Libraries Section.

The Friedrich Puksoo Prize 2005 Ene Riet 35

Tartu University Library and the Estonian Librarians' Association awarded the Friedrich Puksoo Prize of 2005 on 21 January. It went to Indrek Jürjo for his monograph, *Liivimaa valgustaja August Wilhelm Hupel 1737–1819*. (An Enlightener of Livonia, August Wilhelm Hupel, 1737–1819). The work treats life and activities of August Wilhelm Hupel, a pastor of Põltsamaa.

RECALLING

Hillar Kattai – a Bibliographer and a Researcher of Local Heritage Helle Valgus 36

In February 2005 eighty five years passed from the birth of a long-standing bibliographer at Viljandi Town Library.

NEWS

The Central Library of Lääne-Viru County Has a New Director 36

Since February 2005 a long-standing Deputy Director of Tartu Public Library, Oie Tammissaar, holds the position.

The Flood at Tartu University Pärnu College Kersti Jalas 37

An overview of a scientific conference on monuments and myths, organised by the Estonian Literary Museum.

Congratulations: A Full Life: Kaja Noodla – 90**Malle Ermel, Maare Kümnik, Mare Rand, Arvo Tering, Hain Tankler** 38

Besides holding the position of Deputy Director and the head of several departments of Tartu University Library, Kaja Noodla has also been an educator in the field of library science and a recognised researcher of Estonian library history.

Congratulations: An Undying Imprint in the History of Culture – Endel Annus 90 Anne Valmas 39

Endel Annus is the initiator, supervisor, coordinator and, at the same time, practical executor of the programme of retrospective bibliographical registration of Estonian books. Eight volumes of Estonian retrospective bibliography, covering the period from 1525 to 1917 have been published.

Cumulative List of Contents of the *Raamatukogu* in 2004 Margit Stamm 40